

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

Π.Μ.Σ. Σπουδές Φύλου: Μεθοδολογίες, θεωρίες, πολιτικές

Διπλωματική Εργασία

«Λογοθετικές κατασκευές της μητρότητας: Η υπόθεση της Ρούλας
Πισπιρίγκου όπως διατυπώθηκε στο Χ»

Τριανταφυλλιά Λιλή

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Αγγελική Σηφάκη

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Λογοθετικές κατασκευές της μητρότητας: Η υπόθεση της Ρούλας
Πισπιρίγκου όπως διατυπώθηκε στο Χ»

Τριανταφυλλιά Λιλή

Αριθμός λέξεων: 18.188

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Αγγελική Σηφάκη

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Ελένη Καμπούρη

Αντί Προλόγου

στις φίλες μου,
κάποιες ονειρευόμασταν πως στα τριάντα θα έχουμε

σταθερή δουλειά, μωρό,
κι ένα σπίτι που δεν θα πλημμυρίζει το φθινόπωρο

άλλες ονειρευόμασταν πως στα τριάντα θα κάνουμε

καριέρες, διδακτορικά,
θα εκδώσουμε βιβλία

και θα επιτελέσουμε περήφανα το
«δεν θα σε ανεχτεί κανείς, θα πας χαμένος θα το δεις»,
του Παπακωνσταντίνου

όταν μάθαμε πως καριέρα κι οικογένεια είναι ασυμβίβαστες

στις φίλες μου,
που τελικά στα τριάντα δουλεύουμε διπλοβάρδιες
λάντζα, μπειμπισίτινγκ, συνεδρίες

δίνουμε δύο μεροκάματα για νύχια
γιατί

τα φθαρμένα χέρια μας από το πλύσιμο των πιάτων

δεν περνάνε στις συνεντεύξεις για ψυχολόγες

βρισκόμαστε διαλυμένες μετά τη δουλειά

αλλά ονειρευόμαστε ξανά

πως στο γραφείο μας θα δουλεύουμε εναλλάξ για να φροντίζουμε τα φανταστικά παιδιά μας

γιατί δεν μπορούμε να βασιστούμε στο κράτος

και στους παιδικούς σταθμούς που κλείνουν στις τέσσερις

στις φίλες μου,

που σε μια συνθήκη που μας επιβάλλει να αμφισβητούμε διαρκώς τις εαυτές μας

μάθαμε τουλάχιστον να μην αμφισβητούμε η μία την άλλη

Ευχαριστίες

Έχοντας ολοκληρώσει τη διπλωματική μου εργασία, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλα τα άτομα που με υποστήριξαν σε αυτή τη διαδικασία. Καταρχάς, οφείλω ένα ευχαριστώ στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, Αγγελική Σηφάκη, για την πολύτιμη καθοδήγησή της και για όλες τις γνώσεις που μοιράστηκε απλόχερα μαζί μου. Θα ήθελα, ακόμη, να ευχαριστήσω την συν-επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, Ελένη Καμπούρη, για τις πολύ χρήσιμες επισημάνσεις της σε ένα κομβικό για τη διπλωματική σημείο. Τη βιολογική μου οικογένεια, που πιστεύει σε εμένα, ακόμη κι όταν δεν πιστεύω εγώ στην εαυτή μου. Την Αλίκη, που μεγαλώνουμε μαζί, υλικά και συμβολικά· ό,τι κι εάν σημαίνει αυτό. Την Ελπίδα, που μου υπενθυμίζει να μην περιπλέκω τα απλά. Τον Γιώργο, που με κάνει να πιστεύω πως μια μέρα η ζωή μας θα είναι αγκαλιές, φως, χαρά και νερό. Και τέλος, τη Μόρα, που με έμαθε πως, τελικά, αν για κάτι θέλω να είμαι περήφανη στη ζωή μου, αυτό είναι οι σχέσεις μου με τα πλάσματα που με συντροφεύουν.

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να διερευνήσει τις κατασκευές της μητρότητας, όπως αποτυπώθηκαν στους σχολιασμούς και στις συζητήσεις που έγιναν μεταξύ χρηστών/ών της ελληνικής έκδοσης της διαδικτυακής πλατφόρμας Χ (πρώην Twitter), τις δύο μέρες που ακολούθησαν τη σύλληψη της Ρούλας Πισπιρίγκου στις 30 Μαρτίου του 2022, με κατηγορίες που αφορούσαν την εκ προθέσεως δολοφονία της εννιάχρονης κόρης της Τζωρτζίνας. Τον Αύγουστο του 2022 αποδόθηκαν στην ίδια κατηγορίες και για τις δολοφονίες των δύο μικρότερων παιδιών της. Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με την ποιοτική μέθοδο της κονστρουκτιβιστικής θεμελιωμένης θεωρίας, η οποία εστιάζει στην πολλαπλότητα των εκδοχών της πραγματικότητας, αποφεύγοντας μονοδιάστατες ερμηνείες. Η έρευνα αυτή έγινε με μία φεμινιστική οπτική, εστιάζοντας στο πώς συζητήσεις που γίνονται σε σχέση με τη μητρότητα αντλούν και αναπαράγουν καταπιεστικές για τις μητέρες κατασκευές. Στόχος αποτελεί ο εντοπισμός και η κριτική διερεύνηση των κυρίαρχων κατασκευών της μητρότητας, προκειμένου να κατανοήσουμε πώς αυτή μετατρέπεται σε καταπίεση, καθώς και να σκεφτούμε εναλλακτικούς τρόπους προσέγγισης και νοηματοδότησής της.

Λέξεις – Κλειδιά

Μητρότητα, Μητρική βία, Εντατική μητρότητα, Χ, Κονστρουκτιβιστική θεμελιωμένη θεωρία

Discursive constructions of motherhood: The case of Roula Pispirigkou, as represented on X.

Lili Triantafyllia

Abstract

This thesis aims to explore constructions of motherhood, as reflected in comments and discussions among users of the Greek version of the online platform X (formerly Twitter) in the two days following the arrest of Roula Pispirigkou, on 30 March 2022, on charges related to the intentional murder of her nine-year-old daughter, Georgina. In August 2022, she was also charged with the murders of her two younger children. The data were analysed using the qualitative method of constructivist grounded theory, which focuses on the multiplicity of versions of reality, avoiding one-dimensional interpretations. This research was conducted from a feminist standpoint, focusing on how discussions about motherhood draw on and reproduce oppressive constructions for mothers. The study seeks to identify and critically examine hegemonic constructions of motherhood in order to understand how motherhood can become a form of oppression and to consider whether different ways of approaching and conceptualizing motherhood are possible.

Keywords

Motherhood, Maternal violence, Intensive motherhood, X, Constructivist grounded theory

Ευρετήριο Πινάκων:

Πίνακας 1: Κατασκευές της μητρότητας	63
--	----

Ευρετήριο Ακρωνυμίων:

ΜΚΔ

Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, 4, 5, 13, 14, 23

ΜΜΕ

Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, 8

ΡΠ

Ρούλα Πισπιρίγκου, 2, 4, 5, 21, 23, 25, 26, 27, 33, 34, 35, 36, 41, 43, 44, 51, 52

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....	1
1.1. Γιατί η υπόθεση Πισπιρίγκου;	4
1.2. Θεωρητικές προσεγγίσεις και συναισθηματικές συνδηλώσεις της μητρότητας	7
1.2.1. Εντατική μητρότητα.....	7
1.2.2. Μητρότητα ως θεσμός και μητρότητα ως διαδικασία	9
1.2.3. Συναισθηματικό φορτίο της μητρότητας	11
1.3. Μητρότητα και Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.....	13
1.4. Μητρότητα στο ελληνικό πλαίσιο	15
2. Μεθοδολογία.....	19
2.1. Λίγα λόγια για τη θέση της ερευνήτριας.....	19
2.2. Η πλατφόρμα Χ	21
2.3. Ερευνητικός σχεδιασμός.....	22
2.3.1. Δεδομένα και κριτήρια συλλογής τους	23
2.3.2. Διαδικασία συλλογής κι επεξεργασίας των δεδομένων	25
2.3.3. Ζητήματα αξιοπιστίας κι εγκυρότητας.....	28
2.3.4. Περιορισμοί της έρευνας.....	29
2.4. Ηθική και δεοντολογία	30
3. Ανάλυση κι αποτελέσματα.....	32
3.1. Πότε τελειώνει η μητρική καριέρα;	32
3.1.1. Η ανταγωνιστική μητρότητα.....	33
3.1.2. Η μητρότητα ως μόχθος	36
3.1.3. Η μητρότητα ως θυσία	38
3.2. Φτάνει με τον Σούπερμαν, τώρα έχουμε την Σούπερμαμ!.....	40
3.2.1. Η μητρότητα ως αποκλειστική ευθύνη για την πορεία των παιδιών	41
3.2.2. Οι μητέρες ως παντογνώστριες	44
3.2.3. Η μητέρα ως διαχρονικός ελεγκτικός μηχανισμός.....	45
3.3. «διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ» (Ησαΐας, 7:14).	46
3.3.1. Η μητρότητα ως ιερή κι αμόλυντη.....	46
Παράρτημα Α: Πίνακας 1.....	63

1. Εισαγωγή

Το βίωμα της μητρότητας δεν είναι ενιαίο κι απόλυτο, ούτε κι ανεξάρτητο από τις ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες (Vivas, 2025). Αντίθετα, η μητρότητα αποτελεί μία κοινωνική κατηγορία η οποία, καθώς συναρθρώνεται με άλλες, αντανακλά και παράγει συγκεκριμένες πολιτικές και κοινωνικές θέσεις (Καναβέλη & Κοσυφολόγου, 2023). Όπως τονίζει η Esther Vivas (2025), οι εμπειρίες των μητέρων μένουν συχνά στην αφάνεια εντός των οικογενειακών συστημάτων, καθώς οι κατασκευές της ιδανικής μητρότητας και η ταύτιση της μητρότητας με τη φύση των γυναικών δεν αφήνουν χώρο για να συζητηθούν ζητήματα όπως η λοχεία, οι δυσκολίες της ανατροφής, ο τοκετός κ.ά.

Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν αναπτυχθεί ιδιαίτερα οι σπουδές της μητρότητας. Παράγεται, λοιπόν, ένας μεγάλος όγκος υλικού, ο οποίος προσπαθεί να κατανοήσει τις πολυπλοκότητες της μητρικής εμπειρίας (Takševa, 2018). Συγχρόνως, η μητρότητα αποτελεί ένα βασικό πεδίο ενασχόλησης των φεμινισμών (Καναβέλη & Κοσυφολόγου, 2023· Neyer & Bernardi, 2011), χαρακτηριζόμενο μάλιστα από ποικίλες αναλύσεις, διαφωνίες κι αντιφάσεις (Corradi, 2021). Η παρούσα μελέτη αντλεί από αυτά τα δύο πεδία, θεωρώντας πως συνδέονται και πως το ένα αποτελεί προέκταση του άλλου (Takševa, 2018).

Σύμφωνα με τη Vivas (2025), τα γραπτά που ασχολούνται με τη μητρότητα εκκινούν κατά βάση από αυτή την εμπειρία, ή άλλες σχετικές εμπειρίες -όπως έναν τραυματικό τοκετό, τον θηλασμό κ.ά. Πράγματι, καθώς αναζητούσα βιβλιογραφία, οι περισσότερες σχετικές μελέτες εστίαζαν στο πώς βιώνεται και περιγράφεται η μητρότητα από τις ίδιες τις μητέρες. Το ερευνητικό αυτό ενδιαφέρον φαντάζει λογικό εντός της φεμινιστικής κριτικής της επιστήμης, η οποία υποστηρίζει πως οι γνώσεις που έχουμε για τον κόσμο, αποτελούν αντρικά παράγωγα· δηλαδή πως ο κόσμος, όπως τον ξέρουμε, είναι φτιαγμένος από και για τους άντρες. Επομένως, η φεμινιστική οπτική προτείνει μία επανεστίαση της επιστήμης της κοινωνιολογίας στις γυναικείες εμπειρίες, προκειμένου να παραχθούν μορφές γνώσης, οι οποίες αμφισβητούν την αντρική εξουσία και ανταποκρίνονται και στις γυναικείες ανάγκες (Smith, 1974). Εντός αυτού του πλαισίου, η μητρότητα -η οποία έχει ταυτιστεί με τη φύση των γυναικών- θεωρείται ένα πεδίο το οποίο αξίζει να ερευνηθεί.

Η παρούσα μελέτη δεν εστιάζει κεντρικά στην ανάδειξη της μητρικής εμπειρίας. Σημείο ενδιαφέροντος αποτελούν οι διαθέσιμες κατασκευές της μητρότητας, όπως αποτυπώνονται

στη διαδικτυακή πλατφόρμα Χ, καθώς και η διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους αυτές συναρθρώνονται με άλλες κοινωνικές κατηγορίες και ταυτότητες, όπως το φύλο, η τάξη, το έθνος κ.ά. Ακολουθείται μία προσέγγιση της μητρότητας, η οποία υποστηρίζει πως η μητρότητα δεν αποτελεί μια πανανθρώπινη και σταθερή κοινωνική κατηγορία, αλλά μία έννοια, μία ταυτότητα, ένα βίωμα, το οποίο διαπλέκεται με άλλες ταυτοτικές υπαγωγές και διαφοροποιείται αντίστοιχα· ακολουθείται δηλαδή μία διαθεματική προσέγγιση (Crenshaw, 1989· Ζαββού, 2021· Volcano & Rogue, 2013).

Ενδεικτικά, η Sarah Damaske (2013) κατέδειξε πως οι εργαζόμενες μητέρες, προκειμένου να δικαιολογήσουν τις εργασιακές τους επιλογές, υποστηρίζουν -απαντώντας σε μία αφήγηση που κατασκευάζει τη μητρότητα και την εργασία ως αντιπαραθετικές- πως αυτές γίνονται πάντοτε με βασική προτεραιότητα την ευημερία των παιδιών τους. Συγχρόνως, μητέρες οι οποίες δυσκολεύονται οικονομικά φαίνεται να βιώνουν τη μητρότητα ως δυσκολότερη σε σχέση με μητέρες που βρίσκονται σε προνομιακότερη ταξική θέση, καθώς δεν μπορούν να προσφέρουν υλικά αγαθά στα παιδιά τους εξαιτίας των οικονομικών δυσκολιών, αλλά ούτε και να είναι διαρκώς παρούσες εξαιτίας της υλικής αναγκαιότητας να δουλεύουν πολύ. Αισθάνονται, λοιπόν, συχνότερα πως αποτυγχάνουν, ενώ προβαίνουν σε αυστηρότερες γονεϊκές πρακτικές, π.χ. φωνές, τιμωρίες κ.ά., ελλείπει χρόνου, χρημάτων κι αντοχών, προκειμένου να ελέγξουν τα παιδιά τους (Narciso et al., 2018, 2022). Αυτά τα παραδείγματα παρατίθενται προκειμένου να υποστηριχτεί πως η ουσία της μητρότητας δεν είναι σταθερή, αλλά μεταβάλλεται ανάλογα με το πρίσμα με το οποίο την κοιτάμε.

Προκειμένου να διερευνήσω τις διαθέσιμες ρητορικές κατασκευές της μητρότητας, εστίασα στους λόγους που αναδύθηκαν στο Χ σχετικά με την υπόθεση της Ρούλας Πισπιρίγκου (ΡΠ), η οποία έχει καταδικαστεί πρωτόδικα για τις δολοφονίες των τριών ανήλικων παιδιών της. Σε αυτό το σημείο έχει νόημα να ειπωθούν κάποια πράγματα αναφορικά με την έννοια της κοινωνικής κατασκευής, όπως διαπραγματεύεται στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας.

Αντλώντας από τις αρχές του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού, εκκινώ από μία επιστημολογική θέση πως η κοινωνική πραγματικότητα είναι κατασκευασμένη, και δεν αποτελεί απλώς μία αντικειμενική συνθήκη που υπάρχει εκεί έξω, και στην οποία οι άνθρωποι μετέχουμε παθητικά (Berger & Luckmann, 1991). Σύμφωνα με τους Peter Berger & Thomas Luckmann (1991), ενώ υπάρχουν πολλαπλές εκδοχές της πραγματικότητας, κάποιες από αυτές εδραιώνονται ως κυρίαρχες. Η κοινωνική πραγματικότητα γίνεται

αντιληπτή ως μία διαλεκτική διαδικασία κατασκευής. Συγκεκριμένα, οι άνθρωποι προβαίνουμε σε κάποιες συμπεριφορές, οι οποίες γίνονται διαθέσιμες και κοινές στις αλληλεπιδράσεις, στις ομάδες και στις κοινότητές μας. Οι συμπεριφορές αυτές, μέσω της επανάληψης στο χρόνο, μετατρέπονται σε νόρμες, τις οποίες εσωτερικεύουμε κι αναπαράγουμε ως αντικειμενικές αλήθειες.

Σε αυτή τη διαδικασία έχει ιδιαίτερη σημασία το πώς κοινωνικοποιούμαστε εντός των θεσμών π.χ. της οικογένειας, του σχολείου κ.ά., πώς αλληλεπιδρούμε, επεξεργαζόμαστε και ανακατασκευάζουμε τα νοήματα με βάση τις εμπειρίες μας, αλλά και το πώς διαμορφώνονται κάποιοι μηχανισμοί π.χ. οι θρησκείες, οι ιδεολογίες κ.ά, οι οποίοι προσπαθούν να αιτιολογήσουν τις κυρίαρχες εκδοχές της πραγματικότητας και να τις πλαισιώσουν με τρόπο που μπορεί να κάνει νόημα στα άτομα.

Για τους Berger & Luckmann (1991), ενώ η πραγματικότητα και οι επιμέρους πτυχές της αποτελούν κοινωνικές κατασκευές, συγχρόνως αποτελούν και πολύ υλικές συνθήκες. Γεννιόμαστε και μεγαλώνουμε εντός πολύ συγκεκριμένων πλαισίων, δομών, θεσμών και κανόνων όπως π.χ. το σχολείο, το κράτος, η εργασία, η οικογένεια, τα οποία μαθαίνουμε ως φυσιολογικά. Τα πλαίσια αυτά έχουν πολύ υλικές αποτυπώσεις στις ζωές μας, καθορίζοντας το πώς υπάρχουμε.

Συγχρόνως, κεντρικό ρόλο σε όλη αυτή τη διαδικασία κανονικοποίησης κάποιων εκδοχών της πραγματικότητας κατέχει η γλώσσα. Η γλώσσα γίνεται αντιληπτή ως ενεργητική, δηλαδή ως ένα δυναμικό σύστημα αλληλεπίδρασης, το οποίο περιλαμβάνει στοιχεία τόσο της προσωπικής μας εμπειρίας όσο και της ιστορίας των δι-υποκειμενικών μας σχέσεων. Η γλώσσα θεωρείται πως εμπεριέχει και τις δυνατότητες ανακατασκευής της πραγματικότητας (Berger & Luckmann, 1991).

Αντλώντας από τα παραπάνω, στην παρούσα μελέτη δεν προσπαθώ να εντοπίσω μία αντικειμενική αλήθεια σε σχέση με τη μητρότητα, αλλά τις κυρίαρχες εκδοχές της, όπως αυτές κατασκευάζονται στο προς ανάλυση υλικό, εντός ενός συγκεκριμένου κοινωνικού και ιστορικού πλαισίου, το οποίο διαμορφώνει το τι, πότε και πώς λεγεται· δηλαδή στο πλαίσιο της διαδικτυακής πλατφόρμας Χ και στις συζητήσεις γύρω από ένα πολύ συγκεκριμένο συμβάν, που έλαβε χώρα στην Ελλάδα του 2022 (Willig, 2015).

Αναφορικά με τη δομή της εργασίας, η πρώτη ενότητα μέχρι αυτό το σημείο επικεντρώθηκε στην ανάδειξη της θεματικής περιοχής ενδιαφέροντος, καθώς και του βασικού

επιστημολογικού υποβάθρου. Ακολουθεί η περιγραφή της υπόθεσης της ΡΠ, καθώς και η επεξήγηση του σκεπτικού με βάση το οποίο επιλέχθηκαν οι συζητήσεις γύρω από αυτή ως υλικό για την παρούσα έρευνα. Έπειτα, αναλύονται κάποιες θεωρίες σχετικά με τη μητρότητα, και αναφέρονται οι υλικές και συναισθηματικές αποτυπώσεις που έχουν αυτές στις ζωές των μητέρων. Συγχρόνως, περιλαμβάνονται κάποια στοιχεία σε σχέση με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) και τους τρόπους που αυτά επηρεάζουν τόσο το βίωμα της μητρότητας, όσο και εν γένει τις κατασκευές της. Τέλος, περιγράφεται το ελληνικό πλαίσιο -δηλαδή το πλαίσιο διεξαγωγής της έρευνας- και κάποιες ιδιαιτερότητες που παρατηρούνται σε αυτό σε σχέση με το πώς γίνεται αντιληπτή η μητρότητα, εστιάζοντας σε στοιχεία όπως το έθνος και η θρησκεία.

Η δεύτερη ενότητα αφορά τη μεθοδολογία της έρευνας. Περιγράφονται ο ερευνητικός σχεδιασμός, οι διαδικασίες συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων, ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας, καθώς και ζητήματα αξιοπιστίας και εγκυρότητας. Γίνεται, επίσης, αναφορά στην διαδικτυακή πλατφόρμα Χ, ενώ αφιερώνεται χώρος προκειμένου να επικοινωνήσω κάποια στοιχεία σχετικά με τη δική μου θέση, από την οποία και διεξάγω τη συγκεκριμένη μελέτη.

Η τρίτη ενότητα αφιερώνεται στην ανάλυση των ευρημάτων της έρευνας, όπου περιγράφονται και σχολιάζονται οι κατασκευές της μητρότητας, οι οποίες προέκυψαν από το προς ανάλυση υλικό. Συγκεκριμένα, αναλύονται οι τρεις κυρίαρχες κατασκευές της μητρότητας που εντοπίστηκαν, καθώς και οι επτά δευτερεύουσες κατασκευές που τις δομούν. Τέλος, στην τέταρτη ενότητα παρατίθενται τα συμπεράσματα της μελέτης, ενώ γίνεται κι ένας αναστοχασμός, τόσο επί της διαδικασίας όσο κι επί του περιεχομένου.

1.1. Γιατί η υπόθεση Πισπιρίγκου;

Όπως ειπώθηκε και νωρίτερα, η παρούσα μελέτη εστιάζει στις σχετικές με τη μητρότητα κατασκευές που αναδύθηκαν στο Χ γύρω από την υπόθεση πιθανών δολοφονιών τριών παιδιών από τη μητέρα τους, Ρούλα Πισπιρίγκου. Στην παρούσα υποενότητα θα περιγραφεί η συγκεκριμένη υπόθεση και θα στοιχειοθετηθούν οι λόγοι για τους οποίους επέλεξα να διερευνήσω τις κατασκευές της μητρότητας σε σχέση με αυτή.

Αναφορικά με τα γεγονότα, λοιπόν, στις 29 Ιανουαρίου 2022 η εννιάχρονη Τζωρτζίνα πεθαίνει στο νοσοκομείο. Η Τζωρτζίνα ήταν η μεγαλύτερη από τα τρία παιδιά της οικογένειας. Η ίδια είχε βιώσει μία σοβαρή ανακοπή τον Απρίλη του 2021, η οποία της είχε προκαλέσει κάποιες σωματικές και νοητικές αναπηρίες, ενώ το διάστημα μεταξύ της ανακοπής και του θανάτου της νοσηλευόταν αρκετά συχνά στο νοσοκομείο. Ο θάνατος της Τζωρτζίνας ήταν ο τρίτος και τελευταίος θάνατος παιδιού σε αυτή την οικογένεια και αποτέλεσε το συμβάν το οποίο έφερε την υπόθεση στο προσκήνιο. Είχαν προηγηθεί οι θάνατοι της τρειςήμισι ετών Μαλένας τον Απρίλιο του 2019 στο νοσοκομείο που νοσηλευόταν για λευχαιμία, καθώς και της έξι μηνών Ίριδας στο σπίτι της οικογένειας τον Μάρτιο του 2021. Ο θάνατος της Ίριδας δημιούργησε κάποιες αρχικές υποψίες και αποτέλεσε την αφετηρία για έρευνες των ιατρικών φακέλων, των συνθηκών θανάτου κλπ. Ωστόσο, σε αυτό το σημείο, η εστίαση φαίνεται περισσότερο να στρεφόταν σε γενετικές-βιολογικές αιτίες παρά σε εξωγενείς συνθήκες, όπως η δολοφονία. Αυτό που έφερε πραγματικά την υπόθεση στο προσκήνιο και δημιούργησε αμφιβολίες σχετικά με την αθωότητα των γονέων ήταν ο θάνατος της Τζωρτζίνας.

Μετά το θάνατο της Τζωρτζίνας, τον Ιανουάριο του 2022, η υπόθεση αποτέλεσε το νούμερο ένα θέμα ενασχόλησης των δημοσιογραφικών εκπομπών και των δελτίων ειδήσεων, ενώ συζητιόταν εκτενώς τόσο στις δια ζώσης αλληλεπιδράσεις όσο και στα ΜΚΔ. Μάλιστα, κατά το πρώτο διάστημα γνωστοποίησης της ιστορίας, όταν η υπόθεση αντιμετωπιζόταν κατά κύριο λόγο ως ένα οικογενειακό δράμα, ένα χτύπημα της μοίρας σε μία άτυχη οικογένεια, οι γονείς, ΡΠ και Μάνος Δασκαλάκης, έδιναν αρκετές συνεντεύξεις. Οι συνεντεύξεις αυτές μειώθηκαν όταν άρχισε να αμφισβητείται η αθωότητά τους. Στα ελληνικά ΜΚΔ εκείνη την περίοδο παράγεται ένας τεράστιος όγκος υλικού και συζητήσεων, εστιασμένος στην ενοχή ή αθωότητα της μητέρας. Σταδιακά, η ελληνική κοινή γνώμη φαίνεται να καταδικάζει την ΡΠ για τις δολοφονίες των παιδιών της.

Τελικά, στις 30 Μαρτίου του 2022 η μητέρα συλλαμβάνεται. Αρχικά κατηγορείται μόνο για την εκ προθέσεως δολοφονία της Τζωρτζίνας, για την οποία καταδικάζεται σε ισόβια κάθειρξη το Μάρτιο του 2024. Το Μάρτιο του 2025, η ΡΠ καταδικάζεται επίσης σε δις-ισόβια για τους θανάτους της Μαλένας και της Ίριδας. Τη στιγμή συγγραφής αυτής της εργασίας και οι τρεις υποθέσεις βρίσκονται στο εφετείο. Η υπόθεση αυτή θεωρείται μία από τις πιο πολυσυζητημένες ποινικές υποθέσεις που διαχρονικά έχουν απασχολήσει τον

δημόσιο διάλογο. Ενδεικτικά, η εκπομπή «Φως στο Τούνελ» της Αγγελικής Νικολούλη κατέγραψε την πρώτη Απριλίου του 2024 47,1% μέσο όρο τηλεθέασης στο γενικό σύνολο¹.

Δεδομένης της τεράστιας δημοσιότητας που πήρε η υπόθεση, θεωρήθηκε πως γύρω από αυτή θα έχει αναδυθεί πληθώρα υλικού σχετικά με το πώς γίνεται αντιληπτή η μητρότητα. Οι δολοφονίες παιδιών από τις μητέρες τους φαίνεται να αντιβαίνουν σε κάθε κυρίαρχη κατασκευή που θεωρεί πως οι μητέρες αυτοθυσιάζονται για τα παιδιά τους, είναι διαρκώς παρούσες και τα αγαπούν απόλυτα και διαχρονικά. Η υπόθεση αυτή, λοιπόν, αντιβαίνει στον ίδιο τον μύθο της ιδανικής μητρότητας (Contantinou et al., 2021· Douglas & Michaels, 2004· Hays, 1996· Rotkirch & Janhunen, 2010), καθώς αφορά μία μητέρα η οποία επιλέγει να δώσει τέλος στη ζωή των παιδιών της.

Οι γυναίκες που σκοτώνουν τα παιδιά τους συνήθως παθολογικοποιούνται, κατασκευάζονται ως τρελές (Weare, 2013), καθώς αυτή η πράξη γίνεται αντιληπτή ως αντίθετη στη φύση των γυναικών. Στην συγκεκριμένη έρευνα δεν θεωρείται ιδιαίτερα χρήσιμο να αναφερθούμε αναλυτικά στις εξηγήσεις που δίνουν οι άνθρωποι για τις δολοφονίες παιδιών από τις μητέρες τους. Αξίζει, ωστόσο, να αναφερθεί πως αυτές κατά βάση αντλούν από ψυχολογικές και ψυχιατρικές θεωρήσεις, οι οποίες ατομικοποιούν το ζήτημα, ανάγοντας το στον ψυχισμό της μητέρας -ή ακόμη και στη σχέση με τη δική της μητέρα. Ακόμη και οι πιο ψυχοκοινωνικές προσεγγίσεις φαίνεται πως εστιάζουν περισσότερο σε κάποιο ενεργό τραύμα, όπως η κακοποίηση από τον σύντροφο καθώς και στις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, όπως η φτώχεια, χωρίς να λαμβάνουν κεντρικά υπόψιν τον έμφυλο παράγοντα (Davies, 2008). Θεώρησα, λοιπόν, χρήσιμο να διερευνήσω τις κατασκευές της μητρότητας στον λόγο που αρθρώνεται γύρω από μία υπόθεση που θεωρείται ότι αντιβαίνει εντελώς στη φύση της μητρότητας και στους κανόνες της, αναζητώντας εάν οι κατασκευές για τη μητρότητα που θα εντοπιστούν αναπαράγουν πατριαρχικές ιδέες που καταπιέζουν τις μητέρες και μετατρέπουν το βίωμα της μητρότητας σε επιβάρυνση (Rich, 1995).

¹ https://www.reader.gr/lifestyle/tv-media/408675_fos-sto-toynel-sarose-ta-panta-stin-tiletheasi-i-aggeliki-nikoloyli

1.2. Θεωρητικές προσεγγίσεις και συναισθηματικές συνδηλώσεις της μητρότητας

Στην παρούσα υποενότητα θα συζητηθούν κάποιες αναλύσεις σχετικές με τη μητρότητα, οι οποίες προέρχονται από τους κλάδους της ψυχολογίας και της κοινωνιολογίας. Οι αναλύσεις αυτές παρέχουν ένα θεωρητικό υπόστρωμα, προκειμένου να εξοικειωθούμε με τις κυρίαρχες κατασκευές της μητρότητας και να κατανοήσουμε πώς αυτές δομούνται και αναπαράγονται. Συγχρόνως, θα σχολιάστούν οι επιρροές αυτών των κατασκευών στο πώς βιώνεται συναισθηματικά η μητρότητα.

1.2.1. Εντατική μητρότητα

Η Sharon Hays (1996) υποστήριξε πως κυριαρχεί μία ιδεολογία που επιβάλλει στις μητέρες πώς πρέπει να φροντίζουν τα παιδιά τους: η ιδεολογία της εντατικής μητρότητας. Η εντατική μητρότητα αποτελεί μία ιστορική και πολιτισμική κατασκευή που παράγει κάποια κανονιστικά πλαίσια σε σχέση με τη μητρική φροντίδα, τα οποία υπαγορεύουν στις μητέρες τι είναι σωστό και τι λάθος, τι πρέπει και τι δεν πρέπει να κάνουν, ενώ συγχρόνως τις προσκαλούν να αφιερώσουν ένα τεράστιο ποσό ενέργειας, χρόνου και χρημάτων στα παιδιά τους. Η Hays (1996), όταν μιλάει για ιδεολογία, αναφέρεται σε ένα σύνολο ιδεών, οι οποίες κυριαρχούν και θεωρούνται δεδομένες, ενώ στην πραγματικότητα είναι ιστορικά και πολιτισμικά κατασκευασμένες. Μάλιστα, υποστηρίζει πως η ιδεολογία της εντατικής μητρότητας συμπυκνώνει βασικές νεοφιλελεύθερες αρχές, καθώς προσπαθεί να αναπαράξει έναν ανταγωνιστικό, αποτελεσματικό, εγωκεντρικό ανθρωπότυπο. Θα μπορούσαμε να πούμε πως η ιδεολογία της εντατικής μητρότητας δεν είναι κάτι άλλο παρά οι κυρίαρχες κατασκευές της.

Η εντατική μητρότητα αναφέρεται σε μία παντοδύναμη μητέρα, μία μητέρα που πρέπει να μπορεί να κάνει τα πάντα: να έχει γνώσεις ιατρικής, να επιτελεί εκπαιδευτικό ρόλο, να ξέρει ποια προϊόντα είναι ή δεν είναι κατάλληλα για κατανάλωση. Οι μητέρες χρειάζεται να θυσιάζουν τις δικές τους ανάγκες για τις ανάγκες των παιδιών τους, να είναι χαρούμενες για αυτή τους την αυτοθυσία, να μην θυμώνουν, να δείχνουν πάντοτε κατανόηση, να υποστηρίζουν συνεχώς τα παιδιά τους (Constantinou et al., 2021· Douglas & Michaels, 2004· Hays, 1996· Rotkirch & Janhunen, 2010).

Συγχρόνως, σε έναν κόσμο που απαιτεί από τις μητέρες τα παραπάνω, η μητρότητα βρίσκεται σε ένα συνεχές καθεστώς επιτήρησης. Η μητρότητα, όμως, δεν επιτηρείται μόνο από το κράτος και τους θεσμούς. Ταυτόχρονα η μία μητέρα επιτηρεί την άλλη, σε ένα πλαίσιο ανταγωνισμού για το ποια είναι η καλύτερη (Douglas & Michaels, 2004). Όπως υποστηρίζει ο Μισέλ Φουκώ (1989), η άσκηση της εξουσίας και η συμμόρφωση των ανθρώπων με αυτή δεν επιτελείται μόνο μέσω της διαρκούς τους επιτήρησης, αλλά και μέσω τις ιδέας ότι διαρκώς επιτηρούνται, ακόμη κι εάν αυτό δεν συμβαίνει. Επομένως, οι μητέρες επιτηρώντας η μία την άλλη, αλλά και νομίζοντας ότι επιτηρούνται συνεχώς, οδηγούνται στο να αναπαράγουν κυρίαρχες κατασκευές σε σχέση με τη μητρότητα· εξουσιάζουν η μία την άλλη και συγχρόνως εξουσιάζονται η μία από την άλλη.

Οι κυρίαρχοι λόγοι, όπως αποτυπώνονται στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), αλλά και ευρύτερα στην καθημερινότητα, δημιουργούν απαιτητικές και μη ρεαλιστικές προσδοκίες από τις μητέρες. Πλέον, μάλιστα, αναμένεται από αυτές να ισορροπούν την επαγγελματική τους ζωή με την οικογενειακή και να είναι επιτυχημένες και στα δύο πεδία (Damaske, 2013· Vivas, 2025). Η ιδεολογία της εντατικής μητρότητας, λοιπόν, διαπερνά και καθορίζει όλες τις πτυχές της ζωής των μητέρων, από το χώρο του σπιτιού, στην εργασία τους, στους τρόπους με τους οποίους σχετίζονται με τις εαυτές τους, τα παιδιά τους, και γενικότερα τις/ους άλλες/ους.

Η θεωρία της εντατικής μητρότητας αναφέρεται σε αυτό το σημείο, καθώς, όπως θα δούμε παρακάτω, συμβαδίζει με αρκετά από τα ευρήματα αυτής της έρευνας. Στο προς ανάλυση υλικό, εντοπίζονται αρκετές πτυχές αυτού που η Hays (1996) ορίζει ως εντατική μητρότητα, όπως π.χ. η παντοδυναμία των μητέρων, καθώς και οι κοινωνικές προσδοκίες σχετικά με τη διαθεσιμότητά τους να θυσιαστούν. Συγχρόνως, η ιδέα πως ο ανταγωνισμός μεταξύ των μητέρων, ο οποίος προκύπτει κεντρικά στο προς ανάλυση υλικό, πηγάζει και τροφοδοτεί τον νεοφιλελευθερισμό αποτελεί ένα χρήσιμο θεωρητικό πλαίσιο, προκειμένου να αναστοχαστούμε ως προς το πώς θέλουμε να επιτελούμε την μητρότητα.

Οι Suzan J. Douglas και Meredith W. Michaels (2004), αντλώντας από την ιδέα της εντατικής μητρότητας, αναφέρονται στον «νέο μαμαδισμό», δηλαδή σε ένα σύνολο αξιών και κοινωνικών κανόνων, ο οποίος αναπαράγεται σε μεγάλο βαθμό από τα ΜΜΕ, και ο οποίος κατασκευάζει μία ρομαντικοποιημένη εικόνα για την μητρότητα, η οποία εδράζεται σε τρία χαρακτηριστικά: η μητρότητα γίνεται αντιληπτή ως ολοκλήρωση της ταυτότητας, οι μητέρες θεωρούνται ως οι καλύτερες φροντίστριες των παιδιών, ενώ, τέλος, προσδοκείται

από αυτές ότι θα αφιερωθούν πλήρως στα παιδιά τους, συναισθηματικά, σωματικά, ψυχολογικά και διανοητικά. Αυτή η εικόνα, μάλιστα, παρουσιάζεται ως μία εξύμνηση της μητρότητας, δηλαδή ως μία αναγνώριση των μητέρων. Συγχρόνως, όμως, κατασκευάζει κάποια πρότυπα τα οποία οι μητέρες δεν μπορούν να φτάσουν, όσο κι αν προσπαθούν.

Ο «νέος μαμαδισμός» αναφέρεται σε αυτό το σημείο, καθώς συναντάται και στις τρεις κυρίαρχες κατασκευές που ενοπίστηκαν στην ανάλυση. Ειδικότερα, όπως παρατηρούμε και στο Παράρτημα Α., αποτυπώνεται πολύ έντονα στη μητρότητα ως διαδικασία επίδοσης, η οποία περιγράφει την προσπάθεια των μητέρων να επιτελέσουν τα πρότυπα που προαναφέρθηκαν, στη μητρότητα ως παντοδυναμία, όπου περιγράφεται η κατασκευή των μητέρων ως καταλληλότερες φροντίστριες των παιδιών τους, αλλά και, τέλος, στη μητρότητα ως ηθικά ανώτερη αξία, η οποία αξίζει να εξυμνείται.

1.2.2. Μητρότητα ως θεσμός και μητρότητα ως διαδικασία

Μέρος των φεμινιστικών θεωρήσεων της μητρότητας προβαίνει σε έναν διαχωρισμό μεταξύ της μητρότητας ως διαδικασίας και σχέσης και της μητρότητας ως ρυθμιστικού παράγοντα, ο οποίος συμπυκνώνει εξουσιαστικούς λόγους (Rich, 1995). Η μητρότητα, σύμφωνα με την Adrienne Rich (1995), αποτελεί μία εμπειρία, η οποία βιώνεται τόσο ενσώματα, στην εγκυμοσύνη, στον θηλασμό κλπ., όσο και συναισθηματικά, στη σύνδεση με το παιδί, στην αγάπη, αλλά και στην αμφιθυμία. Η Rich (1995) δεν θεωρεί τη μητρότητα *a priori* καταπιεστική, αλλά θεωρεί πως είναι μία δημιουργική σχέση, καθοριστική και μεταμορφωτική για την ταυτότητα των γυναικών. Συγχρόνως, όμως, υπάρχει κι η μητρότητα ως θεσμός, ο οποίος υπάρχει για να ρυθμίσει αυτή τη δυνατότητα, με στόχο να διαιωνίσει την αντρική κυριαρχία, κι ο οποίος μετατρέπει αυτή τη μεταμορφωτική εμπειρία σε καταπίεση.

Σύμφωνα με τον Μισέλ Φουκώ (1989, 2011), η εξουσία αποτελεί μία πολλαπλότητα σχέσεων, η οποία δεν ασκείται μόνο από το Κράτος και τους μηχανισμούς του, αλλά διέπει όλες τις πτυχές των ζώων μας. Επομένως, η εξουσία ασκείται κι από εξωκρατικούς θεσμούς, όπως η πυρηνική ετεροκανονική οικογένεια, η οποία επιβάλλει κανονιστικά πλαίσια, ενοχοποιώντας τη γυναικεία σεξουαλικότητα και μετατρέποντάς την σε ένα πεδίο το οποίο αφιερώνεται αποκλειστικά στην αναπαραγωγή και στη μητρότητα. Μέσα σε όλη αυτή την κυκλική διαδικασία αναπαραγωγής της εξουσίας υπάρχει και η δυνατότητα αντίστασης σε

αυτή (Φουκώ, 1989), το οποίο αποτυπώνεται και στη θέση πως η μητρότητα μπορεί να είναι απελευθερωτική εάν αντιστέκεται στις πατριαρχικές επιβολές (Rich, 1995).

Η έννοια της αμφιθυμίας είναι κεντρική στο έργο της Rich (1995), αποτελώντας μία πρωτοποριακή ιδέα για την εποχή της, η οποία έπαιξε καθοριστικό ρόλο στις μετέπειτα διαπραγματεύσεις της μητρότητας εντός των φεμινιστικών κινημάτων (Vivas, 2025). Η Rich (1995) άσκησε κριτική την ιδέα της ιδανικής μητέρας και μίλησε ανοιχτά για συναισθήματα, όπως ο θυμός και η εξάντληση. Προσπάθησε να απενοχοποιήσει αυτά τα συναισθήματα, καταδεικνύοντας πως δεν είναι αντιπαραθετικά με την αγάπη, αλλά απότοκα των επιταγών της πατριαρχικής μητρότητας, η οποία ενώ προσκαλεί τις μητέρες να αφιερωθούν πλήρως στα παιδιά τους, συγχρόνως δεν διασφαλίζει την ύπαρξη πλαισίων υποστήριξης αυτού του ρόλου, ωθώντας τες στην απομόνωση (Rich, 1995).

Η Vivas (2025) εστιάζει και στην ταξική υπόσταση της αμφιθυμίας, τονίζοντας πως το περιεχόμενό της αλλάζει ανάλογα την ταξική θέση των μαμάδων, καθώς αυτή καθορίζει την ποιότητα των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, π.χ. φτώχεια, εύρεση ισορροπίας μεταξύ εργασιακής ανέλιξης και μητρότητας κ.ά. Εισάγει, δηλαδή, μία διαθεματική οπτική στην αμφιθυμία, και κατ' επέκταση στην ίδια τη μητρότητα.

Η Andrea O'Reilly (2008), ακολουθώντας τον παραπάνω διαχωρισμό της Rich (1995), προέβη στην αναγνώριση τεσσάρων πεδίων εστίασης στις συζητήσεις για την μητρότητα. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στη μητρότητα ως εμπειρία, στη μητρότητα ως θεσμό ή ιδεολογία, στη μητρότητα ως υποκειμενικότητα ή ταυτότητα και, τέλος, στη μητρότητα ως δυνατότητα για δράση. Η μητρότητα ως εμπειρία αναφέρεται σε όσα κάνουν οι μητέρες, στα καθημερινά τους βιώματα. Η μητρότητα ως θεσμός εστιάζει στους νόμους, στις πολιτικές και στις ρητορικές, οι οποίες παράγουν τις πατριαρχικές κατασκευές της μητρότητας. Η μητρότητα ως υποκειμενικότητα αναφέρεται στο πώς τα δύο παραπάνω αποτυπώνονται στη δόμηση των εαυτών των μητέρων. Και, τέλος, η μητρότητα ως δυνατότητα για δράση είναι μια επανεστίαση του φακού με τον οποίο κοιτάμε τη μητρότητα. Ενώ, λοιπόν, συνήθως εστιάζουμε στα αρνητικά, δηλαδή στο βίωμα της καταπίεσης, καθώς και στις ενοχές και στην ντροπή που βιώνουν οι μητέρες, η μητρότητα ως δυνατότητα για δράση αναφέρεται στον ενδυναμωτικό χαρακτήρα της μητρότητας.

Ο παραπάνω διαχωρισμός της O'Reilly (2008) αναφέρεται σε αυτό το σημείο καθώς καταδεικνύει τα διαφορετικά -αλλά και αλληλοτροφοδοτούμενα- πεδία, τα οποία

επηρεάζουν η ιδεολογία της εντατικής μητρότητας και ο «νέος μαμαδισμός». Συγκεκριμένα, οι πατριαρχικές αυτές κατασκευές (ανα)παράγονται από το θεσμό της μητρότητας μέσω των ρητορικών που προωθεί, και τις οποίες συναντάμε στο προς ανάλυση υλικό, ενώ συγχρόνως τροφοδοτούν και μετατρέπουν τις ταυτότητες των μητέρων, οι οποίες τις ενσωματώνουν, και με τη σειρά τους τις αναπαράγουν. Τέλος, η μητρότητα ως δυνατότητα για δράση κι ως δυνάμει απελευθερωτική μας επιτρέπει να διερευνήσουμε τέτοια στοιχεία εντός των ερευνητικών μας δεδομένων.

1.2.3. Συναισθηματικό φορτίο της μητρότητας

Σε αυτό το σημείο, θα εστιάσουμε στο πώς αποτυπώνονται συναισθηματικά οι παραπάνω κατασκευές στο βίωμα της μητρότητας. Ήδη έχουν δοθεί στοιχεία σε σχέση με το πώς βιώνεται η μητρική εμπειρία, όπως, για παράδειγμα, στην ανάλυση της αμφιθυμίας. Η εστίαση τώρα μετατοπίζεται στα βιώματα της ενοχής και της ντροπής.

Η μητρότητα, λοιπόν, συμπορεύεται με αισθήματα ενοχής και ντροπής, τα οποία, σύμφωνα με τις Georgia Constantinou, Sharon Varela και Beryl Buckby (2021), σχετίζονται με τον μύθο της μητρότητας και τις απαιτήσεις που αυτός συνεπάγεται για τις μητέρες. Σύμφωνα με τις Debra Jackson και Judy Mannix (2004), οι μητέρες επικρίνονται διαρκώς για την ανατροφή, την ευζωία και την υγεία των παιδιών τους. Η επίκριση αυτή τις ακολουθεί ακόμη κι όταν τα παιδιά είναι ενήλικα. Συγχρόνως, πολλές φορές κι οι ίδιες εσωτερικεύουν τα εξωτερικά πρότυπα της μητρότητας, με αποτέλεσμα να αυτοεπικρίνονται. Οι μητέρες, λοιπόν, φαίνεται διαρκώς να κουβαλούν το βάρος της ευθύνης για την πορεία των παιδιών τους.

Η Didem Türe (2021) προέβη σε μία έρευνα συνεντεύξεων με 70 μητέρες στην Άγκυρα, διερευνώντας τα συναισθήματα ενοχής και ντροπής σε σχέση με τα ιδανικά τους πρότυπα. Μάλιστα, κατέληξε σε έναν διαχωρισμό μεταξύ ενοχής και ντροπής, θεωρώντας πως η ντροπή είναι κάτι βαθύτερο από την ενοχή, καθώς η ενοχή εστιάζει σε συγκεκριμένες συμπεριφορές, ενώ η ντροπή αγγίζει τον πυρήνα της ταυτότητας των γυναικών. Σχετίζεται, δηλαδή, με μία πιο πυρηνική κι ολιστική κριτική του βιώματος της μητρότητας, δηλαδή με μία αφήγηση «δεν είμαι καλή μητέρα». Η ντροπή, καθώς το άτομο νομίζει πως έχει προβεί σε μία λανθασμένη συμπεριφορά, σχετίζεται με φόβο τιμωρίας, ενώ η ενοχή σχετίζεται με το αίσθημα της παραβίασης των κοινωνικών νόρμων, και περιγράφεται όχι σε σχέση με τον

εαυτό αλλά σε σχέση με τους άλλους. Τέλος, η έρευνα της Türe (2021) κατέδειξε πως τα κύρια πρόσωπα τα οποία επικρίνουν τις μητέρες είναι οι πεθερές, άγνωστοι άνθρωποι στον δρόμο καθώς και το κοντινό τους δίκτυο. Η μητρότητα δηλαδή υφίσταται κριτική σε πολλά πλαίσια, από τον ιδιωτικό χώρο του σπιτιού στον δημόσιο χώρο του δρόμου.

Οι Douglas και Michaels (2004) υποστήριξαν πως για τις μητέρες τα συναισθήματα ντροπής και ενοχής συνοδεύονται από συναισθήματα θυμού, κατωτερότητας, σύγχυσης και εξάντλησης, τα οποία κιόλας, σύμφωνα με την Jean-Anne Sutherland (2010), θεωρούνται και σε μεγάλο βαθμό φυσιολογικά, απότοκα της εμπειρίας της μητρότητας. Η Sutherland (2010) υποστηρίζει πως αυτά τα συναισθήματα είναι πολιτισμικά και κοινωνικά παράγωγα, τα οποία προκύπτουν από τις προσδοκίες της μητρότητας σε μακρο-επίπεδο, δηλαδή από τους κυρίαρχες κατασκευές, σε μεσο-επίπεδο, δηλαδή στην κοινότητα, μέσω της σύγκρισης των μητέρων με άλλες μητέρες και σε μικρο-επίπεδο, δηλαδή στις βιωμένες εμπειρίες στον χώρο του σπιτιού. Οι κυρίαρχες κατασκευές υπαγορεύουν στους ανθρώπους πώς να ζούνε, συνεπώς και στην περίπτωση της μητρότητας, η κατασκευή της ιδανικής μητρότητας υπαγορεύει πώς να επιτελείται και πώς να βιώνεται. Όμως, όπως τονίζει ο Μισέλ Φουκώ (2017), η εξουσία δεν ασκείται κάθετα. Τα άτομα την ενσωματώνουμε και την αναπαράγουμε. Αντίστοιχα, λοιπόν, οι κατασκευές της ιδανικής μητρότητας δεν επιβάλλονται απλώς «από τα πάνω» στις μητέρες, αλλά γίνονται κομμάτι της ταυτότητάς τους, το οποίο αναπαράγεται κι από τις ίδιες.

Τα παραπάνω έχουν μία σημασία για την παρούσα έρευνα, τόσο για να κατανοήσουμε το συναισθηματικό αποτύπωμα των κατασκευών που εντοπίστηκαν στην παρούσα μελέτη, κι οι οποίες περιγράφονται εκτενώς παρακάτω, όσο και για να έχουμε στο νου μας πως οι μητέρες-σχολιάστριες αυτής της έρευνας δεν αναπαράγουν απαραιτήτως σκόπιμα κυρίαρχες κατασκευές, οι οποίες τις πληγώνουν, αλλά η αναπαραγωγή αυτή διαμεσολαβείται από τα πολυεπίπεδα συστήματα εξουσίας και δύναμης, εντός των οποίων δομούνται οι ταυτότητές τους (Φουκώ, 1989).

1.3. Μητρότητα και Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

Στην παρούσα υποενότητα, θα συζητηθεί η σχέση της μητρότητας με τα ΜΚΔ, καθώς η παρούσα μελέτη εστιάζει στις κατασκευές της μητρότητας στη διαδικτυακή πλατφόρμα Χ. Σύμφωνα με τις Tomoko Oto, Jun Watanabe, Yasunobu Ito και Kazuhiko Kotani (2022), η χρήση των ΜΚΔ -και συγκεκριμένα του Facebook, του Twitter, του WeChat καθώς και άλλων ιστολογίων (blogs)- έχει σε γενικές γραμμές θετικά αποτελέσματα στην ψυχική υγεία των μητέρων, όπως προκύπτει από την ανασκόπηση τους σε 19 σχετικές μελέτες. Φαίνεται πως τα ΜΚΔ αποτελούν έναν χώρο όπου οι μητέρες μπορούν να μοιράζονται πληροφορίες, να δέχονται συμβουλές και, γενικότερα, να συνομιλούν σε σχέση με τις προκλήσεις της μητρότητας, μειώνοντας το στρες και τη μοναξιά κι αυξάνοντας την αυτοεκτίμηση (Oto et al., 2022· Sharmin & Afrin, 2026). Ωστόσο, διαφαίνεται κι ένα ταξικό πρόσημο στη χρήση των ΜΚΔ, καθώς πολλές μητέρες δεν έχουν πρόσβαση σε αυτά, ενώ συγχρόνως το απαιτητικό τους πρόγραμμα και η ανατροφή των παιδιών δεν τις αφήνουν να εμπλακούν περισσότερο (Oto et al., 2022).

Σημαντική φαίνεται, επίσης, να είναι η χρήση των ΜΚΔ για τις νέες μητέρες, καθώς μέσω της επαφής τους με άλλες μητέρες φυσιολογικοποιούν και αποδέχονται την εμπειρία τους, παίρνοντας επιβεβαίωση πως κάνουν ό,τι καλύτερο μπορούν για τα παιδιά τους. Διασυνδέονται, δηλαδή, με άλλες μητέρες και συνομιλούν με ανθρώπους που νιώθουν πως τις καταλαβαίνουν. Οι μητέρες δεν επιζητούν να τους υποδείξουν τη σωστή απόφαση, αλλά επιζητούν ανθρώπους που θα υποστηρίξουν τις δικές τους αποφάσεις σε σχέση με την ανατροφή των παιδιών τους (Price et al., 2018). Αυτό λειτουργεί ανακουφιστικά ως προς τη μείωση των ενοχών και της ντροπής.

Ωστόσο, υπάρχει και άλλη μία πλευρά των SM. Οι Sharmin και Afrin (2026) παρατήρησαν πως όλο και περισσότερες μητέρες απομακρύνονται από διαδικτυακές πλατφόρμες, όπως το Facebook, καθώς βιώνουν επικρίσεις από αγνώστους, αλλά κι ορισμένες φορές από γνωστούς, οδηγώντας τις στο να βιώνουν αυτές τις πλατφόρμες ως μη ασφαλείς. Τείνουν, λοιπόν, να απευθύνονται συχνότερα σε πλατφόρμες τεχνικής νοημοσύνης, όπως το Chat-GPT και η Gemini, καθώς νιώθουν πως μπορούν να ρωτήσουν οτιδήποτε θέλουν χωρίς να επικριθούν.

Νωρίτερα, σχολιάστηκε πως οι μητέρες δέχονται επικρίσεις σε σχέση με την ανατροφή των παιδιών τους. Φαίνεται πως οι ίδιες επικρίσεις αναπαράγονται και στη σφαίρα των ΜΚΔ.

Οι Morse και Brown (2022), ερευνώντας μητέρες οι οποίες ήταν μέλη σε διαδικτυακές ομάδες υποστήριξης θηλασμού στο Ηνωμένο Βασίλειο, κατέδειξαν πως, σε αυτό το πλαίσιο, οι μητέρες συχνά νιώθουν ανεπιθύμητες, επικρίνονται και δυσκολεύονται να ρωτήσουν και να ζητήσουν βοήθεια. Όπως τονίζει, λοιπόν, η Chae (2015), η μητρότητα στη σημερινή εποχή του ίντερνετ μετατρέπεται σε έναν διαγωνισμό και χαρακτηρίζεται από μία διαρκή σύγκριση με τα ιδανικά πρότυπα της μητρότητας. Η σημερινή κατάσταση δεν φαίνεται να απέχει και πολύ από τους «πολέμους των μαμιάδων» των Ηνωμένων Πολιτειών στη δεκαετία του '80, όταν μέχρι και στις ταινίες κεντρικό ζήτημα ήταν η αντιπαράθεση μεταξύ μητέρων αναφορικά με την ανατροφή των παιδιών (Vivas, 2025), καθώς και στο σήμερα φαίνεται οι μητέρες να ανταγωνίζονται η μία την άλλη σε σχέση με το ποια επιτελεί καλύτερα τα πρότυπα της μητρότητας.

Αυτή την κατάσταση φαίνεται πως εντείνει η ανάδυση των μητέρων-influencers. Οι μητέρες αυτές συχνά παρουσιάζουν μία εικόνα εξιδανικευμένης μητρότητας στα ΜΚΔ, υποκρύπτοντας τις δυσκολίες και τις προκλήσεις της μητρότητας. Το γεγονός αυτό δημιουργεί επιπλέον άγχος και συναισθήματα ζήλιας στις μητέρες, καθώς συγκρίνουν τις εαυτές τους με αυτά τα πρότυπα (Kirkpatrick & Lee, 2022). Όπως ο «νέος μαμαδισμός» των δεκαετιών του 1990 και του 2000 κατασκεύαζε στην τηλεόραση ρομαντικοποιημένες εικόνες της μητρότητας (Douglas & Michaels, 2004), έτσι και σήμερα αυτές οι εικόνες κατασκευάζονται στα ΜΚΔ. Επί της ουσίας, λοιπόν, τα μέσα αλλάζουν, κι όχι οι κατασκευές.

Σε αυτό το νέο παράδειγμα των μητέρων-influencers που παράγουν κέρδος μέσω της προβολής των οικογενειακών τους στιγμών, αποτυπώνεται και πιο ξεκάθαρα το πώς ο νεοφιλελευθερισμός εισέρχεται σε όλες τις πτυχές των ζωών μας, παράγοντας ένα αποτελεσματικό υποκείμενο που επιδιώκει να αυξήσει το κέρδος (Hays, 1996). Βέβαια, αναστοχαστικά, έχει ένα ενδιαφέρον να σκεφτούμε πώς μεταβήκαμε από την αθέατη απλήρωτη εργασία φροντίδας των γυναικών στους χώρους του σπιτιού, στην υπερ-προβολή αυτής της φροντίδας.

1.4. Μητρότητα στο ελληνικό πλαίσιο

Σε αυτή την υποενότητα θα αναφερθούν κάποια στοιχεία για τη μητρότητα στο ελληνικό πλαίσιο και τις ιδεολογίες που τη συνοδεύουν, καθώς αυτό αποτελεί το πλαίσιο της παρούσας έρευνας.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Σαμίου (2013), το ελληνικό παράδειγμα χαρακτηρίζεται από μία καθυστέρηση στην ανάδυση φεμινιστικών διεκδικήσεων, γεγονός το οποίο σχετίζεται με κάποιες ποιότητες της ελληνικής κοινωνίας, με καθοριστικές τον ελληνικό εθνικισμό και την ορθοδοξία. Η μητρότητα έχει αποτελέσει ένα από τα κεντρικά σημεία εστίασης των φεμινισμών διαχρονικά (Καναβέλη & Κοσυφολόγου, 2023· Neyer & Bernardi, 2011), οπότε αντιλαμβανόμαστε πως οι καθυστερήσεις στις φεμινιστικές διεκδικήσεις εντός του ελληνικού πλαισίου, συνεπάγονται και αντίστοιχες καθυστερήσεις στις διαπραγματεύσεις της μητρότητας.

Προτού μεταβούμε στις συναρθρώσεις των παραπάνω ποιοτήτων με τη μητρότητα, θα είχα νόημα να σταθούμε λίγο στα χαρακτηριστικά του ελληνικού εθνικισμού. Ο ελληνικός εθνικισμός θεωρείται κατά βάση πολιτισμικός, και στηρίζεται σε μία αφήγηση για κοινή γλώσσα, κοινή καταγωγή και κοινή θρησκεία (Βανδώρος, 2015). Στο ελληνικό παράδειγμα, λοιπόν, το έθνος παρουσιάζεται ως μία διαχρονική κι αναλλοίωτη οντότητα (Φίγγου, 2010).

Η Χαλκιά (2007), εκκινώντας από την αντίφαση του πολύ υψηλού αριθμού εκτρώσεων και της επίσης πολύ συχνής παραγωγής λόγου για την υπογεννητικότητα στην Ελλάδα στα τέλη του 20ού αιώνα, διερευνά τη σύνδεση του έθνους, της μητρότητας και της έμφυλης ταυτότητας. Καταδεικνύει πως τα γυναικεία σώματα γίνονται τόποι πάνω στους οποίους ασκούνται πληθώρα εξουσιαστικών λόγων από το έθνος-κράτος, την οικογένεια, τη θρησκεία. Αναλύει, λοιπόν, πως στο ελληνικό παράδειγμα η μητρότητα δεν αποτελεί απλά ένα ζήτημα προσωπικής επιλογής, αλλά ένα πολιτικό ζήτημα, καθώς οι γυναίκες κατασκευάζονται ως οι υπεύθυνες για τη συνέχιση του έθνους, ενώ συγχρόνως ενοχοποιούνται εάν δεν γίνουν μητέρες.

Αντίστοιχα η Γεωργιάδη (2013), στις απαρχές του 21ου αιώνα, αντλώντας και πάλι από τους κυρίαρχους λόγους για το δημογραφικό και την υπογεννητικότητα, προβαίνει σε μία συγκριτική μελέτη μεταξύ βρετανίδων και ελληνίδων γυναικών, εστιάζοντας στο πώς οι κυρίαρχοι λόγοι για το δημογραφικό επηρεάζουν και τις αντιλήψεις τους για τη μητρότητα. Αναφορικά με τις ελληνίδες γυναίκες, λοιπόν, παρατηρούμε την αφήγηση της μητρότητας

ως ολοκλήρωσης της ταυτότητας κι ως ανα-δόμησης της εαυτής. Ενδιαφέρον αποτελεί και το γεγονός ότι οι μητέρες θεωρούν τις εαυτές τους υπεύθυνες για να παράξουν σωστούς πολίτες. Η κατασκευή της πολιτειότητας φαίνεται να ταυτίζεται με αυτή της εθνικής ταυτότητας (Φίγγου & Σουρβίνου, 2013). Οι μητέρες αντίστοιχα θεωρούνται ως υπεύθυνες για τη συνέχιση του έθνους. Χαρακτηριστικά, η Σαμίου (2013) αναφέρει πως οι γυναίκες απέκτησαν πολιτικά δικαιώματα μεσοπολεμικά, γιατί αποτελούσαν το βασικό κομμάτι του εθνικού κορμού που επέζησε -καθώς πολλοί άντρες είχαν πεθάνει στον πόλεμο. Επομένως, η συμμετοχή τους στην κοινωνική και πολιτική ζωή έπρεπε να ενισχυθεί προκειμένου να συμμετάσχουν στην ανασυγκρότηση του εθνο-κρατικού μηχανισμού.

Τέλος, πολύ έντονα είναι και τα στοιχεία της εντατικής μητρότητας, καθώς και της μητρότητας ως θυσίας (Γεωργιάδη, 2013). Στο ελληνικό παράδειγμα, η θυσία έχει και θρησκευτικό περιεχόμενο, καθώς αντλεί από την ορθοδοξία και την ύψιστη θυσία της Παναγίας (Γεωργιάδη, 2013· Paxson, 2004, 2006), ενώ συγχρόνως η αυτο-θυσία έρχεται ως απάντηση στην ιδιοτέλεια, δημιουργώντας έναν εαυτό, ο οποίος υπάρχει πάντοτε σε σχέση με τους άλλους, ειδικά τους συγγενείς (Bahr & Bahr, 2001· Γεωργιάδη, 2013).

Τέλος, η Heather Paxson (2004), στην εθνογραφική της έρευνα με γυναίκες στην Αθήνα, μελετά τις μετατοπίσεις στις κατασκευές της μητρότητας από τη μεταπολεμική Ελλάδα έως και την Αθήνα της δεκαετίας του 1990. Η Paxson (2004) τονίζει πως η μητρότητα αποτελεί μία ηθική υποχρέωση, η οποία συνοδεύει τις έμφυλες κατασκευές της ταυτότητας. Δηλαδή, μία γυναίκα η οποία δεν επιτελεί το χρέος της μητρότητας θεωρείται ως πολίτης δεύτερης κατηγορίας.

Η Paxson (2004) περιγράφει τη μετατόπιση από μία ηθική της υπηρεσίας σε μία ηθική της επιλογής και, τέλος, σε μία ηθική της ευημερίας. Καταρχάς, λοιπόν, η μητρότητα κατασκευαζόταν ως ένας φυσικός προορισμός των γυναικών, ως ένα καθήκον προς τον θεό και το έθνος. Δεν αποτελούσε δηλαδή προσωπική επιλογή, αλλά ένα κοινωνικό χρέος. Μετά την μεταπολεμική περίοδο, η Ελλάδα βρέθηκε σε μία εποχή εκσυγχρονισμού και αστικοποίησης, όπου κόσμος μετοίκιζε σωρηδόν στα αστικά κέντρα. Τότε, παρατηρείται μία μετάβαση σε μια κατασκευή της μητρότητας ως επιλογής. Οι γυναίκες άρχισαν να αποκτούν έλεγχο πάνω στα σώματα τους, όμως αυτό συνοδευόταν και από μία αποκλειστικότητα στην ευθύνη της μητρότητας. Στην έρευνα της Γεωργιάδη (2013), η οποία έγινε λίγα χρόνια αργότερα -συγκεκριμένα το 2004-, οι συμμετέχουσες τονίζουν πως υπάρχει αυτή η απαίτηση από τις ίδιες να γίνουν μητέρες, να θυσιαστούν, να φροντίζουν

για την ευημερία των παιδιών τους, ενώ συγχρόνως οι κοινωνικές παροχές και διευκολύνσεις είναι ελάχιστες, δυσκολεύοντας αυτή την απόφαση. Τέλος, την εποχή της έρευνας της Paxson (2004), δηλαδή τη δεκαετία του '90, παρατηρείται μία ακόμη μετατόπιση προς μία ηθική της ευημερίας, όπου ο έλεγχος των γυναικών πάνω στην αναπαραγωγική τους δυνατότητα αυξάνεται, λόγω της ανάπτυξης της τεχνολογίας, ενώ συγχρόνως η ιδεολογία της ατομικότητας ενισχύεται και οι γυναίκες αρχίζουν να θεωρούν πως μπορούν να βάζουν τις δικές τους ανάγκες κι επιθυμίες πάνω από των άλλων. Αν και οι γυναίκες, λοιπόν, αποκτούν τη δυνατότητα της επιλογής, αυτή συγχρόνως συμπορεύεται με μία μεγαλύτερη ευθύνη, καθώς θεωρείται πως κάθε απόφαση είναι μία συνειδητή επιλογή, με συγκεκριμένο ηθικό βάρος. Αξίζει να αναφερθεί πως αυτές οι ηθικές δεν είναι αντιπαραθετικές, ούτε ακολουθούν γραμμικά η μία την άλλη, αλλά συνυπάρχουν, δημιουργώντας πιέσεις, ενοχές και αμφιθυμίες στις γυναίκες ως προς το πώς διαπραγματεύονται τη μητρότητα.

Οι Καναβέλη και Κοσυφολόγου (2023) προέβησαν σε μία αυτοεθνογραφική μελέτη με μητέρες, προσπαθώντας να διερευνήσουν τι σημαίνει να είσαι μητέρα στο σύγχρονο ελληνικό πλαίσιο. Η έρευνα αυτή, η οποία διεξάχθηκε την περίοδο της πανδημίας Covid-19, έχει το ιδιαίτερο στοιχείο πως εκείνη την περίοδο οι συνεντευξιαζόμενες μητέρες ήταν κατά βάση όλη μέρα στο σπίτι μαζί με τα παιδιά τους· η διεξαγωγή της έρευνας, δηλαδή, έγινε σε μία κορυφαία συγκυρία ως προς τις απαιτήσεις για φροντίδα. Κάποια από τα βασικά ευρήματα αυτής της μελέτης σχετίζονται με την αμφισβήτηση του ιατρικού λόγου και την κριτική στην επιστήμη, η οποία καταπιέζει τα γυναικεία σώματα. Φαίνεται, λοιπόν, μία επιστροφή σε πιο παραδοσιακές πρακτικές, οι οποίες όμως πλέον κατασκευάζονται ως εναλλακτικές π.χ. η γέννα στο σπίτι, ο μακροχρόνιος θηλασμός κ.ά., αναπαράγοντας ένα δίπολο φύση-επιστήμη. Συγχρόνως, οι μητέρες αυτής της έρευνας, αν και ασκούν κριτική στην ιατρική εξουσία, συγχρόνως επιθυμούν βοήθεια από την εξουσία των κρατικών θεσμών. Συνολικότερα, αυτό που καταδεικνύει η έρευνα είναι το γεγονός ότι η μητρότητα, στη σύγχρονη Ελλάδα των πολλαπλών κρίσεων, βιώνεται αμφιθυμικά και χαρακτηρίζεται από πολλές δυσκολίες, οι οποίες κατά βάση σχετίζονται με τις επισφαλείς οικονομικές κι εργασιακές συνθήκες και την παντελή απουσία υποστήριξης από το κράτος. Συγχρόνως, δε, καταδεικνύει πως εάν και η μητρότητα βιώνεται ως δύσκολη, τα αρνητικά συναισθήματα συνυπάρχουν με την αγάπη προς τα παιδιά, συμφωνώντας με προηγούμενες οπτικές που

υποστηρίζουν πως τα αρνητικά συναισθήματα δεν είναι αντιπαραθετικά με την αγάπη (Rich, 1995).

Οι παραπάνω πληροφορίες αναφέρονται σε αυτό το σημείο προκειμένου να κατανοήσουμε το πώς αναδύονται οι κατασκευές της μητρότητας, οι οποίες θα αναλυθούν παρακάτω. Δεδομένου ότι στη συγκεκριμένη μελέτη, η μητρότητα διαπραγματεύεται ως κοινωνική κι ιστορική κατασκευή, η οποία αναδύεται εντός συγκεκριμένων πλαισίων (Willig, 2015), θεωρείται χρήσιμο να αναφερθούν κάποια στοιχεία ως προς τη γενεολογία των εκδοχών της μητρότητας που θα συναντήσουμε, προκειμένου να κατανοήσουμε πώς οδηγούμαστε σε αυτές. Αξίζει, βέβαια να αναφερθεί, πως ενώ στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα η αμφιθυμία αναγνωρίζεται ως στοιχείο του βιώματος της μητρότητας (Καναβέλη & Κοσσυφολόγου, 2023), στο προς ανάλυση υλικό αυτό δεν συναντήθηκε ιδιαίτερα.

2. Μεθοδολογία

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιαστεί ο μεθοδολογικός σχεδιασμός της έρευνας.

Καταρχάς θα αναφερθώ στη δική μου θέση, από την οποία προέκυψε η ενασχόληση με το ζήτημα της μητρότητας. Έπειτα θα αναφερθούν κάποια στοιχεία σχετικά με τη διαδικτυακή πλατφόρμα Χ, η οποία αποτελεί το μέσο διεξαγωγής της έρευνας. Τέλος, θα περιγραφούν οι διαδικασίες συλλογής κι ανάλυσης των δεδομένων, ενώ θα γίνει κι ένας αναστοχασμός σε σχέση με την αξιοπιστία και την εγκυρότητα της παρούσας μελέτης, καθώς και την τήρηση της δεοντολογίας.

2.1. Λίγα λόγια για τη θέση της ερευνήτριας

Η παρούσα μελέτη γίνεται με μία φεμινιστική σκοπιά, ακολουθεί δηλαδή μία προσέγγιση τοποθετημένης γνώσης. Η γνώση, δηλαδή, η οποία θα παραχθεί δεν αποτελεί μία αντικειμενική αλήθεια, αλλά καθορίζεται από την ιδεολογική και κοινωνική μου θέση, το πώς τοποθετούμαι σε σχέση με αυτή σε έναν συγκεκριμένο χώρο και χρόνο (Haraway, 1988), καθώς και με το τι ερωτήματα θέτω ή δεν θέτω, ανάλογα με αυτή τη θέση (Harding, 1987).

Αναφέρομαι στη δική μου θέση, λοιπόν, γιατί δεν θα ήταν ειλικρινές, εάν έλεγα πως η έρευνα αυτή έγινε σε ιδεολογικό κενό. Αντίθετα, εκκινεί από μία παραδοχή πως η μητρότητα δεν είναι *a priori* καταπιεστική (Rich, 1995· Vivas, 2025), αλλά πως μετατρέπεται σε καταπίεση μέσω των πολλαπλών πατριαρχικών επιταγών (Rich, 1995· O'Reilly, 2008). Οι ταυτότητες που δομούμε κι (ανα)παράγουμε εμπεριέχουν και τις μη-ταυτότητες. Δηλαδή εμπεριέχουν κι όλα αυτά που δεν είμαστε -ή μπορούμε να μην είμαστε (Holloway, 2014). Επομένως, υποστηρίζω πως μετατρέποντας τη μητρότητα από μία παγιωμένη, φύσει, αναλλοίωτη ταυτότητα σε σχέση -η οποία δομείται πάντοτε σε συνδιαλλαγή με άλλες ταυτότητες (Crenshaw, 1989)- μπορούμε να διερευνήσουμε τις δυνατότητές της.

Αναφορικά με τη δική μου τοποθέτηση και τις ταυτότητες στις οποίες εμπλεκομαι, αξίζει να αναφερθεί πως η έρευνα αυτή έρχεται σε ένα χρονικό σημείο, όπου δουλεύω σταθερά ψυχοθεραπευτικά με γονείς, ζευγάρια κι οικογένειες. Στην εργασία μου συναντώ

καθημερινά επιβαρυνμένες μητέρες, οι οποίες συνεχώς προσπαθούν να ισορροπήσουν μεταξύ των πολλαπλών απαιτήσεων της καθημερινότητάς τους· να είναι καλές μητέρες, καλές σύντροφοι, καλές εργαζόμενες. Κι αυτό το «καλές» φαίνεται να μη συναντάει ποτέ ένα ταβάνι. Ήθελα, λοιπόν, η διπλωματική μου να με βοηθήσει να τις καταλάβω, κι ίσως να με βοηθήσει να τις υποστηρίξω με έναν τρόπο που να ακουμπάει περισσότερο στις ανάγκες τους.

Η επιθυμία μου αυτή αντλεί από την επιστημολογική μου θέση ως συστημική ψυχοθεραπεύτρια, με βάση την οποία υποστηρίζω πως η ψυχοθεραπεία δεν μπορεί να αφήνει απέξω τις συστημικές καταπιέσεις, ενώ εάν το κάνει σημαίνει πως απλώς τις νομιμοποιεί και τις αναπαράγει, υποστηρίζοντας τα ήδη υπάρχοντα συστήματα δύναμης. Επομένως, δεν επιτελεί το στόχο της, ο οποίος δεν είναι άλλος από την ευημερία των ατόμων (Εμμανουηλίδου, 2022).

Συγχρόνως, κοντεύοντας τα τριάντα, και ζώντας σε επισφαλείς οικονομικά συνθήκες, δεν μου επιτρέπω καν να σκεφτώ το ενδεχόμενο της μητρότητας. Κι αυτό μου δημιουργεί θυμό απέναντι σε αφηγήσεις περί δυνατοτήτων κι ελεύθερων επιλογών. Το ότι δεν είμαι μητέρα, επίσης, συνεπάγεται πως δεν φέρω αυτό το βιώμα. Επομένως, ο τρόπος για να δουλέψω καλύτερα θεωρώ πως είναι το να προσπαθήσω να το γνωρίσω στην ολότητα του, ερχόμενη σε επαφή (και) με τις κυρίαρχες κατασκευές που το καθορίζουν.

Παρά το γεγονός ότι δεν είμαι μητέρα φέρω άλλες ταυτότητες, οι οποίες είναι συμβατές με την κυρίαρχη κανονικότητα -είμαι λευκή, ντόπια, η οποία συμβαδίζει με τις ετεροκανονιστικές επιταγές. Οι ταυτότητές μου αυτές καθορίζουν τις ποιότητες της εμπειρίας μου, και υποδεικνύουν κάποια στοιχεία ως προς τις δυσκολίες που έχω (ή δεν έχω συναντήσει) στη ζωή μου.

Συγχρόνως, όπως, τονίζει ο Φουκώ (2017) η γνώση παράγει εξουσία, κι η εξουσία παράγει γνώση. Οπότε από αυτή την κουβέντα σε σχέση με τη δική μου θέση δεν μπορεί να λείπει το γεγονός ότι είμαι επαγγελματίας ψυχολόγος, αυτή τη φορά υπό το πρίσμα πως φέρω την ταυτότητα της ειδικού. Η κυρίαρχη ψυχιατρική και ψυχολογία αποτελούν ρυθμιστικούς παράγοντες και θεσμούς, οι οποίοι αναπαράγουν την κυριαρχία (Φουκώ, 2004). Αναφορικά με τη μητρότητα, οι μητέρες πολύ συχνά έχουν κατηγορηθεί ως βασικές υπεύθυνες για την πορεία που θα ακολουθήσουν τα παιδιά τους π.χ. στη θεωρία του δεσμού, όπως διατυπώθηκε από τον Bowlby (1988). Αναγνωρίζω, λοιπόν, την ιστορία της ταυτότητας

μου, η οποία δομήθηκε πάνω σε καταπιέσεις, σιωπές, κακοποιημένα άτομα και περιθωριοποιημένες ταυτότητες. Κι ίσως να κουβαλάω και τις ενοχές αυτής της ταυτότητας, την ντροπή της.

Τέλος, ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της ταυτότητας μου, με το οποίο έρχομαι σε αυτή την μελέτη, είναι η εμπειρία μου με κινήματα αυτοβοήθειας κι εναλλακτικά μοντέλα συνομιλίας με τον ψυχικό πόνο. Ένας από τους βασικούς λόγους για τους οποίους επέλεξα αυτό το θέμα ήταν ο θυμός μου για το γεγονός πως η ΡΠ κατασκευαζόταν ως τρελή. Υποστηρίζω πως οι τρελοί έχουν καταστεί παρίες, δηλαδή υποτιμημένες ταυτότητες, οι οποίες όμως είναι απαραίτητες για την αναπαραγωγή της κανονικότητας (Βαρίκα, 2013). Συγκεκριμένα, η αφήγηση πως μία μητέρα σκοτώνει τα παιδιά της, μόνο εάν είναι τρελή, διαμορφώνει μία κανονικότητα σε σχέση με το τι κάνει μία φυσιολογική μητέρα, αναπαράγοντας τις πατριαρχικές κατασκευές της μητρότητας, οι οποίες έχουν αναφερθεί νωρίτερα.

Επομένως, αυτές είναι οι πτυχές της ταυτότητας μου, τις οποίες κουβαλάω μαζί μου στη συγκεκριμένη μελέτη και οι οποίες καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη γνώση που θα παραχθεί.

2.2. Η πλατφόρμα Χ

Προτού μεταβούμε στην ανάλυση των πιο συγκεκριμένων σταδίων της παρούσας έρευνας, θεωρείται χρήσιμο να γίνει μία αναφορά στην πλατφόρμα αναζήτησης και συλλογής του υλικού, δηλαδή στο Χ, καθώς και στις πολιτικές τις οποίες προωθεί κι εξυπηρετεί.

Το Χ αποτελεί μία εξέλιξη του Twitter. Το Twitter, δηλαδή, μετατράπηκε σε Χ μετά την αγορά του από τον Elon Musk τον Οκτώβριο του 2022. Το format της πλατφόρμας δεν άλλαξε. Όπως και στο Twitter, οι χρήστριες/ες μπορούν να κάνουν μικρές δημοσιεύσεις για οποιοδήποτε θέμα, τις οποίες άλλες χρήστριες/ες μπορούν είτε να αναδημοσιεύουν, είτε να σχολιάζουν. Μέσω αυτών των λειτουργιών, προκύπτουν συζητήσεις μεταξύ των χρηστριών/ών (Dupuis & Long, 2025).

Το υλικό που συλλέχθηκε για την παρούσα μελέτη δημοσιεύτηκε πριν την αγορά του Twitter από τον Elon Musk και την μετατροπή του σε Χ. Ωστόσο, κρίνεται χρήσιμο να γίνει μία αναφορά σε κάποια στοιχεία αυτής της μετάβασης, καθώς θεωρείται πως η αγορά αυτή

δεν ήρθε σε ένα κενό, αλλά πως ο Musk επένδυσε σε μία πλατφόρμα, η οποία παρείχε το ιδεολογικό υπόστρωμα για την επίτευξη των σκοπών του. Οι ημερομηνίες δημοσίευσης του υλικού της συγκεκριμένης μελέτης και η ημερομηνία αγοράς του Twitter απέχουν μεταξύ τους 7 μήνες· είναι δηλαδή αρκετά κοντινές. Θεώρησα, λοιπόν, πως οι θέσεις κι οι απόψεις που θα εκφράζονταν, έστω κι επτά μήνες πριν, θα ήταν πιο συντηρητικές, αντικατοπτρίζοντας τα προφίλ των ανθρώπων που χρησιμοποιούν το Χ, και στα οποία θέλησε να απευθυνθεί ο Elon Musk.

Η μετατροπή του Twitter σε Χ δεν αφορά μόνο την αλλαγή ονόματος. Φαίνεται πως το Twitter από πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης μετατράπηκε σε ένα νέο κέντρο ελέγχου, σε μία πλατφόρμα που προωθεί αυταρχικές πολιτικές. Το Χ θεωρείται αμιγώς προσωποκεντρικό· ο Musk, δηλαδή, ασκεί έναν πολύ έντονο έλεγχο επί του περιεχομένου (τι δημοσιεύεται, τι εμφανίζει περισσότερο ο αλγόριθμος κ.ά.) (Dimri, 2024· Magalhães et al., 2026). Αυτό συνεπάγεται πως στο Χ προωθούνται πολιτικές και οι ιδεολογίες, οι οποίες εξυπηρετούν τα συμφέροντα του Musk (Magalhães et al., 2026), ενώ συγχρόνως παρατηρείται και μία έμφαση στην αναπαραγωγή πιο συντηρητικών απόψεων (Dupuis & Long, 2025· See, 2025).

Τέλος, ο Musk, μέσω του Χ, αυτο-ανακηρύσσεται ως εκπρόσωπος του λαού, χρησιμοποιώντας λαϊκιστικές ρητορικές (Dimri, 2024· See, 2025). Με αυτόν τον τρόπο, καταφέρνει να παρουσιάσει το Χ ως μία πλατφόρμα, η οποία προωθεί την ελευθερία του λόγου, την ίδια στιγμή που η πλατφόρμα ελέγχεται απόλυτα από τον ίδιο (See, 2025).

Τα παραπάνω ενδέχεται να επηρεάζουν το υλικό που συλλέχθηκε για την παρούσα μελέτη, καθώς, εάν ο αλγόριθμος είναι ελεγχόμενος, δημοσιεύσεις και συνομιλίες, οι οποίες δεν εξυπηρετούν τις ιδεολογίες που προωθεί το Χ, ενδεχομένως να έχουν διαγραφεί, αξιολογούμενες ως ακατάλληλες.

2.3. Ερευνητικός σχεδιασμός

Η ποιοτική μεθοδολογία θεωρήθηκε ως η καταλληλότερη προσέγγιση για την παρούσα μελέτη, καθώς ερευνητικό στόχο αποτέλεσε η διερεύνηση των νοημάτων που αποδίδουν στη μητρότητα τα συμμετέχοντα άτομα, όπως αυτά αποτυπώθηκαν στον λόγο που

αρθρώθηκε στο Χ μετά τη σύλληψη της ΡΠ στις 30/03/2022 (Willig, 2015). Τα συμμετέχοντα άτομα είναι χρήστες/ριες του Χ, οι οποίες/οι είτε προέβησαν σε σχολιασμό της υπόθεσης, είτε και ενεπλάκησαν σε σχετικές συζητήσεις στις 31/03/2022 και στη 01/04/2022, σε αυτή την πλατφόρμα. Δεν γνωρίζουμε περισσότερα στοιχεία για την ταυτότητα τους και για τις θέσεις από τις οποίες εκφέρουν λόγο, παρά ελάχιστα πράγματα, τα οποία μπόρεσαν να αντληθούν σε ορισμένες περιπτώσεις από τα σχολιά τους, όπως π.χ. το εάν κάποια σχολιάστρια είναι μητέρα.

Αρχικός στόχος, λοιπόν, αποτέλεσε η αναζήτηση των σχετικών με τη μητρότητα κατασκευών, από τις οποίες αντλεί η/ο κάθε χρήστρια/ης, προκειμένου να επεξεργαστεί τις δολοφονίες παιδιών από τη μητέρα τους, να τις εντάξει σε πλαίσια και, εν τέλει, να τις κατανοήσει. Θεωρήθηκε πως, εστιάζοντας στον λόγο που αρθρώνεται γύρω από το συγκεκριμένο συμβάν, δηλαδή αυτό των δολοφονιών παιδιών από τη μητέρα τους, θα διευκολυνόταν η βαθύτερη κατανόηση του πολύπλοκου φαινομένου της μητρότητας (Ισαρη & Πούρκος, 2015).

Το σχέδιο της έρευνας περιλάμβανε τη συλλογή και καταγραφή των σχολίων που δημοσιεύτηκαν στο Χ στις 31 Μαρτίου 2022, δηλαδή τη μέρα μετά τη σύλληψη της ΡΠ. Την ολοκλήρωση της συλλογής του αρχικού υλικού ακολούθησε η ανάλυσή του με τη μέθοδο της κονστρουκτιβιστικής θεμελιωμένης θεωρίας (Charmaz, 2006). Έπειτα, στα αρχικά δεδομένα προστέθηκαν τα σχόλια που δημοσιεύτηκαν στο Χ την 1^η Απριλίου 2022, συμπληρώνοντας το προς ανάλυση υλικό. Παρακάτω, παρουσιάζονται αναλυτικά οι διαδικασίες που ακολουθήθηκαν, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η συγκεκριμένη μελέτη.

2.3.1. Δεδομένα και κριτήρια συλλογής τους

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, τα δεδομένα που αξιοποιήθηκαν για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας αντλήθηκαν από τη διαδικτυακή πλατφόρμα Χ. Καθώς τα ΜΚΔ λαμβάνουν μεγάλο χώρο στις ζωές μας, αξιοποιούνται όλο και περισσότερο ως πλαίσια διεξαγωγής ερευνών από διάφορα επιστημονικά πεδία (Miller et al., 2019). Το Χ, λοιπόν, στην παρούσα μελέτη, αξιοποιήθηκε ως ένα διαλογικό πλαίσιο, στο οποίο οι χρήστριες/ες αναπαράγουν διαθέσιμες κατασκευές, προκειμένου να εξηγήσουν διάφορα φαινόμενα (Barker-Plummer & Barker-Plummer, 2017): εν προκειμένω κατασκευές της μητρότητας.

Οι διαδικτυακές πλατφόρμες παρέχουν πρόσβαση σε ποικίλες ιδέες και θέσεις, ενώ συγχρόνως επιτρέπουν τον πολιτικό διάλογο (Papacharissi, 2002). Υποστηρίζεται, βέβαια, πως τα άτομα που εμπλέκονται σε διαδικτυακές συζητήσεις συνήθως επιλέγουν να έρχονται σε επαφή με ανθρώπους και απόψεις παρόμοιες με τις δικές τους, καθώς νιώθουν πιο άνετα (Dubois & Szwarc, 2018), ενώ ισχυροποιούν κατ' αυτόν τον τρόπο και τις αρχικές τους θέσεις (Wojcieszak & Mutz, 2009). Σύμφωνα με τη Willig (2015), ο χώρος του διαδικτύου γίνεται αντιληπτός ως ασφαλής από τα άτομα που τον χρησιμοποιούν, επιτρέποντάς τους να εκθέτουν τις απόψεις και τις διαφωνίες τους χωρίς να φοβούνται μήπως επικριθούν, πράγμα το οποίο θα μπορούσε ευκολότερα να συμβεί σε μία πρόσωπο με πρόσωπο συζήτηση (McKenna & Bargh, 2000).

Αντλώντας από τα παραπάνω, λοιπόν, το Χ θεωρήθηκε ως μία πλατφόρμα η οποία θα μπορούσε να παρέχει μία ικανοποιητική χαρτογράφηση των σχετικών με τη μητρότητα κατασκευών, χωρίς να μεσολαβεί αυτο-λογοκρισία από τις/ους χρήστριες/ες, καθώς παράγοντες όπως η ανωνυμία, ο διαχωρισμός μεταξύ πραγματικής και διαδικτυακής ζωής, η ασύγχρονη επικοινωνία, το γεγονός ότι οι άλλοι δεν σε βλέπουν, και η μη διακριτή εξουσία, κάνουν τους ανθρώπους να νιώθουν και να εκφράζονται πιο άνετα (Suler, 2004).

Για τη συλλογή των δεδομένων της παρούσας μελέτης δεν χρησιμοποιήθηκε κάποιο πρόγραμμα διαλογής, αλλά τα σχόλια συλλέχθηκαν ένα-ένα. Για τον σκοπό αυτό, χρησιμοποιήθηκε η σύνθετη αναζήτηση του Χ, όπου τέθηκαν κάποιες παράμετροι για την άντληση των σχολίων. Συγκεκριμένα, η διαλογή έγινε με βάση τον συνδυασμό ημερομηνιών και λέξεων-κλειδιών. Αναφορικά με τις λέξεις-κλειδιά επιλέχθηκαν οι εξής: μάνα, μητέρα, μαμά, μητρότητα. Οι λέξεις αυτές εμφανίζονταν είτε στο κείμενο των δημοσιεύσεων, είτε στα hashtags. Οι τρεις πρώτες λέξεις επιλέχθηκαν καθώς είναι συγγενείς με τη λέξη μητρότητα, ενώ η τέταρτη λέξη είναι αυτή καθαυτή η έννοια που μελετάται στη συγκεκριμένη έρευνα. Θεωρήθηκε, λοιπόν, πως αυτή η συγγένεια θα συνεπάγεται και συμβατότητα με τον σκοπό της έρευνας, που δεν είναι άλλος από τη διερεύνηση των κατασκευών της μητρότητας.

Η επιλογή λέξεων-κλειδιών ως παράμετρος αναζήτησης υλικού δεν είναι ιδιαίτερα συνηθισμένη στις έρευνες που διεξάγονται στο Χ, ενώ υποστηρίζεται πως τα hashtags είναι αρκετά πιο εύχρηστα, καθώς κατηγοριοποιούν άμεσα και στοχευμένα τις πληροφορίες (Wang et al., 2011). Ωστόσο, κατά τη διάρκεια αναζήτησης του υλικού παρατηρήθηκε πως τα hashtags που χρησιμοποιούνταν στις συζητήσεις για την υπόθεση της Πάτρας ήταν

αρκετά αφηρημένα. Συγκεκριμένα, συχνότερα εμφανίζονταν το #Πάτρα και το #Πισπιρίγκου. Τα σχόλια που συνοδεύονταν από αυτά τα hashtags ήταν πολυάριθμα, κι όχι απαραίτητα εστιασμένα στη μητρότητα, γεγονός το οποίο καθιστούσε ιδιαίτερα δύσκολη τη διαλογή των σχετικών με τη μητρότητα σχολίων. Επιλέχθηκε ως εναλλακτική, λοιπόν, η παράμετρος των λέξεων-κλειδιών, καθώς θεωρήθηκε περισσότερο λειτουργική.

Αναφορικά με τη δεύτερη παράμετρο, δηλαδή αυτή των ημερομηνιών, επιλέχθηκαν οι εξής: 31/03/2022 και 01/04/2022, δηλαδή οι δύο επόμενες μέρες από τη σύλληψη της ΡΠ. Πριν τη σύλληψη της ΡΠ, ένα μεγάλο μέρος των συζητήσεων που γινόταν στο Χ εστίαζε στο εάν η ΡΠ ήταν αθώα ή ένοχη. Αντίθετα, μετά τη σύλληψη, η μητρότητα και η ορθή -ή μη- επιτέλεσή φάνηκε να τίθενται στο προσκήνιο, γεγονός το οποίο με οδήγησε στο να εστιάσω στις επόμενες μέρες, υποθέτοντας πως στις συζητήσεις θα ενυπήρχαν και κατασκευές της μητρότητας.

Οι δημοσιεύσεις που αναλύθηκαν ανέρχονται σε 546. Κάποιες από αυτές είναι μεμονωμένες, ενώ κάποιες άλλες συνοδεύονται από συζήτηση. Οι συζητήσεις καταμετρήθηκαν ως ένα δεδομένο. Δηλαδή, εάν σε ένα σχόλιο υπήρχαν άλλες τρεις απαντήσεις, ο διάλογος αυτός μετρήθηκε ως ένα δεδομένο. Τέλος, διατηρήθηκε η αρχική μορφοποίηση των δημοσιεύσεων (πχ ορθογραφία, κεφαλαία γράμματα), ενώ τα προσωπικά στοιχεία των χρηστριών/ών αφαιρέθηκαν. Διατηρήθηκαν, ωστόσο, κάποια στοιχεία φύλου των χρηστριών/ών προκειμένου να χρησιμοποιηθούν στην ανάλυση, όπου αυτό θεωρήθηκε χρήσιμο.

2.3.2. Διαδικασία συλλογής κι επεξεργασίας των δεδομένων

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση του υλικού είναι αυτή της θεμελιωμένης θεωρίας και, συγκεκριμένα, η κονστρουκτιβιστική προσέγγιση της Charmaz (2006), η οποία θέτει πολύ κεντρικά τον ρόλο της ίδιας της ερευνήτριας. Η Charmaz (2006) υποστηρίζει πως ο ρόλος της ερευνήτριας είναι κάτι περισσότερο από την ανακάλυψη της θεωρίας. Η θεωρία, δηλαδή, δεν υπάρχει απλώς στα δεδομένα κι εμείς ψάχνουμε να τη βρούμε. Αντίθετα, αλληλεπιδρούμε με τα δεδομένα και κατασκευάζουμε νοήματα κι εμπειρίες. Η ερευνήτρια είναι κομμάτι της διαδικασίας παραγωγής νοήματος κι όχι απλώς παρατηρήτρια του (Willig, 2015). Η θέση αυτή συμφωνεί με την προσέγγιση της τοποθετημένης γνώσης (Harding, 1987· Haraway, 1988), η οποία αναλύθηκε νωρίτερα,

αλλά κι εν γένει με τη φεμινιστική κριτική της επιστήμης, η οποία αμφισβητεί την ιδέα της αντικειμενικότητας, εστιάζοντας στην κοινωνική, πολιτισμική και ιστορική κατασκευή της γνώσης (Haraway, 1988) και ασκώντας κριτική τόσο σε αυτή καθαυτή την παραγόμενη ακαδημαϊκή γνώση, η οποία αναπαράγει κυρίαρχους καταπιεστικούς λόγους, όσο και στην ίδια τη διαδικασία παραγωγής της (Acker, Berry & Esseveld, 1983). Η γνώση που παράγεται θεωρείται πως καθορίζεται από τις εμπειρίες της ερευνήτριας και δεν γίνεται να είναι απαλλαγμένη από δικά της στερεότυπα και προκαταλήψεις (Harding, 1987· Smith, 1974).

Στόχος της συγκεκριμένης ανάλυσης, επομένως, δεν είναι η παραγωγή μίας αντικειμενικής κι όσο το δυνατόν πιο γενικεύσιμης αλήθειας, αλλά η αναζήτηση κυρίαρχων κατασκευών της μητρότητας (Galea et al., 2025), οι οποίες θα προκύπτουν από τα δεδομένα και δεν θα επιβάλλονται σε αυτά (Bryant & Charmaz, 2007· Charmaz, 2006). Τα δεδομένα, λοιπόν, παράγουν τη θεωρία κι όχι οι έτοιμες απόψεις της εκάστοτε ερευνήτριας, καθώς επίδικο αποτελεί η συν-κατασκευή μίας ακόμη εκδοχής της πραγματικότητας -ή και περισσότερων (Charmaz, 2006· Willig, 2015). Προκειμένου να διασφαλιστεί πως οι απόψεις της ερευνήτριας δεν θα επιβληθούν στο υλικό, προτείνεται μία διαρκής ενασχόληση με τα δεδομένα, σε βαθμό που να θεωρείται πως έχουν διερευνηθεί όλες οι πιθανές ερμηνείες τους (Bryant & Charmaz, 2007).

Στη συγκεκριμένη μελέτη ακολουθήθηκαν κάποια βήματα τα οποία προτείνονται από τη Charmaz (2006). Αρχικά, συλλέχθηκε ένα πρώτο, αρκετά διευρυμένο σώμα δεδομένων, εστιάζοντας σε διάφορες μέρες πριν και μετά τη σύλληψη της ΡΠ, κι αναζητώντας σχόλια και συζητήσεις στο Χ που θα μπορούσαν να απαντούν στο ερευνητικό ερώτημα, παρέχοντας ποικίλες κατασκευές της μητρότητας. Από αυτό το υλικό επιλέχθηκαν εν τέλει τα σχόλια που δημοσιεύτηκαν την επόμενη μέρα από τη σύλληψη της ΡΠ ενώ τα σχόλια πριν τη σύλληψη αποκλείστηκαν, θεωρώντας πως εστιάζουν περισσότερο στην ανακάλυψη του τι συνέβη, παρά προσφέρουν κατασκευές της μητρότητας.

Ακολούθησε μία πρώτη κωδικοποίηση του υλικού, εστιασμένη στην αποτύπωση του τι αφηγείται το υλικό. Προέκυψαν κατ'αυτόν τον τρόπο κάποιες πρώτες υποθέσεις σε σχέση με το τι θα μπορούσαν να συνεπάγονται τα δεδομένα σε ένα πιο αφηρημένο επίπεδο (Charmaz, 2006), δηλαδή διερευνήθηκε όχι απλώς τι λέγεται στα σχόλια, αλλά στο τι θα μπορούσε αυτό να υποδηλώνει σχετικά με τη μητρότητα.

Την παραπάνω διαδικασία ακολούθησε μία πιο εστιασμένη κωδικοποίηση, κατά την οποία διακρίθηκαν οι πιο συχνοί κωδικοί. Έπειτα, επέστρεψα στα δεδομένα, προκειμένου να διερευνήσω εάν οι κωδικοί που προέκυψαν ανταποκρίνονται σε όσα γράφονται. Συγχρόνως, οι κωδικοί αυτοί συγκρίθηκαν μεταξύ τους κι ομαδοποιήθηκαν, δημιουργώντας κάποιες πρώτες κατηγορίες κατασκευών της μητρότητας. Επί της ουσίας, κάθε κατηγορία αντιστοιχούσε σε μία κυρίαρχη κατασκευή, ενώ κάθε υποκατηγορία σε μία δευτερεύουσα κατασκευή. Σε αυτό το στάδιο της ανάλυσης, οι αρχικές κατηγορίες ήταν πέντε, οι υποκατηγορίες εννέα, ενώ δύο από τις πέντε κατηγορίες δεν αποτελούνταν από υποκατηγορίες. Οι κατηγορίες κι οι υποκατηγορίες συγκρίθηκαν μεταξύ τους, προκειμένου να εντοπιστεί το πώς συνδέονται κι εάν αλληλοεπικαλύπτονται, αλλά και να διερευνηθεί εάν αφηγούνται μία ιστορία η οποία θα μπορούσε να κάνει νόημα. Σε αυτό το σημείο, οι αρχικές πέντε κατηγορίες κατασκευών της μητρότητας έγιναν τέσσερις, ενώ οι δευτερεύουσες κατασκευές της μητρότητας που τις δομούν παρέμειναν εννιά.

Έχοντας στο μυαλό μου αυτές τις κατηγορίες κατασκευών, προχώρησα στη θεωρητική δειγματοληψία, προσθέτοντας τα σχόλια από τη δεύτερη μέρα που ακολούθησε τη σύλληψη της ΡΠ. Στόχος αυτού ήταν η διερεύνηση του εάν οι κατασκευές που εντοπίστηκαν ανταποκρίνονται σε μεγαλύτερο όγκο υλικού, καθώς κι εάν προέκυπτε θεωρητικός κορεσμός, δηλαδή εάν με την προσθήκη νέων δεδομένων δεν προέκυπτε κάτι καινούριο. Σε αυτό το σημείο, ακολουθήσα εκ νέου την ίδια αναλυτική διαδικασία, προκειμένου το υλικό που προστέθηκε να κατηγοριοποιηθεί, να ερμηνευθεί και να οδηγήσει επίσης σε πιο αφηρημένες κατασκευές.

Η προσθήκη του επιπλέον υλικού καθώς και η σύγκριση του με το αρχικό οδήγησε σε μία διαπίστωση πως οι κυρίαρχες και οι δευτερεύουσες κατασκευές της μητρότητας χαρακτηρίζονταν από κάποια αναλυτικά κενά, καθώς σε κάποια σημεία υπήρχε αλληλοεπικάλυψη. Οι τέσσερις κυρίαρχες κατασκευές της μητρότητας συμπτύχθηκαν σε τρεις, αποτελούμενες από επτά δευτερεύουσες κατασκευές. Σε αυτό το σημείο, θεωρήθηκε πως επήλθε ένας θεωρητικός κορεσμός, καθώς δεν προέκυπτε κάποια νέα κατασκευή της μητρότητας -ή τουλάχιστον κάποια νέα κατασκευή της μητρότητας την οποία εγώ, από τη θέση μου, σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο μπορούσα να εντοπίσω. Έτσι, λοιπόν, προχώρησα στην ανάλυση και στη συγγραφή τους.

Κλείνοντας, αξίζει να αναφερθεί πως αξιοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό η τεχνική της καταγραφής σημειώσεων (memo-writing), δηλαδή της συγγραφής των σκέψεων που

προέκυπταν κατά την ερευνητική διαδικασία. Οι σημειώσεις αυτές αφορούσαν ένα ευρύ φάσμα πληροφοριών, από αιτιολόγηση των κατασκευών και των μεταξύ τους σχέσεων, σε μεταβολές που παρατηρούνταν στις κατευθύνσεις που έπαιρνε η ανάλυση, μέχρι και καταγραφή των συναισθημάτων μου και των ηθικών μου προβληματισμών (Charmaz, 2006· Willig, 2015). Η διαδικασία αυτή αποδείχθηκε ιδιαίτερα χρήσιμη, καθώς σχηματοποίησε σε έναν πρώτο βαθμό την ανάλυση, ενώ προσέφερε και κάποιες χρήσιμες πληροφορίες για τη συζήτηση και τον αναστοχασμό.

2.3.3. Ζητήματα αξιοπιστίας κι εγκυρότητας

Η κονστρουκτιβιστική προσέγγιση της θεμελιωμένης θεωρίας δεν συνομιλεί με την αξιοπιστία και την εγκυρότητα μίας έρευνας, όπως άλλες μεθοδολογικές προσεγγίσεις, αλλά εξετάζει συνολικά την ποιότητα μίας έρευνας σε πολλαπλά επίπεδα (Bryant, 2017). Δεδομένου πως εστιάζει στη διερεύνηση εκδοχών της πραγματικότητας, κι όχι στην ανακάλυψη μίας αντικειμενικής αλήθειας, ενδιαφέρεται σε πρώτο βαθμό για τη συλλογή ενός διευρυμένου όγκου δεδομένων, τα οποία διασφαλίζουν την αντιπροσώπευση πολλαπλών θέσεων κι εκδοχών (Charmaz, 2006· Bryant & Charmaz, 2007). Προκειμένου να διασφαλιστεί αυτό το κριτήριο ποιότητας, στην παρούσα μελέτη συλλέχθηκε ένας μεγάλος όγκος δεδομένων, μέχρι το σημείο που θεωρήθηκε πως επήλθε ένας θεωρητικός κορεσμός.

Η Charmaz (2006) υποστηρίζει πως μία έρευνα χρειάζεται να χαρακτηρίζεται από πρωτοτυπία, δηλαδή να δημιουργεί κάτι καινούριο, κι όχι να αναπαράγει απλώς προϋπάρχουσα γνώση. Αυτό επιδιώχθηκε να επιτευχθεί μέσω της διερεύνησης των σχέσεων μεταξύ των κατασκευών που προέκυψαν, προκειμένου να επικοινωνούν μία συνεκτική ιστορία. Αναφορικά με το κριτήριο της χρησιμότητας, η ερευνήτρια επιδίωξε η ιστορία που θα λέγεται σε αυτήν τη μελέτη και, πιο συγκεκριμένα, οι σχετικές με τη μητρότητα κατασκευές, να έχουν δύναμη κάποιο αποτύπωμα στην καθημερινή ζωή κι όχι απλώς να αποτυπώνουν μία απομακρυσμένη γνώση αναφορικά με τη μητρότητα (Willig, 2015).

Τέλος, αναφορικά με τη συνάφεια, δηλαδή με την αποτύπωση της εμπειρίας των χρηστριών/ών του Χ στη θεωρία που αναπτύχθηκε (Charmaz, 2006), υπάρχει ένα μεθοδολογικό κενό, καθώς η χρήση του Χ ως μέσου συλλογής του υλικού δεν επέτρεψε την

επαφή με τους ανθρώπους, οι οποίοι δημοσίευσαν τα δεδομένα που συλλέχθηκαν. Επομένως, δεν είναι εφικτή κι η ανατροφοδότησή τους.

Κλείνοντας, τίθεται ένας τελευταίος προβληματισμός σε σχέση με το υλικό της παρούσας μελέτης. Το Χ, ως χώρος άντλησης των δεδομένων, δεν επιτρέπει την πρόσβαση σε βασικές πληροφορίες, όπως η έμφυλη ταυτότητα ή η ηλικία των συμμετεχουσών/όντων, πόσο δε μάλλον σε πιο εστιασμένες πληροφορίες σχετικά με τις προσωπικές τους ιστορίες και τις θέσεις από τις οποίες εκφέρουν λόγο. Το τελευταίο, μάλιστα, θεωρείται αρκετά σημαντικό για την κονστρουκτιβιστική θεμελιωμένη θεωρία, η οποία αξιοποιήθηκε στη συγκεκριμένη έρευνα (Charmaz, 2006). Εκτός αυτού, σε τέτοιου είδους έρευνες, κι ελλείψει πληροφοριών, υπάρχει ο κίνδυνος η ερευνήτρια να προβάλει πάνω στο υλικό δικές της προκαταλήψεις ως προς τα παραπάνω στοιχεία και να οδηγηθεί σε μη αξιόπιστες ερμηνείες (William et al., 2017). Προκειμένου να αποφευχθεί αυτό, στοιχεία όπως η έμφυλη ταυτότητα σχολιάζονται κεντρικά σε ελάχιστα σημεία στην ανάλυση κι αυτό με την προϋπόθεση ότι ήταν ιδιαίτερα εμφανή και προέκυπταν π.χ. από το όνομα της/ου χρήστριας/η, από τη φωτογραφία της/ου ή από το πώς αναφερόταν η/ο ίδια/ος στην εαυτή/ο της/ου.

2.3.4. Περιορισμοί της έρευνας

Σε αυτό το σημείο είναι χρήσιμο να αναφερθούν κάποιοι περιορισμοί της παρούσας μελέτης, σχετικοί τόσο με την επιλογή του μέσου έρευνας, όσο και με αυτή καθαυτή τη συλλογή του προς ανάλυση υλικού. Αναφορικά με το μέσο έρευνας, το Χ επιλέχθηκε, σε σχέση με άλλες πλατφόρμες (όπως π.χ. το Facebook), καθώς το υλικό είναι καλύτερα οργανωμένο κι η σύνθετη αναζήτησή του αρκετά διευρυμένη. Ωστόσο, η έλλειψη προγράμματος διαλογής καθιστά την αναζήτηση μια αρκετά περίπλοκη και χρονοβόρα διαδικασία, ενώ επιλογή μίας συγκεκριμένης πλατφόρμας ως μέσο έρευνας ενδέχεται να επηρεάζει την ποικιλομορφία των απόψεων που συναντάμε, ανάλογα τα χαρακτηριστικά και τις ταυτότητες των ανθρώπων που χρησιμοποιούν την εκάστοτε πλατφόρμα. Όπως ειπώθηκε και νωρίτερα, το Χ αποτελεί μία πλατφόρμα στην οποία εκφράζονται αρκετά συντηρητικές απόψεις (Dupuis & Long, 2025· See, 2025), γεγονός το οποίο αποτυπώνεται και στο προς ανάλυση υλικό.

Συγχρόνως, δεδομένου πως η υπόθεση της ΡΠ, πήρε τεράστια έκταση στο δημόσιο διάλογο το διαθέσιμο υλικό ήταν πολύ μεγάλο σε μέγεθος. Για τη διευκόλυνση της επιλογής του υλικού τέθηκαν, όπως ειπώθηκε και νωρίτερα, οι παράγοντες των ημερομηνιών και των λέξεων κλειδιών. Η εστίαση στις δύο επόμενες μέρες μετά τη σύλληψη της ΡΠ έγινε μετά από μία μεγάλη αναζήτηση υλικού τόσο σε προηγούμενες μέρες όσο και σε επόμενες. Οι ημερομηνίες στις οποίες εστίασα, ωστόσο, ενδέχεται να επηρεάζουν την ποιότητα του υλικού καθώς και την ποικιλομορφία των απόψεων που εκφράζονται, λόγω του πρόσφατου του γεγονότος· να επηρεάζονται, δηλαδή, από το θυμό και το σοκ των πρώτων ημερών. Αυτό, ίσως, στερεί σε ένα βαθμό από την ανάλυση την αντιπροσώπευση πολλαπλών κατασκευών της μητρότητας (Charmaz, 2006· Bryant & Charmaz, 2007) καθώς στο πτος ανάλυση υλικό εκφράζονται, όπως αποτυπώνεται και στα αποσπάσματα που αξιοποιούνται, αρκετά συντηρητικές απόψεις. Τα αποσπάσματα αυτά, όμως, είναι αντιπροσωπευτικά του συνόλου του υλικού που αναλύθηκε και δεν αποτελούν μία δική μου επιλογή, επηρεασμένη από τις προκαταλήψεις μου.

2.4. Ηθική και δεοντολογία

Στην παρούσα υποενότητα, θα συζητηθούν κάποια ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας, τα οποία σχετίζονται κατά βάση με την επιλογή του μέσου έρευνας, δηλαδή του Χ. Σύμφωνα με τους Zimmer και Proferes (2014), αν και η έρευνα στο Twitter (σημερινό Χ) είναι ραγδαία αναπτυσσόμενη και αφορά πολλούς κλάδους, υπάρχουν ηθικά και δεοντολογικά κενά, τα οποία μάλιστα μερικές φορές μοιάζει και σαν να μην απασχολούν τις/ους ερευνήτριες/ές. Το βασικό ζήτημα, το οποίο προκύπτει από τις έρευνες που διενεργούνται σε διαδικτυακά περιβάλλοντα, είναι η απουσία ενήμερης συγκατάθεσης των συμμετεχουσών/όντων. Από τη μία, είναι πιθανόν τα άτομα τα οποία εμπλέκονται σε μία διαδικτυακή συζήτηση να μην επιθυμούν οι απόψεις τους να αξιοποιηθούν ως ερευνητικό υλικό (Willig, 2015). Από την άλλη, η διασφάλιση συναίνεσης είναι ιδιαίτερα δύσκολη σε τέτοιου είδους έρευνες, όπως η συγκεκριμένη, καθώς οι συμμετέχουσες/οντες είναι πάρα πολλές/οι (Ahmed et al., 2017).

Αν και τα στοιχεία των χρηστριών/ών που δημοσίευσαν τα σχόλια που αξιοποιήθηκαν για την παρούσα μελέτη αφαιρέθηκαν, προκειμένου να διασφαλιστεί η ανωνυμία τους, είναι

αρκετά πιθανό, μέσω διαδικτυακής αναζήτησης των σχολίων, οι χρήστριες/ες να ταυτοποιηθούν. Αναφορικά με αυτό, εγείρεται ένα ερώτημα σε σχέση με πιθανές βλάβες, οι οποίες δύναται να προκληθούν στα άτομα, μέσω της δημοσίευσης των απόψεών τους (Ahmed et al., 2017· Webb et al., 2017).

Βέβαια, στα σχόλια που αντλήθηκαν από το ελληνικό Χ για τη συγκεκριμένη έρευνα, λίγες/οι από τις συμμετέχουσες/οντες είχαν τα πραγματικά τους στοιχεία, γεγονός το οποίο μειώνει σε ένα βαθμό το ενδεχόμενο πιθανής βλάβης. Αυτό δεν αναιρεί βέβαια πως η έρευνα στο Χ είναι αρκετά περίπλοκη κι εγείρει ηθικά ερωτήματα, τα οποία είναι χρήσιμο μελλοντικά να προσεγγιστούν, καθώς το γεγονός ότι κάτι είναι δημόσιο δεν συνεπάγεται απαραίτητα πως μπορούμε να το διαπραγματευόμαστε αποκλειστικά και μόνο με τη δική μας βούληση (Webb et al., 2017· William et al., 2017).

3. Ανάλυση κι αποτελέσματα

Από την ανάλυση που πραγματοποιήθηκε στα σχόλια που αντλήθηκαν από το Χ, προέκυψαν τρεις κυρίαρχες κατασκευές της μητρότητας στον δημόσιο λόγο, οι οποίες απαρτίζονται από επτά δευτερεύουσες κατασκευές (Παράρτημα Α). Στην παρούσα ενότητα, παρουσιάζονται αναλυτικά αυτές οι κατασκευές. Προκειμένου να διασφαλιστεί το απόρρητο, τα προσωπικά στοιχεία των σχολιαστριών/ών έχουν διαγραφεί.

3.1. Πότε τελειώνει η μητρική καριέρα;

Η πρώτη κατασκευή, η οποία προέκυψε από τα σχόλια που αντλήθηκαν από το Χ, είναι η κατασκευή της μητρότητας ως μίας συνεχούς διαδικασίας επίδοσης, κατά την οποία οι μητέρες κυνηγούν να φτάσουν το ιδανικό πρότυπο της μητρότητας. Κατά την εμπλοκή τους σε αυτήν τη διαδικασία, οι μητέρες συγκρίνονται κι ανταγωνίζονται τόσο με άλλες μητέρες όσο και με τις εαυτές τους.

Η μητρότητα θα λέγαμε πως μοιάζει με καριέρα σε πολυεθνική: ανταγωνίζεσαι άλλες μητέρες, πετυχαίνεις (ή δεν πετυχαίνεις) τους στόχους του τριμήνου, αν τους πετύχεις παίρνεις bonus κι ανελίσσεσαι στην κλίμακα της «καλής μητέρας», ενώ, τέλος, όλες έχουμε τις ίδιες ευκαιρίες να ανελιχθούμε σε αυτή την κλίμακα, ανεξάρτητα από τον χώρο και τον χρόνο· αρκεί να προσπαθήσουμε αρκετά.

Η κατασκευή αυτή στο δημόσιο λόγο διακρίνεται σε τρεις επιμέρους κατασκευές, οι οποίες τροφοδοτούν η μία την άλλη: η ανταγωνιστική μητρότητα, όπου η «σωστή» μητρότητα χτίζεται σε σύγκριση τόσο με άλλες μητέρες όσο και με την εαυτή, η μητρότητα ως μόχθος, όπου περιγράφεται η συνεχής προσπάθεια των μητέρων να επιτελέσουν τη μητρότητα και, τέλος, η μητρότητα ως θυσία, όπου περιγράφεται η προσδοκία της διαθεσιμότητας των μητέρων να θυσιάζονται για το καλό των παιδιών τους.

Η μητρότητα, λοιπόν, γίνεται αντιληπτή ως μία δυναμική διαδικασία κι όχι ως ένα στατικό χαρακτηριστικό των γυναικών. Σύμφωνα με την Paxson (2004), αυτό αποτελεί ένα χαρακτηριστικό της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας. Στο ελληνικό παράδειγμα, ενώ η μητρότητα θεωρείται πως είναι ο φυσικός προορισμός των γυναικών, συγχρόνως γίνεται

αντιληπτή και ως η διαδικασία επιτέλεσης της φύσης. Υπάρχει, δηλαδή, το φυσικό υπόστρωμα, το οποίο αποτυπώνει τη δυνατότητά μας να γίνουμε μητέρες -δυνατότητα η οποία επιβάλλεται από τη φύση-, ωστόσο η μητρότητα είναι η επιλογή μας να ασκήσουμε αυτή τη δυνατότητα· να επιτελέσουμε αυτό που θεωρείται ως φυσικός μας προορισμός. Η εστίαση στη μητρότητα ως επιλογή αυξάνει και την ευθύνη (Paxson, 2004), καθώς εφόσον η μητρότητα αποτελεί απόφαση κι επιλογή, είναι κι υποχρέωση των μητέρων να ανταποκριθούν σωστά στις επιταγές της. Η θέση αυτή αποτυπώνεται και στο παρακάτω σχόλιο: «*Εν τω μεταξύ έχω αλλεργία στην ιερότητα των λέξεων και καταστάσεων. Ούτε η μάνα είναι ιερή ούτε η μητρότητα. Οποιαδήποτε γίνεται μάνα. Το πώς θα ανταποκριθούμε απέναντι στα παιδιά δε μας κάνει ιερές, χρέος μας κ ευθυνη μας είναι εφόσον ήταν επιλογή μας να τα κάνουμε.*».

3.1.1. Η ανταγωνιστική μητρότητα

Η πρώτη δευτερεύουσα κατασκευή, η οποία δομεί την κυρίαρχη κατασκευή της μητρότητας ως επίδοσης, αναφέρεται στην ανταγωνιστικότητα που χαρακτηρίζει τη μητρότητα. Η κατασκευή αυτή αναφέρεται, καταρχάς, σε μία έμμεση σύγκριση που παρατηρήθηκε στο προς ανάλυση υλικό, όπου κάποιες μητέρες κατασκευάζουν τις εαυτές τους αντιπαραθετικά προς την ΡΠ και τη μητέρα της Ελένη Λεγάτου, υπερασπιζόμενες κατ' αυτόν τον τρόπο τη δική τους επιτέλεση της μητρότητας. Δευτερευόντως, αναφέρεται στους λόγους που εντοπίστηκαν και οι οποίοι περιγράφουν την αξιολόγηση των μητέρων -τόσο την εξωτερική όσο και την εξωτερική. Η μητρότητα μοιάζει σαν ένας διαγωνισμός, όπου οι μητέρες ανταγωνίζονται η μία την άλλη ως προς το ποια επιτελεί καλύτερα τα ιδανικά πρότυπα της μητρότητας (Chae, 2015· Vivas, 2025). Στον διαγωνισμό αυτό, κάποιες κερδίζουν και κάποιες χάνουν. Αφού, λοιπόν, μιλάμε με όρους νίκης κι ήττας, επιτυχίας κι αποτυχίας, μιλάμε ουσιαστικά με όρους επίδοσης.

Βέβαια, σε αυτό το σημείο, έχει νόημα να αναφερθεί πως η εστίαση στους ανταγωνισμούς των μητέρων ενδέχεται να αποσιωπά τη θέση των αντρών στη διαδικασία της γονεϊκότητας και να αποπροσανατολίζει την κουβέντα από ευθύνη που έχουν κι αυτοί ως προς την ανατροφή των παιδιών τους (Vivas, 2025).

Στο παρακάτω απόσπασμα, δημοσιευμένο μία μέρα μετά τη σύλληψη της ΡΠ, είναι εμφανής η σύγκριση της σχολιάστριας με τη ΡΠ. Η σχολιάστρια αναφέρει πως, παρά τους συνεχείς καβγάδες με το παιδί της, δεν μπορεί να του κρατήσει θυμό.

«Δεν ξέρω αλήθεια, έχω παιδί στην προεφηβεία με καθημερινούς ομηρικούς καυγάδες..όμως το βράδυ που κοιμάται λυγίζω και το γεμίζω φιλιά...δεν ...το άσχημο είναι ότι προκαλούν πάρα πολύ τον κόσμο... ειλικρινά είναι η πρώτη φορά που θέλω να πάω και να τις χαστούκισω το λιγότερο»

Η σύγκριση αυτή επί της ουσίας είναι μία σύγκριση με το ίδιο το ιδανικό της μητρότητας, σύμφωνα με το οποίο οι μητέρες οφείλουν να μη θυμώνουν, να δείχνουν κατανόηση και να υποστηρίζουν διαρκώς τα παιδιά τους (Constantinou et al., 2021· Douglas & Michaels, 2004· Hays, 1996· Rotkirch & Janhunen, 2010). Στο παραπάνω απόσπασμα, παρατηρούμε και την επιτήρηση που ασκεί η μία μητέρα στην άλλη (Douglas & Michaels, 2004), όταν η σχολιάστρια αναφέρεται στις τρεις γυναίκες της οικογένειας -τη γιαγιά, τη ΡΠ και την αδερφή της-, τις οποίες θέλει να χαστουκίσει γιατί προκαλούν.

Ο ανταγωνισμός μάλιστα γενικεύεται μέχρι και σε λόγους που συγκρίνουν τη ΡΠ και τη μητέρα της. Ενδεικτικά, στο παρακάτω απόσπασμα, η σχολιάστρια συγκρίνει αυτές τις δύο γυναίκες, προκειμένου να δείξει πως η μία είναι καλύτερη από την άλλη. Συγκεκριμένα, η μητέρα της ΡΠ κερδίζει σε αυτή τη μάχη, καθώς δεν εγκατέλειψε το παιδί της.

«Η μάνα της βρώμας αν και με βαμμένα τα χέρια της με αίμα δεν την απαρνήθηκε, ενώ αυτή απαρνήθηκε τα παιδιά της !!!! #πατρα»

Όπως ειπώθηκε και νωρίτερα, η επιτέλεση της μητρότητας συμπορεύεται με την αξιολόγησή της -τόσο την εσωτερική, δηλαδή την αξιολόγηση που ασκούν οι ίδιες οι μητέρες στις εαυτές τους, όσο και την εξωτερική, δηλαδή την κοινωνική αξιολόγηση. Στο παρακάτω σχόλιο, το οποίο αποτελεί σχολιασμό στη συνέντευξη που έδωσε η Ελένη Λεγάτου στις 31 Μαρτίου του 2022 στην εκπομπή «Αλήθειες με τη Ζήνα», λίγες ώρες μετά τη σύλληψη της κόρης της, παρατηρούμε την εξωτερική αξιολόγηση, καθώς η μητέρα της ΡΠ επικρίνεται για την ανατροφή της κόρης, χαρακτηριζόμενη ως μια αποτυχημένη μητέρα και γιαγιά: «Όχι μόνο απέτυχε σαν γιαγιά αλλά κ ως μητέρα,μην το ξεχνάμε αυτό..». Γενικότερα, οι μητέρες φαίνεται να επικρίνονται για την ανατροφή, την ευημερία και γενικότερα την πορεία ζωής των παιδιών τους, ακόμη κι όταν αυτά είναι ενήλικα (Jackson & Mannix, 2004· Rotkirch & Janhunen, 2010), όπως στην περίπτωση της μητέρας της ΡΠ.

Σε έναν διαφορετικό διάλογο μεταξύ των χρηστριών/ών του Χ, συζητιέται η πεποίθηση πως το φυσικό υπόστρωμα, δηλαδή η φύσει δυνατότητα των γυναικών να κυοφορήσουν, δεν αρκεί προκειμένου να θεωρηθούν και μητέρες, καθώς υπάρχουν κάποιες προϋποθέσεις που χρειάζεται να επιτελέσουν προκειμένου η διαδικασία της μητρότητας να θεωρηθεί επιτυχημένη: *«Αποκαλείται γυναίκα γιατί είναι, δεν επιβραβεύεται. Και μάλιστα γιατί γέννησε, δεν της απονέμεται κάποιο εύσημο. Δεν είναι αυτονόητο ότι όποια αποκτά παιδί είναι ικανή, κατάλληλη, συνειδητοποιημένη ως προς την τεράστια ευθύνη της & μη επικίνδυνη. Το Έγκλημα της Ρ.Π. ξεπερνά τα πάντα»*. Στο πλαίσιο αυτής της συζήτησης, παρατηρούμε την εξωτερική-κοινωνική κριτική και τη σημασία της, καθώς αυτή είναι που αντικατοπτρίζει τις κοινωνικές προσδοκίες ως προς το τι θεωρείται ουσιαστική μητρότητα.

Σο παρακάτω απόσπασμα, δημοσιευμένο στις 31/03/22, δηλαδή μία ημέρα μετά τη σύλληψη της ΡΠ, αποτυπώνεται τόσο η πρόσληψη της μητρότητας ως μίας διαδικασίας, η οποία επιτελείται καθημερινά από την ημέρα γέννησης του παιδιού κι έπειτα -όπως υποδηλώνεται από τη χρήση της λέξης καθημερινά-, όσο και η αναγκαιότητα για αναστοχαστική δεξιότητα από τον γονέα, ώστε να μπορεί να αυτο-αξιολογηθεί: *«Θα έπρεπε να είναι ξεκάθαρο στο μυαλό μας ως κοινωνία, πώς πατέρας ή μητέρα δεν γίνεσαι στην γέννηση, αλλά καθημερινά μετά την γέννηση του παιδιού σου. Και κρίνεσαι και κατακρίνεσαι, πρωτίστως από τον ίδιο σου τον εαυτό! #Πατρα»*.

Στο παραπάνω απόσπασμα παρατηρούμε, επίσης, τη λέξη «πρωτίστως», η οποία υποδεικνύει πως, εκτός από την εκλαμβανόμενη ως αναγκαία αυτο-αξιολόγηση, υφίσταται κι εξωτερική αξιολόγηση -καθώς για να υπάρχει πρωτίστως χρειάζεται να υπάρχει και δευτερευόντως. Οι δύο αυτές μορφές αξιολόγησης φαίνεται να συνυπάρχουν και να συμπορεύονται.

Κλείνοντας την ανάλυση αυτής της κατασκευής, αξίζει να αναφερθεί πως όλες αυτές οι προϋποθέσεις που τίθενται για τη μητρότητα, το πρότυπο της καλής μητέρας που κατασκευάζουν, οι συγκρίσεις τόσο με το πρότυπο όσο και με άλλες μητέρες, καθώς κι ο φόβος της κοινωνικής επίκρισης, δημιουργούν στις μητέρες συναισθήματα ενοχής και ντροπής, μειώνοντας την αυταξία τους (Constantinou et al., 2021· Rotkirch & Janhunen, 2010· Sutherland, 2010). Τα συναισθήματα αυτά είναι πολύ πιο έντονα για της μητέρες σε σχέση με τους πατέρες, παρά το γεγονός ότι και οι δύο θεωρητικά είναι εξίσου υπεύθυνοι για την ανατροφή των παιδιών (Hays, 1996· Türe, 2021). Συνολικά φαίνεται πως η μητρότητα σε αυτά τα σχόλια, αντί να διαπραγματεύεται σε σχέση με την πατρότητα, κι εν

γένει τη γονεϊκότητα, παρουσιάζεται σαν να υπάρχει αυτούσια, γεγονός το οποίο αποπροσανατολίζει την κουβέντα από το γονεϊκό ρόλο των αντρών, καθώς και τη συνεπαγόμενη ευθύνη τους.

3.1.2. Η μητρότητα ως μόχθος

Η μητρότητα, λοιπόν, όπως περιγράφεται στα σχόλια στο Χ, γίνεται αντιληπτή ως ένας διαρκής μόχθος· απαιτεί συνεχή προσπάθεια. Η προσπάθεια αυτή είναι που αποδεικνύει πως αξίζεις εν τέλει να είσαι μητέρα. Μάλιστα, όπως περιγράφεται στο παρακάτω απόσπασμα, η προσπάθεια δεν αποτυπώνεται μόνο στην καθημερινή φροντίδα του παιδιού, αλλά εκκινεί στην προσπάθεια απόκτησής του, η οποία αποτελεί κι ένδειξη της μεγάλης επιθυμίας του γονέα: *«θερμή παράκληση σε όλα τα καναλια ΜΗΝ ΤΗΝ ΛΕΤΕ ΜΑΝΑ. Ντροπιάζεται όλες τις ΜΑΝΕΣ - τις μανες σας - τις μανες μας... που με κοπο μας μεγάλωσαν... ντροπιάζεται τις γυναίκες που με κοπο προσπαθούν για έστω ένα μωρο. #Πατρα.»*

Το παραπάνω σχόλιο έχει δημοσιευτεί μία μέρα μετά τη σύλληψη της ΡΠ. Η σχολιάστρια απευθύνεται στις δημοσιογραφικές εκπομπές με αίτημα να μην αποκαλούν την ΡΠ μητέρα, καθώς αυτός ο τίτλος δεν της αξίζει. Ο χαρακτηρισμός αυτός αξίζει στις μητέρες οι οποίες κοπιάζουν καθημερινά για την ανατροφή των παιδιών τους, καθώς και σε όσες κοπιάζουν για την απόκτησή τους. Η προσφώνηση της ΡΠ ως μητέρας, λοιπόν, αποτελεί προσβολή προς αυτές. Τέλος, κι αναφορικά με το συγκεκριμένο σχόλιο, παρατηρούμε πώς η μία κατασκευή λειτουργεί συνδυαστικά με την άλλη, καθώς διαφαίνεται κι ο ανταγωνισμός ο οποίος χαρακτηρίζει τη μητρότητα. Το γεγονός ότι ο τίτλος αυτός δεν αξίζει στην ΡΠ έρχεται μέσω της σύγκρισής της με μητέρες που θεωρείται πως προσπαθούν (Vivas, 2025).

Στο παραπάνω απόσπασμα παρατηρούμε και τη χρήση των κεφαλαίων γραμμάτων. Τα κεφαλαία γράμματα σε σχόλια στα ΜΚΔ συχνά χρησιμοποιούνται προκειμένου το γραπτό σχόλιο να προσομοιάζει σε προφορικό λόγο, καθώς και για να αποδοθεί έμφαση σε σημεία που η/ο σχολιάστρια/ής θέλει να τονίσει. Η χρήση των κεφαλαίων γραμμάτων δεν σχετίζεται με ένα συγκεκριμένο συναίσθημα, αλλά το συναίσθημα το οποίο εκφράζουν σχετίζεται με το ευρύτερο συνομιλιακό πλαίσιο (Heath, 2018). Ενδέχεται στο παραπάνω σχόλιο η φράση «ΜΗ ΤΗ ΛΕΤΕ ΜΑΝΑ» να αποτυπώνει την οργή της σχολιάστριας, ενώ η λέξη «ΜΑΝΕΣ» με κεφαλαία να αποδίδει ουσία στην έννοια της μητρότητας.

Αντίστοιχα στο παρακάτω απόσπασμα, η σχολιάστρια υποστηρίζει τη θέση πως ένας γονέας, ο οποίος προσπαθεί να αποκτήσει παιδί, είναι και δεδομένα άξιος να το αναθρέψει.

«Η μισ μπούκλα, όπως και όλη η "οικογένεια", έκρυβαν τα άπλυτα. Δυστυχώς τα παιδάκια υπέφεραν πολύ δίπλα τους. Και να σκεφτείς, η ειρωνεία είναι πως εκεί έξω, άξιοι γονείς παλεύουν με νύχια και με δόντια να αποκτήσουν έστω και ένα παιδί...Από εδώ η κυρα Φόνισσα είχε άλλα σχέδια.»

Η ταύτιση της προσπάθειας για την απόκτηση ενός παιδιού με την καταλληλότητα του γονέα, η οποία παρουσιάστηκε στο παραπάνω σχόλιο, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον αν την αναλογιστούμε εντός του κοινωνικό-ιστορικού πλαισίου στο οποίο αναδύεται και, συγκεκριμένα, εντός της σύγχρονης ραγδαία αναπτυσσόμενης βιομηχανίας της αναπαραγωγής, η οποία ενδεικτικά περιλαμβάνει την υποβοηθούμενη κύηση, την παρένθετη μητρότητα κ.ά. Η κατασκευή αυτή αποτυπώνει την ενσωμάτωση κι εμπορευματοποίηση της μητρικής σχέσης από τον μετα-αποικιακό διεθνοποιημένο νεοφιλελευθερισμό με στόχο το κέρδος. Συγχρόνως, όμως, αποτυπώνει και την επανομηματοδότηση της μητρότητας, η οποία πλέον εμπεριέχει και διαφορετικά βιώματα - πέραν της βιολογικής μητρότητας εντός του πλαισίου της πυρηνικής ετεροκανονικής οικογένειας-, υποδεικνύοντας πως οι κυρίαρχες κατασκευές της μητρότητας να μην αναπαράγουν τις κυρίαρχες έμφυλες, ταξικές και φυλετικές ιεραρχίες, συγχρόνως δε εμπεριέχουν και τις δυνατότητες αποδόμησής τους (Καναβέλη & Κοσσυφολόγου, 2023).

Η παραπάνω θέση παραπέμπει σε συζητήσεις, αλλά κι εμπειρίες γυναικών, οι οποίες προχώρησαν σε τεχνητή γονιμοποίηση, και οι οποίες υποδηλώνουν πως η προσπάθεια απόκτησης ενός παιδιού, καθώς και η διαθεσιμότητα της μητέρας να υποφέρει προκειμένου το αποκτήσει, είναι ενδεικτικές της επιθυμίας για τη μητρότητα. Οι μητέρες αυτές, λοιπόν, αυτόματα ανάγονται σε καλές (Paxson, 2004). Μάλιστα, στο ελληνικό παράδειγμα, αυτή η διαθεσιμότητα της μητέρας να υποφέρει -τόσο για την σύλληψη ενός παιδιού όσο και κατά την διαδικασία του τοκετού- συμβαδίζει με τη χριστιανική ηθική, συνδέοντας τις μητέρες με τη Θεοτόκο (Paxson, 2006).

Τέλος, το παρακάτω σχόλιο αποτυπώνει παραστατικά την προσπάθεια που απαιτείται από τις μητέρες, μέσω της δημιουργίας μίας εικόνας ενός παιδιού το οποίο ταλαιπωρείται, και της μητέρας η οποία σκύβει πάνω από τις ανάγκες του, προτεραιοποιώντας τις σε σχέση με τις δικές της -συγκεκριμένα σε σχέση με την ανάγκη του ύπνου: *«Οι μάνες..! Μάνα όμως*

δεν γίνεσαι μόνο αφότου αποκτήσεις παιδιά.. Μάνα σε κάνει η φροντίδα και η αγάπη που δείχνεις απέναντι στα παιδιά σου..Τις νύχτες όταν ξενυχτάς στο κλάμα τους..»

Το παραπάνω σχόλιο συμφωνεί με τις αντιλήψεις της παιδοκεντρικής μητρότητας, η οποία υποδηλώνει ότι οι ζωές των γονιών οφείλουν να περιστρέφονται γύρω από τα παιδιά τους, αγνοώντας τις δικές τους ανάγκες (Constantinou et al., 2021· Damaske, 2013· Douglas & Michaels, 2004). Σε γενικές γραμμές, η συνεχής προσπάθεια από τις μητέρες, προκειμένου να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της μητρότητας θεωρείται σε μεγάλο βαθμό προϋπόθεση προκειμένου να αξιολογηθεί μία μητέρα ως καλή. Η προσπάθεια αυτή απαιτεί τόσο προσωπική επένδυση όσο και διαθεσιμότητα για εκμάθηση του μητρικού ρόλου -δηλαδή συνεχή εκπαίδευση (Narciso et al., 2018).

3.1.3. Η μητρότητα ως θυσία

Η τρίτη κατασκευή, η οποία δομεί τη μητρότητα ως διαδικασία επίδοσης, αναφέρεται στη μητρότητα ως θυσία του εαυτού. Όπως ειπώθηκε και προηγουμένως, η μητρότητα προκειμένου να θεωρηθεί επιτυχημένη προϋποθέτει τη θυσία των αναγκών των μητέρων σε σχέση με αυτές των παιδιών τους (Damaske, 2013). Η κατασκευή αυτή, λοιπόν, εστιάζει στη μητρότητα ως θυσία τόσο συμβολική -υπό την έννοια της αναδόμησης του εαυτού (Priel & Besser, 2000)- όσο και κυριολεκτική -υπό την έννοια της θυσίας της ζωής.

Στο παρακάτω απόσπασμα, δημοσιευμένο επίσης μία μέρα μετά τη σύλληψη της ΡΠ, η σχολιάστρια εστιάζει στο δεύτερο είδος θυσίας, δηλαδή στην κυριολεκτική θυσία: «Μια μάνα ξοδεύει τις ανάσες τις για τα παιδιά της! Όχι τις ανάσες των παιδιών της!! #Πατρα #Ρουλαπισπιριγκου #τζωρτζινα». Η χρήση της έκφρασης «ξοδεύει τις ανάσες της» ρομαντικοποιεί τη θυσία, καθώς οι ανάσες συμβολίζουν το υπέρτατο αγαθό της ζωής.

Η ιδέα της αυτοθυσίας της μητέρας σχετίζεται και με την χριστιανική ηθική, η οποία παρουσιάζει την αυτοθυσία ως ένα φυσικό χαρακτηριστικό των μητέρων, αλλά και εν γένει των γυναικών (Gallagher Elkins, 2020). Η ιδέα αυτή, την οποία συναντάμε και σε αυτό το απόσπασμα «Η θυσία για την μάνα δεν είναι επιλογή, είναι γραμμένη στο DNA της.- #Πατρα», αποτελεί μία ιδέα αρκετά χρήσιμη για την κατανόηση της κατασκευής της μητρότητας στην ελληνική χριστιανική πραγματικότητα, όπου η θυσία παραπέμπει στην ύψιστη θυσία της Παναγίας (Γεωργιάδη, 2013· Paxson, 2004, 2006) και λειτουργεί ως αντίδοτο στην ιδιοτέλεια και τον ατομικισμό (Bahr & Bahr, 2001· Γεωργιάδη, 2013). Το γεγονός ότι η

μητρότητα γίνεται αντιληπτή ως φύσει κάνει συχνά τις προσπάθειες των μητέρων αόρατες, καθώς προσδοκάται από αυτές να είναι εν γένει καλές στο μητρικό τους ρόλο, χωρίς να χρειάζεται να προσπαθήσουν (Holmes, 2006· Miller, 2007).

Σε έναν διαφορετικό διάλογο μεταξύ δύο χρηστών/ριών του Χ, παρατηρούμε καταρχάς πώς ο ομιλητής χρησιμοποιεί το προσωπικό του βίωμα προκειμένου να ισχυροποιήσει τη θέση του. Αυτό εξυπηρετεί την μη αμφισβήτηση του επιχειρήματός του, στη βάση της πεποίθησης πως η εμπειρία αποτελεί και μία μορφή αυθεντίας (Newton & al., 2024· Uttamchandani & Lester, 2020), ενώ συγχρόνως βλέπουμε και πώς εκκινώντας από το βίωμά του προχωρά σε γενικεύσεις, παρουσιάζοντας την αφήγησή του για τη μητρότητα ως καθολική κοινή γνώση (Newton & al., 2023):

«Η λέξη MANA δεν λερώθηκε και δεν θα λερωθεί ποτέ εξαιτίας ενός περιστατικού. Η Μάνα για όλους μας πάντα θα είναι Μάνα που δίνει την ψυχή της για τα παιδιά της. Εγώ όταν λέω τη λέξη Μάνα, θυμάμαι πάντα την Μάνα μου, που με μεγάλωσε με χίλιες θυσίες κι όχι τη #Ρουλαπισπιρίγκου #Πατρα»

Στο παραπάνω σχόλιο, εκτός των άλλων, ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι η κατασκευή της μητέρας που θυσιάζεται για τα παιδιά της, αφήνοντας στην άκρη τις δικές της ανάγκες, προσπαθεί να καθολικοποιηθεί από έναν άντρα. Την ίδια στιγμή, οι μητέρες προσπαθούν να ισορροπήσουν ανάμεσα στο πραγματικό βίωμά τους σε σχέση με τη μητρότητα και το ιδανικό πρότυπο αυτής (Türe, 2021) και να αναδομήσουν τις ταυτότητές τους, εμπεριέχοντας αυτήν την κατασκευή που προαναφέρθηκε (Constantinou & al., 2021· Damaske, 2013).

Σύμφωνα με την Paxson (2004), μία γυναίκα όταν γίνεται μητέρα χάνει την ταυτότητά της ως γυναίκα. Η γυναικεία ταυτότητα φαίνεται να εμπεριέχει τη φροντίδα προς την εαυτή, συγχρόνως με τη φροντίδα προς τους σημαντικούς άλλους. Η μητρική ταυτότητα, από την άλλη, υπαγορεύει την προτεραιοποίηση της φροντίδας προς τους σημαντικούς άλλους. Αυτό συνεπάγεται πως αυτές οι δύο ταυτότητες καταλήγουν να κατασκευάζονται ως ανταγωνιστικές. Η Türe (2021) περιγράφει τη διαδικασία δόμησης μητρικής ταυτότητας ως μία χρονοβόρα κι αρκετά επίπονη διαδικασία, καθώς οι μητέρες καλούνται να προσαρμόσουν ή/και να αλλάξουν εντελώς πολλά στοιχεία της ταυτότητάς τους, ενώ συγχρόνως καλούνται να διαχειριστούν και τη σύγκρουση ανάμεσα στις μητέρες που είναι και στις μητέρες που θα έπρεπε να είναι.

Στο προηγούμενο σχόλιο μία από τις απαντήσεις που υπάρχουν είναι η εξής: «Σωστό ...η μητρότητα είναι εξέλιξη του εαυτού μας». Αν και το σχόλιο αυτό προκύπτει ως απάντηση σε μία κυρίαρχη κατασκευή της μητρότητας, συγχρόνως εισάγει και την ιδέα της μητρότητας ως εξέλιξης του εαυτού. Η θυσία, λοιπόν, βιώνεται συγχρόνως κι ως εξέλιξη, υπενθυμίζοντας κάτι που ειπώθηκε και νωρίτερα: πως οι κυρίαρχες κατασκευές της μητρότητας εμπεριέχουν και τις δυνατότητες αποδόμησής τους (Καναβέλη & Κοσυφολόγου, 2023).

Τέλος, στο παρακάτω απόσπασμα η σχολιάστρια οπτικοποιεί τη θυσία, δημιουργώντας την εικόνα ενός νεαρού κοριτσιού, το οποίο είναι διατεθειμένο να θυσιάσει τη ζωή του προκειμένου να απεγκλωβίσει τα παιδιά του. Η περιγραφική αυτή αφήγηση προσκαλεί την/ον αναγνώστρια/η στο να εισέλθει βαθιά μέσα στην ιστορία, της/ου δημιουργεί έντονα συναισθήματα, μειώνοντας συγχρόνως τη δυνατότητα αναστοχασμού πάνω σε όσα λέγονται. Με αυτόν τον τρόπο, η αμφισβήτηση του επιχειρήματος που συνοδεύει η εικόνα καθίσταται πιο δύσκολη (Green & Brock, 2000).

«Απο τις εικονες που δεν θα σβησουν ποτε απο το μυαλο μου ειναι η 27χρονη τοτε μανα μου να σκαβει με τα χερια της στο σεισμο του 86 να απεγκλωβισει εμενα (7) και την αδερφη μου (4) ενω ολα γυρω μας γκρεμιζονταν. Η μανα πεθαινει για τα παιδια της ,δεν τα σκοτωνει #πισπιριγκου»

3.2. Φτάνει με τον Σούπερμαν, τώρα έχουμε την Σούπερμαμ!

Η δεύτερη κυρίαρχη κατασκευή που προέκυψε από την ανάλυση του υλικού είναι η παντοδυναμική πρόσληψη της μητρότητας, η οποία διακρίνεται σε τρεις δευτερεύουσες κατασκευές: οι μητέρες ως αποκλειστικά υπεύθυνες για την πορεία των παιδιών, οι μητέρες ως παντογνώστριες που γνωρίζουν πάντοτε τι συμβαίνει στα παιδιά τους και, τέλος, οι μητέρες ως διαχρονικοί ελεγκτικοί μηχανισμοί, οι οποίοι διασφαλίζουν τη δικαιοσύνη. Οι κατασκευές αυτές δημιουργούν μία εικόνα της σούπερ μαμάς, η οποία αυτοθυσιάζεται κι είναι διαρκώς παρούσα για τα παιδιά της, ενώ συγχρόνως συμμετέχει κι ενεργά στη δημόσια ζωή (Vivas, 2025).

3.2.1. Η μητρότητα ως αποκλειστική ευθύνη για την πορεία των παιδιών

Η κατασκευή των μητέρων ως βασικών υπεύθυνων για την ανατροφή και την εξέλιξη των παιδιών τους αναδύεται πολύ κεντρικά στα σχόλια που αντλήθηκαν από το Χ. Το συγκεκριμένο ρητορικό απόθεμα αντλεί κατά βάση από τις συζητήσεις που γινόντουσαν για την Ελένη Λεγάτου, δηλαδή τη μητέρα της ΡΠ, κατά την περίοδο της σύλληψης της κόρης της, η οποία σύμφωνα με το προς ανάλυση υλικό, ανέθρεψε μία δολοφόνο -ένα τέρας, όπως την αποκαλούν- κι επομένως είναι κι η ίδια συνυπεύθυνη για τις δολοφονίες των εγγονών της.

Το παρακάτω απόσπασμα δημοσιεύτηκε δύο μέρες μετά τη σύλληψη της ΡΠ, με αφορμή την τηλεφωνική παρέμβαση της μητέρας και της αδερφής της στην εκπομπή «Αλήθειες με τη Ζήνα»: *«Πραγματικά, εντυπωσιάστηκα με τη μητέρα. Ποσα δυστυχισμένα και προβληματικά παιδιά έχουν έρθει στον κόσμο από τέτοιες μανάδες. Δεν τα σκότωσαν αλλά τα κατέστρεψαν.»*. Όπως παρατηρούμε, η σχολιάστρια παρουσιάζει τις μητέρες ως υπαίτιες για την καταστροφή ή την ευζωία των παιδιών τους. Το σχόλιο αυτό είναι σύμφωνο με αυτό που περιγράφεται ως «ο μύθος της μητρότητας», σύμφωνα με τον οποίο, οι μητέρες θεωρούνται ως οι βασικές φροντίστριες των παιδιών, υπεύθυνες για την ευημερία, την υγεία και την ανάπτυξή τους, ενώ συγχρόνως προσδοκάται από αυτές πως θα συμπεριφέρονται πάντοτε με ευγένεια, καλοσύνη και θα είναι διαρκώς παρούσες (Constantinou et al., 2021· Douglas & Michaels, 2004· Hays, 1996· Rotkirch & Janhunen, 2010).

Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι ο πατέρας των δολοφονημένων παιδιών δεν δέχεται αντίστοιχη κριτική όπως η γιαγιά, ενώ το ίδιο ισχύει και για τον πατέρα της ΡΠ, ο οποίος ήταν μάλιστα κι εντελώς απών κατά την ανατροφή αυτής και της αδερφής της, γεγονός το οποίο αναπαράγει την κατασκευή των μητέρων ως βασικών υπεύθυνων για την ανατροφή των παιδιών (Rotkirch & Janhunen, 2010). Στο ελληνικό παράδειγμα, μάλιστα, όπως αναφέρει η Τουνταςάκη (2013), οι άντρες δεν μπορούν να μπουν σε διαδικασία απόκτησης παιδιού π.χ. μέσω της τεκνοθεσίας, εάν δεν μεσολαβεί γυναικεία παρουσία. Αυτό είναι επίσης ενδεικτικό του ότι η μητέρα θεωρείται η φυσική φροντίστρια των παιδιών, καθώς η μητρότητα γίνεται αντιληπτή ως ένας φυσικός δεσμός ο οποίος εγκαθιδρύεται με την εγκυμοσύνη και τον τοκετό, ενώ η πατρότητα θεωρείται ένα πολιτισμικό και κοινωνικό φαινόμενο, άρρηκτα συνδεδεμένο με τη συζυγική σχέση.

Επιπροσθέτως, εάν τα παιδιά εκδηλώσουν κάποια συμπεριφορά που θεωρείται κοινωνικά προβληματική ή ακόμη κι εάν συνολικά το οικογενειακό σύστημα βρεθεί αντιμέτωπο με μία κρίση, τόσο η υπαιτιότητα όσο και η αντιμετώπιση των παραπάνω βαραίνει τις μητέρες (Jackson & Mannix, 2004). Αυτό αποτυπώνεται στην περίπτωση της Ελένης Λεγάτου, η οποία θεωρείται υπεύθυνη για τη δολοφονία των εγγονών της. Στον παρακάτω διάλογο μάλιστα παρατηρούμε πως, όταν η Ελένη Λεγάτου υπερασπίζεται την κόρη της, αυτό θεωρείται πως συμβαίνει με αυτοαναφορική σκοπιμότητα, δηλαδή με στόχο την ανακούφιση των ενοχών της.

«Έννοια σου..νιώθει κ αυτή τις τύψεις της...όχι γιατί έγινε ότι έγινε αλλά επειδή δεν έκανε τόσο ικανή την κόρη της ώστε να μη κάνει ούτε τα λάθη που έκανε.. δεν υπάρχει περίπτωση να πιστεύει κανείς τόσο επίμονα στα χτυπήματα της μοίρας... Τελείωσε.»

Παρατηρούμε, λοιπόν, εδώ τις αντιφάσεις στις κατασκευές της μητρότητας. Ενώ οι μητέρες προσδοκάται πως θα αγαπούν τα παιδιά τους χωρίς όρους, και θα είναι διαρκώς παρούσες (Rotkirch & Janhunen, 2010), αυτό φαίνεται πως δεν ισχύει στην περίπτωση που το «παιδί» σκοτώσει τα δικά του παιδιά.

Η παραπάνω κατασκευή της μητρότητας, και η θεώρηση πως οι γυναίκες είμαστε πρωτίστως μητέρες και σύζυγοι, προκαλεί συναισθήματα ντροπής κι ενοχών στις μητέρες, πολύ πιο έντονα σε σχέση με αυτά των αντρών συντρόφων τους, καθώς οι μητέρες θεωρείται πως είναι συνολικά υπεύθυνες για την ομαλή λειτουργία της οικογενειακής ζωής (Sutherland, 2010).

Η κατασκευή της μητέρας ως αποκλειστικά υπεύθυνης για την πορεία των παιδιών εξυπηρετεί και τη μετάθεση της ευθύνης από τις κοινωνικές δομές, καθώς είναι ευκολότερο να κατηγορηθεί ένα μεμονωμένο υποκείμενο, δηλαδή η μητέρα, από το να εστιάσουμε στις ελλείψεις των κοινωνικών δομών και παροχών (Jackson & Mannix, 2004). Φαίνεται πως και για τις ίδιες τις μητέρες είναι πολύ σημαντικό το να έχουν κοινωνικό δίκτυο, καθώς και κρατικές παροχές, οι οποίες υποστηρίζουν τη διαδικασία της μητρότητας, ενώ κομβική κρίνεται κι η υποστήριξη από τον σύντροφο (Narciso et al., 2018· Priel & Besser, 2000). Παρατηρούμε, λοιπόν, πως εκτός από τον γονεϊκό ρόλο των αντρών, ο οποίος αποσιωπάται στις συζητήσεις για τη μητρότητα, αποσιωπάται κι ο ρόλος του κράτους, το οποίο από τη μία προσκαλεί τις μητέρες να επιτελέσουν αποτελεσματικά την πατριαρχική μητρότητα,

από την άλλη όμως δεν διασφαλίζει τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε να το κάνουν (Καναβέλη & Κοσυφολόγου, 2023· Rich, 1995).

Τέλος, παρά το γεγονός ότι οι συζητήσεις σχετικά με την ευθύνη των μητέρων για την πορεία των παιδιών τους εκκινούν από τον σχολιασμό της μητέρας της ΡΠ, συγχρόνως συζητιούνται κι «ακατάλληλες» συμπεριφορές άλλων μητέρων. Συγκεκριμένα, στην παρακάτω συνομιλία, οι σχολιάστριες συζητάνε σχετικά με τη συγκέντρωση που έγινε έξω από το σπίτι της ΡΠ στις 30 Μαρτίου του 2022, λίγο μετά τη σύλληψή της. Στη συγκεκριμένη συγκέντρωση, ο κόσμος φώναζε, χτυπούσε τις πόρτες και τα παράθυρα, έγραφε συνθήματα όπως «θάνατος».

Στο παρακάτω απόσπασμα, λοιπόν, μία εκ των σχολιαστριών καταδικάζει αυτές τις συμπεριφορές και επικρίνει τις μητέρες που συμμετείχαν σε αυτή τη συγκέντρωση, περιγράφοντάς τις ως ακατάλληλα πρότυπα. Συγχρόνως, η σχολιάστρια συνδέει συμπεριφορές, οι οποίες γίνονται αντιληπτές ως «αντικοινωνικές», με την ανατροφή που παίρνουν τα παιδιά από τις μητέρες τους (Jackson & Mannix, 2004), όταν, για παράδειγμα, τις βλέπουν να συμμετέχουν σε τέτοιες διαδικασίες.

Αρχική Σχολιάστρια: *«Έτσι μανάδες Κυρίες μαζί με παιδιά. Μετά αναρωτιέστε γτ οι έφηβοι μας παίρνουν ουσίες, γτ εμπλέκονται κάνουν μπουλινγκ, γιατί σκοτώνουν σε συμπλοκές οπαδικής βίας. Είστε άξιοι της μοίρας σας, τα παιδιά σας όμως παθητικά με μαεστρία δολοφονούνται από τις πράξεις σας καθημερα. #Πατρα»*

Σχολιάστρια 1: *«Για τα 3 παιδιά πιστεύω το λέτε αυτό!!!»*

Αρχική Σχολιάστρια: *«Όχι βέβαια! Το λέω για το τι αρχές και αξίες δίνουν οι μητέρες αυτές πού βρίσκονται έξω από το σπίτι βρίζοντας φωνάζοντας τραμπουκίζοντας την οικογένεια της #πισπιρίγκου. Αν αισθάνονται ότι είναι καλύτερες μητέρες επειδή δεν σκότωσαν τα παιδιά τους λυπάμαι αλλά δεν πάει»*

Στο παραπάνω σχόλιο βλέπουμε πως οι μητέρες θεωρούνται ως υπεύθυνες να παράξουν σωστούς πολίτες (Γεωργιάδη, 2013), διδάσκοντας στα παιδιά τους σωστές αξίες κι αρχές. Αυτό έχει μία σημασία, εκτός των άλλων, καθώς στο ελληνικό πλαίσιο, όπου η εθνική ταυτότητα ταυτίζεται με την πολιτειότητα (Φίγγου, 2010), η θέση αυτή υποδηλώνει σε ένα αφηρημένο επίπεδο και τη ευθύνη των μητέρων για τη συνέχεια του έθνους (Γεωργιάδη, 2013· Χαλκιά, 2007).

3.2.2. Οι μητέρες ως παντογνώστριες

Η δεύτερη κατασκευή της μητρότητας, η οποία συντελεί στην κυρίαρχη κατασκευή της μητρότητας ως παντοδυναμίας, παρουσιάζει τις μητέρες ως παντογνώστριες· ως τα πρόσωπα, δηλαδή, που ξέρουν πάντοτε τι συμβαίνει στα παιδιά τους, καθώς τα γνωρίζουν καλύτερα από τον καθένα.

Η κατασκευή αυτή αποτυπώνεται στο παρακάτω σχόλιο, στο οποίο η σχολιάστρια καταρχάς αποδίδει ευθύνες στην οικογένεια της ΡΠ, αναφορικά με τη δολοφονία των τριών παιδιών της, ενώ συγχρόνως τονίζει πως η μόνη συνθήκη στην οποία μία μητέρα -εν προκειμένω η μητέρα της ΡΠ- δεν θα μπορούσε να καταλάβει τι συμβαίνει με το παιδί της είναι εάν το ίδιο υποκρίνεται πολύ καλά. Το ύφος του σχολίου υποδεικνύει πως η σχολιάστρια αμφισβητεί αυτό το ενδεχόμενο.

«Καταλαβαίνω τι λες, αλλά, που πάει το δικαίωμα των παιδιών στη ζωή? Που ήταν η οικογενεια να την μαζέψει? Είχαν υποχρέωση να καταλάβουν τι γινόταν (μιλάμε για φρικιαστικές καταστάσεις) εκτός κ αν η λεγόμενη ήταν τόσο καλή ηθοποιός που κορόιδεψε ακόμη και την ίδια της τη μάνα.»

Στο παραπάνω απόσπασμα, λοιπόν, παρατηρούμε πως η μητέρα διαφοροποιείται από την υπόλοιπη οικογένεια ως «η έχουσα τη γνώση». Το επιχείρημα αυτό αναπαράγει (και) την κατασκευή της μητρότητας ως ευθύνης, καθώς θεωρείται πως οι μητέρες οφείλουν να γνωρίζουν τι συμβαίνει με τα παιδιά τους, ενώ συγχρόνως αυτό είναι και στον απόλυτο έλεγχό τους, καθώς μπορούν να εκπαιδευτούν προκειμένου να επιτελέσουν σωστά τη μητρότητα (Miller, 2007· Wall, 2013). Η γνώση, λοιπόν, αυξάνει και την ευθύνη.

Σε ένα διαφορετικό κλίμα συζήτησης, ο σχολιαστής αποπειράται να δικαιολογήσει κάποιες μητέρες παιδιών που δεν αντιλαμβάνονται έγκαιρα την εκδήλωση «αντικοινωνικών» συμπεριφορών από το παιδί τους, χρησιμοποιώντας ως επεξηγηματικό σχήμα την ψυχική ασθένεια του παιδιού: *«#Πατρα παντως ακομα δεν εχω καταληξει 100% τι συμβαινει με τους γυρω.θυμαμαι τον flyingbabis που το σοι επεσε απο τα συννεφα.καποιοι ειναι τοσο αρρωστημενοι που δεν τους καταλαβαινει ουτε η μανα τους.βεβαια ολος ο κοσμος την καταλαβε απο 2-3 συνεντευξεις»*. Σε αυτό το σημείο είναι χρήσιμο να αναλογιστούμε πώς η κυρίαρχη ψυχολογία και ψυχιατρική ενοχοποίησαν τις μητέρες, ορίζοντας τη μητρική σχέση ως την κυρίαρχη καθώς κι ως την πηγή μελλοντικών δυσκολιών των παιδιών (Fitzgerald, 2020).

3.2.3. Η μητέρα ως διαχρονικός ελεγκτικός μηχανισμός

Η τρίτη κατασκευή, η οποία δομεί την κυρίαρχη κατασκευή της μητρότητας ως παντοδυναμίας, είναι η πρόσληψη των μητέρων ως διαχρονικών ελεγκτικών μηχανισμών. Στο προς ανάλυση υλικό φαίνεται να θεωρείται πως οι μητέρες έχουν το δικαίωμα να τιμωρούν τα παιδιά τους όταν αυτά σφάλουν. Η ικανότητα μίας μητέρας να επιβάλει την πειθαρχία και να ασκεί έλεγχο στα παιδιά της αποτελεί προϋπόθεση προκειμένου να θεωρηθεί αποτελεσματική στον μητρικό της ρόλο. Μάλιστα, ενώ συνήθως ο πατέρας παρουσιάζεται ως αυτός που επιβάλλει την πειθαρχία, φαίνεται πως πλέον οι μητέρες μετέχουν πολύ κεντρικά και συχνότερα από τους πατέρες σε αυτόν τον ρόλο (Hallers-Haalboom et al., 2016).

Στο απόσπασμα που ακολουθεί, παρατηρούμε πως η σχολιάστρια ασκεί κριτική στη μητέρα της ΡΠ, επειδή υποστηρίζει την κόρη της: *«Εμένα η μάνα μου αν καταλάβαινε πως σκότωσα τα παιδιά μου θα μ έβαζε να πω χλωρίνη με βιακάλ....οι νοικοκυρές ξέρουν #πατρα»*. Σύμφωνα με τη σχολιάστρια, λοιπόν, μία καλή μητέρα θα τιμωρούσε σωματικά το παιδί της, εάν αντιλαμβανόταν πως έβλαψε τα δικά του παιδιά. Αναλογιζόμενες πως το «παιδί», για να έχει δικά του παιδιά, είναι ένας ενήλικος άνθρωπος, παρατηρούμε την ευθύνη, αλλά και το δικαίωμα, της μητέρας να ελέγχει το παιδί της ακόμη κι εάν αυτό είναι ενήλικο (Jackson & Mannix, 2004· Rotkirch & Janhunen, 2010).

Το ίδιο περιεχόμενο συναντάται και στο εξής σχόλιο: *«Μις μπούκλα 2022 Να σε ενημερώσω ότι η δική μου η μάνα αν είχα σκοτώσει το παιδί μου, στην υποψία κ μόνο, θα με είχε σκοτώσει κ θα χόρευε πάνω από το πτώμα μου. #πατρα #staralithies»*, όπου η σχολιάστρια τονίζει μάλιστα και την ικανοποίηση που θα αντλούσε η μητέρα της, αφού την τιμωρούσε.

Η κατασκευή αυτή ενισχύει το αδιαφοροποίητο μεταξύ μητέρας και παιδιού. Το γεγονός ότι η μητέρα θεωρείται πως έχει πάντοτε το δικαίωμα να ασκεί έλεγχο στα παιδιά της λειτουργεί περιοριστικά ως προς την αυτονομία των ίδιων των παιδιών, καθώς και την ανάπτυξή τους (Green, 2009).

Τέλος, παρατηρούμε ξανά τις αντιφατικές κατασκευές της μητρότητας. Από τη μία, όπως τονίζουν οι Rotkirch & Janhunen (2010), μέχρι και η σκέψη για βία προς το παιδί, πόσο δε μάλλον η πράξη, είναι απονομιμοποιημένη, δημιουργώντας αισθήματα ενοχών και ντροπής στις μητέρες, οι οποίες καλούνται να καταπιέσουν τα αρνητικά τους συναισθήματα, συγχρόνως δε, σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως αποτυπώνεται στα παραπάνω

αποσπάσματα, η βία θεωρείται όχι απλώς επιθυμητή, αλλά και δύναμει πηγή ευχαρίστησης, καθώς έρχεται να διασφαλίσει την κοινωνική τάξη. Οδηγούμεστε, λοιπόν, στην τρίτη και τελευταία κατασκευή της μητρότητας, όπως αυτή προέκυψε στη συγκεκριμένη έρευνα.

3.3. «διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον²· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ» (Ἡσαΐας, 7:14).

Η τρίτη κατασκευή της μητρότητας, η οποία προέκυψε από το προς ανάλυση υλικό, αναφέρεται στη μητρότητα ως μία ηθικά ανώτερη αξία, ως μία έννοια ηθικά φορτισμένη. Η ηθική αυτή φόρτιση φαίνεται να είναι επιβαρυντική για τις μητέρες, δημιουργώντας τους συναισθήματα ενοχής και ντροπής, καθώς καλούνται διαρκώς να απαντήσουν σε ηθικά διλήμματα, ενώ συγχρόνως επικρίνονται εάν δεν απαντήσουν σωστά -όπως ορίζεται το σωστό από τις κοινωνικές νόρμες-, ή εάν δεν δικαιολογήσουν επαρκώς τις αποφάσεις τους (Callahan, 2021).

Η κατασκευή αυτή αναπτύσσεται μέσα από μία δευτερεύουσα κατασκευή· την περιγραφή της μητρότητας ως κάτι ιερό κι αμόλυντο, το οποίο δεν δύναται να λερωθεί από κάποιες μητέρες, οι οποίες γίνονται αντιληπτές ως «ακατάλληλες».

3.3.1. Η μητρότητα ως ιερή κι αμόλυντη

Η κατασκευή της μητρότητας ως ηθικά ανώτερης αξίας αναπτύσσεται μέσω της περιγραφής της μητρότητας ως κάτι ιερό, αδύνατο να λερωθεί από κάποιες μητέρες, οι οποίες δεν επιτελούν σωστά τον μητρικό τους ρόλο. Όπως αποτυπώνεται στο παρακάτω απόσπασμα, η ιερότητα της μητρότητας διασφαλίζεται από όλες εκείνες τις μητέρες, οι οποίες θέτουν ως προτεραιότητα τα παιδιά τους: *«Η λέξη MANA η ιερή αυτή λέξη δεν βρωμιζείται όσο κ αν κάποιες δεν άξιζαν να έχουν την τιμη να την ακούνε! Η λέξη MANA παραμένει πεντακάθαρη*

² Το σημεῖον σημαίνει θαύμα, τονίζοντας τη σύλληψη του Ιησού από την Παναγία πέρα από τη φύση- δηλαδή χωρίς σεξουαλική επαφή, όπως αποτυπώνεται και στις εξής μεταφράσεις: <https://www.saint.gr/45/7/biblebooks.aspx>

και λαμπερή. Κ για αυτό φροντίζουν όλες οι αξίες μητέρες που αγαπούν τα παιδιά τους πάνω από οτιδήποτε στον κόσμο! #Πατρα #Ρουλαπισπιριγκου».

Σύμφωνα με την Paxson (2006), η απόδοση ηθικής αξίας στη μητρότητα μέσω της σύνδεσής της με την Παναγία, καθώς και η κατασκευή της ως ηθικό καθήκον των ενήλικων γυναικών, αποτελούν πολύ ισχυρές αφηγήσεις στο ελληνικό παράδειγμα. Όπως τονίζει, άλλωστε, και η παρακάτω σχολιάστρια ο μόχθος, ο οποίος αποτυπώνεται στη διαθεσιμότητα μίας μητέρας να υποφέρει, είναι αυτός που καθιστά τη μητρότητα ιερή και αξιοσέβαστη, συμφωνώντας με την ορθόδοξη χριστιανική ηθική (Paxson, 2006): *«Ποιοί ποιές είστεδεν σας γνωρίζω,όμως ενόσω είμαστε εδώ όλοι μας γεννηθήκαμε,απο μιαγυναίκα που τηνκάναμε μάνα έχουμε αναγκη να υμνούμε αυτή την ευλογία!Ημητρότητα είναι καλντερίμι πέτρινο δύσβατο.Ναι αναμεσα μας βρίσκονται ένδοξες μητέρεςΑφιερώνω τον σεβασμό μου κ θαυμασμό μου».*

Το απόσπασμα αυτό παρουσιάζει ενδιαφέρον και γιατί τονίζει πως τα παιδιά κάνουν τις γυναίκες μητέρες. Αυτό σε ένα βαθμό παραπέμπει και σε μία παντοδυναμία του παιδιού πάνω στη μητέρα του, η οποία βρίσκεται υπό τον πλήρη έλεγχό του, όπως αποτυπώνεται ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού, γεγονός το οποίο λειτουργεί ανασταλτικά ως προς τη δόμηση της μητρικής υποκειμενικότητας (Hollway, 2001· Vissing, 2017).

Την ιερότητα της μητρότητας συναντάμε και στο παρακάτω απόσπασμα, το οποίο κινείται σε ένα δίπολο· από τη μία, η ιερότητα της μάνας κι, από την άλλη, η τρέλα:

«Η λέξη και η έννοια "Μάνα" δεν μπορεί να λερωθεί από καμιά τρελή για δέσιμο γυναίκα...Δισεκατομμύρια μάνες υπάρχουν και οι κακές παρενθέσεις όσο σκληρές και αν είναι δεν μπορούν να καλύψουν την ιερότητα της Μάνας! #Πάτρα».

Η χρήση της έκφρασης «τρελή για δέσιμο» παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς όταν κάποιο άτομο χαρακτηρίζεται ως τρελό αντικειμενικοποιείται και η προσωπική και κοινωνική του ιστορία χάνεται. Σύμφωνα με τον Μεγαλοοικονόμου (2011), χρειάζεται να διερευνήσουμε τα όρια μεταξύ λογικού και μη λογικού, εστιάζοντας στο ότι αυτά είναι πτυχές της ίδιας αλλοτρωμένης κανονικότητας. Επομένως, η ανάγνωση των δολοφονιών παιδιών από τις μητέρες τους ως αποτέλεσμα μίας κάποιας τρέλας, καθιστά αυτές τις πράξεις ως πράξεις που δεν έχουν νόημα κι, επομένως, μας εμποδίζει να διερευνήσουμε τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες που συντέλεσαν σε αυτήν την πράξη, όπως για

παράδειγμα το γεγονός ότι ο θυμός, η εξάντληση κι άλλα αρνητικά προς τα παιδιά συναισθήματα, αναδύονται σε ένα πατριαρχικό πλαίσιο, το οποίο, ενώ έχει ακραίες προσδοκίες από τις μητέρες, συγχρόνως δεν τους παρέχει καμία υποστήριξη.

Τέλος, η ιερότητα τη μητρότητας φαίνεται να σχετίζεται και με την αναπαραγωγή του εθνικού κορμού, καθώς στο ελληνικό έθνος-κράτος, το οποίο συμπορεύεται με την ορθοδοξία, οι μητέρες κατασκευάζονται ως οι φύλακες του έθνους, υπεύθυνες να παράξουν σωστούς πολίτες· εν ολίγοις, ως οι διασφαλίστριες της συνέχισής του (Γεωργιάδη, 2013· Paxson, 2006· Χαλκιά, 2007).

4. Συζήτηση και αναστοχασμός

Η παρούσα έρευνα προσπάθησε να διερευνήσει κατασκευές της μητρότητας, όπως αυτές αναδύθηκαν σε, σχετικές με τη δολοφονία παιδιών από τη μητέρα τους, δημοσιεύσεις και σχόλια στη διαδικτυακή πλατφόρμα Χ. Η μελέτη αυτή έγινε υπό ένα φεμινιστικό πρίσμα, λαμβάνοντας υπόψιν τις ιδεολογικές θέσεις και προκαταλήψεις της ερευνήτριας (Harding, 1987· Haraway, 1988). Αφετηρία αποτέλεσε η θέση πως η μητρότητα δεν αποτελεί αυτούσια μία μορφή καταπίεσης, αλλά μετατρέπεται σε τέτοια μέσω των εξουσιαστικών μηχανισμών που τη ρυθμίζουν (Rich, 1995). Η μητρότητα, ως μορφή εξουσίας δεν επιβάλλεται απλώς, αλλά ακολουθεί μία κυκλική διαδικασία αναπαραγωγής και νομιμοποίησής της. Η θέση αυτή επιβεβαιώνεται τόσο βιβλιογραφικά, στα βιώματα των μητέρων, οι οποίες ζουν διαρκώς υπό τον φόβο της επίκρισης και της εξωτερικής αξιολόγησης (Jackson & Mannix, 2004· Rotkirch & Janhunen, 2010), όσο και στα ευρήματα της συγκεκριμένης μελέτης, η οποία καταδεικνύει πως τα άτομα, και δη οι γυναίκες-μητέρες, αναπαράγουν κυρίαρχους καταπιεστικούς λόγους όταν συζητάνε για τη μητρότητα.

Η παρούσα μελέτη καταδεικνύει την κυριαρχία του μύθου της μητρότητας, σύμφωνα με τον οποίο, οι μητέρες πρέπει να είναι πάντοτε παρούσες για τα παιδιά τους, να γνωρίζουν διαρκώς τι τους συμβαίνει, να μην εκδηλώνουν θυμό κι αρνητικά συναισθήματα, να προτεραιοποιούν τις ανάγκες των παιδιών τους σε σχέση με τις δικές τους και να αυτοθυσιάζονται για το καλό τους (Constantinou et al., 2021· Douglas & Michaels, 2004· Hays, 1996· Rotkirch & Janhunen, 2010). Συγχρόνως, καταδεικνύει πως η μητρότητα συμπορεύεται με την ευθύνη, αλλά και τη διαφύλαξη της κυρίαρχης ηθικής. Τα ευρήματα αυτά λειτουργούν προσθετικά σε προηγούμενες έρευνες.

Πιο συγκεκριμένα, αναφορικά με τα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης, παρατηρούμε πως οι μητέρες βρίσκονται διαρκώς στο στόχαστρο, επικρίνονται κι αξιολογούνται τόσο από τους άλλους όσο κι από τις εαυτές τους. Η μητρότητα, από μία δυνάμει μεταμορφωτική εμπειρία και σχέση (Rich, 1995), μετατρέπεται σε έναν ανταγωνισμό σε σχέση με το ποια επιτελεί καλύτερα την ιδανική μητρότητα (Chae, 2015· Vivas, 2025). Όλος αυτός ο ανταγωνισμός επιβαρύνει ακραία τις μητέρες, οι οποίες βρίσκονται σε μια διαρκή κατάσταση άγχους, ανασφάλειας και αμφισβήτησης των εαυτών τους.

Συγχρόνως, οι μητέρες πρέπει να είναι διατεθειμένες να αυτοθυσιαστούν. Η μητρότητα μοιάζει με ένα βιντεοπαιχνίδι. Μπορεί να χρειαστεί να θυσιάσεις κάποιες ζωές για να εξοικειωθείς με μία πίστα, αλλά στο τέλος ενδέχεται και να κερδίσεις. Η ιδέα της αυτοθυσίας είναι ιδιαίτερα σημαντική για το ελληνικό πλαίσιο, καθώς συμπορεύεται με την ιδέα της ηθικής ανωτερότητας των μητέρων, καθώς και με την ενοχοποίηση της σεξουαλικότητάς τους. Τα παραπάνω αντλούν από τη χριστιανική ηθική, τη θυσία της Παναγίας και την ταύτιση των μητέρων μαζί της (Γεωργιάδη, 2013· Paxson, 2004, 2006), ιδέες πολύ διαθέσιμες και κεντρικές στην ορθόδοξη ελληνική παράδοση.

Ένα σημείο που αξίζει να σχολιαστεί είναι το γεγονός ότι η αυτοθυσία επιλέχθηκε αναλυτικά να τοποθετηθεί στην κατηγορία της μητρότητας ως επίδοσης, κι όχι στην κατηγορία της μητρότητας ως ηθικά ανώτερης αξίας, παρά το γεγονός ότι θα μπορούσε να ενταχθεί κι εκεί. Αυτό σχετίζεται με το δικό μου βλέμμα στην έρευνα, δηλαδή με τη δική μου θέση, η οποία αντλεί από τις αρχές της κονστρουκτιβιστικής θεμελιωμένης θεωρίας που υποστηρίζει πως η ερευνήτρια συν-κατασκευάζει τη γνώση που παράγεται, ανάλογα με την αλληλεπίδρασή της με τα δεδομένα, καθώς και τη δική της τοποθέτηση (Charmaz, 2006· Bryant, 2007). Πιο συγκεκριμένα, η αυτοθυσία διαπραγματεύτηκε ως ένα ακόμη στάδιο της επιδοσιακής διαδικασίας της μητρότητας. Άλλωστε, οι κατασκευές που αναδύθηκαν δεν αντιμετωπίζονται ως διακριτές, αλλά ως συμπληρωματικές και αλληλοτροφοδοτούμενες. Στόχος, δηλαδή, αποτελεί το να λένε μία συνεκτική ιστορία (Charmaz, 2006).

Διαβάζοντας προηγούμενες έρευνες παρατήρησα πως ενώ πολλές από αυτές εστιάζουν στη σύγκριση των μητέρων μεταξύ τους, στην αξιολόγηση που υφίστανται, καθώς και στα συναισθηματικά αποτυπώματα που έχουν τα παραπάνω στις ίδιες, ελάχιστες έρευνες μιλούν για τη μητρότητα με όρους επίδοσης. Υποστηρίζω, λοιπόν, πως η ανάδειξη του επιδοσιακού περιεχομένου της μητρότητας είναι μία από τις συνεισφορές της παρούσας μελέτης, καθώς και μία πρόσκληση προς άλλες ερευνήτριες να τη μελετήσουν υπό αυτό το πρίσμα. Κι αυτό γιατί στην εποχή του μετα-αποικιακού νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού, όπου απομονωνόμαστε η μία από τον άλλον, δημιουργώντας ανταγωνιστικές ταυτότητες κι εστιάζοντας στην προσωπική ανέλιξη, ίσως έχει ένα νόημα να θυμόμαστε πως αυτό το διαρκές κυνήγι της επιτυχίας -είτε στον χώρο εργασίας, είτε στον χώρο του σπιτιού, είτε οπουδήποτε-, δεν είναι δικό μας και δεν εξυπηρετεί τα δικά μας συμφέροντα (Abdulle, 2024· Özdağ, 2016).

Σε αυτό το σημείο, θα ήθελα να αναφερθώ στην αμφιθυμία μου, όσο προσέγγιζα το ζήτημα. Η αλήθεια είναι πως το ζήτημα των δολοφονιών παιδιών από τη μητέρα τους είναι ένα δύσκολο ζήτημα να μελετάς. Οι περιγραφές με τις οποίες ήρθα σε επαφή στο Χ ήταν συχνά αρκετά συναισθηματικές, δημιουργώντας μου μία πληθώρα σκέψεων και συναισθημάτων. Δεν θα ισχυριστώ πως δεν θύμωσα με τη ΡΠ, πως δεν ένιωσα άβολα προσπαθώντας να κατανοήσω το πώς το (διαγενεακό) τραύμα της πατριαρχίας -όπως αυτή εκφράστηκε κιόλας στο προς ανάλυση υλικό- ενδέχεται να οδηγήσει σε τέτοιες συμπεριφορές, ούτε πως δεν αμφισβήτησα την εαυτή μου ως προς την επιλογή αυτού του θέματος, υπό το φόβο μήπως φανεί πως προσπαθώ να δικαιολογήσω και να νομιμοποιήσω πράξεις δολοφονίας. Ωστόσο, αυτή την αμφιθυμία, αυτή την αμφισβήτηση, τις θεωρώ ίσως από τα πιο χρήσιμα σημεία αυτής της διπλωματικής, υποστηρίζοντας πως αυτά είναι που μας παρακινούν να διερευνήσουμε όλο και περισσότερες εκδοχές της πραγματικότητας (Bryant & Charmaz, 2007· Charmaz, 2006).

Η παρούσα μελέτη έρχεται σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο κρίσης της φροντίδας, το οποίο έγινε ακόμη περισσότερο αισθητό μετά την πανδημία· σε μία συνθήκη οικονομικής και κοινωνικής εξαθλίωσης. Μέσα σε όλο αυτό έχει αναδυθεί μία νέα οπτική της φροντίδας, η οποία απομακρύνεται από την ουσιοποίηση της ως μίας αμιγώς γυναικείας ιδιότητας, μεταβαίνοντας στη θέαση της ως έναν τρόπο οργάνωσης των κοινωνικών σχέσεων, ο οποίος θα απαντάει στις δικές μας ανάγκες, κι όχι στου κράτους (Καναβέλη & Κοσσυφολόγου, 2023· The Care Collective, 2022). Η ταύτιση της φροντίδας, λοιπόν, με τη μητρότητα και την αθέατη εργασία των γυναικών στον χώρο του σπιτιού αρχίζει να αμφισβητείται, δημιουργώντας χώρο για νέες εκδοχές της μητρότητας, αλλά και αυτής καθαυτής της φροντίδας (Καναβέλη & Κοσσυφολόγου, 2023). Προς αυτήν την κατεύθυνση κινείται και η παρούσα μελέτη, ελπίζοντας πως θα συνεισφέρει στην επανομηματοδότηση εννοιών -και πρακτικών- όπως η μητρότητα, μέσω της ανάδειξης των τρόπων με τους οποίους δομούνται.

Κλείνοντας, θεωρείται χρήσιμο να αναφερθεί πως η συγκεκριμένη έρευνα προσέγγισε το ζήτημα της μητρότητας, αντλώντας από ένα κοινωνικά σοκαριστικό γεγονός το οποίο πήρε τεράστια έκταση στον ελληνικό δημόσιο διάλογο, και το οποίο δεν έχει μελετηθεί ερευνητικά. Συνολικότερα, εάν κι υπάρχει υλικό σε σχέση με τις δολοφονίες παιδιών από τις μητέρες τους, καθώς και τη μητρική βία, αυτό εστιάζει κυρίως στη διερεύνηση των επιμέρους παραγόντων π.χ. ψυχολογικών, κοινωνικών, που μπορούν να οδηγήσουν κάποιες

μητέρες σε αυτές τις πράξεις (Davies, 2008). Η παρούσα μελέτη επιδίωξε να κινηθεί σε ένα πιο αφηρημένο επίπεδο, να μην εστιάσει δηλαδή στο γιατί η ΡΠ σκότωσε τα παιδιά της, αλλά, με αφορμή αυτό το γεγονός, να διερευνήσει ποιες είναι όλες αυτές οι κατασκευές, με τις οποίες συνδιαλεγόμαστε ως γυναίκες κι ως μητέρες, στις οποίες πρέπει να απαντήσουμε, τις οποίες πρέπει να φέρουμε εις πέρας. Κατά τη διαδικασία εκπόνησης αυτής της έρευνας, λοιπόν, διαπίστωσα πως, σε σχέση με αυτό το γεγονός, δεν επικρίθηκε μόνο η ΡΠ. Το γεγονός αυτό έδωσε χώρο στο να αναδυθούν πιο γενικευμένες απόψεις και κριτικές σε σχέση με το πώς οι μητέρες πρέπει να αγαπούν, πρέπει να φροντίζουν, πρέπει να υπάρχουν, καταδεικνύοντας, συγχρόνως, πως ακόμη και οι κουβέντες σχετικά με μία σχετικά σπάνια και εντελώς ενοχοποιημένη κοινωνικά πράξη συμπορεύονται με κυρίαρχες κατασκευές της μητρότητας, οι οποίες επηρεάζουν καθημερινά καθεμία από εμάς.

Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας συμβαδίζουν με ήδη υπάρχουσες θεωρίες σε σχέση με τη μητρότητα. Η κατασκευή της μητρότητας ως επίδοσης, αλλά κι ως ευθύνης καταδεικνύει πως η μητρότητα νέο-φιλελευθεροποιείται, ακολουθώντας τις βασικές αξίες του καπιταλισμού· απομονωμένες μητέρες οι οποίες ανταγωνίζονται μεταξύ τους σε σχέση με το ποια είναι η καλύτερη (Hays, 1996). Και μέσα σε όλη αυτή την κατασκευή, δεν υπάρχει πουθενά χώρος ώστε να σκεφτούμε πάνω στην ευθύνη του κράτους, αλλά και των αντρών, διαγωνίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την ανδρική κυριαρχία, καθώς καταλήγουμε να κατηγορούμε η μία την άλλη, αντί να εστιάζουμε στις πατριαρχικές κατασκευές, οι οποίες μας οδηγούν σε αυτόν τον ανταγωνισμό, και οι οποίες προκαλούν τις επιβαρύνσεις μας (Rich, 1995). Η παρούσα μελέτη, λοιπόν, προσπάθησε να ξεφύγει από το εδώ και το τώρα της βιωμένης εμπειρίας, και να διερευνήσει τις κυρίαρχες κατασκευές της μητρότητας, με στόχο την επανοικειοποίηση της, με όρους που να προωθούν την ευημερία μας.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Abdulle, K. (2024). The cost of loneliness in the pursuit of neoliberalism. *Carleton Undergraduate Journal of Science, Vol 4* (No1), 49–57. Ανακτήθηκε 01 Ιουνίου, 2026, από <https://ojs.library.carleton.ca/index.php/CUJS/article/view/4998/3919>
- Acker, J., Barry, K. & Esseveld, J. (1983). Objectivity and truth: Problems in doing feminist research. *Women's Studies International Forum*, 6(4), pp. 423–435. doi: 10.1016/0277-5395(83)90035-3
- Ahmed, W., Bath, P. & Demartini, G. (2017). Using Twitter as a data source: An overview of ethical, legal, and methodological challenges. Στο R. Iphofen. & K. Woodfield (Επιμ.), *The ethics of online research. Advances in research ethics and integrity* (pp. 79–107). Bingley, UK: Emerald Publishing Limited.
- Bahr, H.M., & Bahr, K.S. (2001). Families and self-sacrifice: Alternative models and meanings for family theory. *Social Forces*, 79(4), pp. 1231–1258. doi: 10.1353/sof.2001.0030
- Barker- Plummer, B., & Barker- Plummer, D. (2017). Twitter as a feminist resource: #YesAllWomen, digital platforms and discursive social change. Στο J. Earl & D.A. Rohlinger (Επιμ.), *Studies in Media and Communications. Social Movements and Media* (pp. 91–118). Bingley, UK: Emerald Publishing Limited.
- Berger, P.L., & Luckmann, T. (1991). *The social construction of reality. A treatise in the sociology of knowledge*. London, UK: Penguin Books.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York, NY: Basic Books.
- Bryant A., & Charmaz, K. (2007). *The SAGE handbook of grounded theory*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bryant, A. (2017). *Grounded theory and grounding theorizing. Pragmatism in research method*. New York, NY: Oxford University Press.
- Callahan, L.F. (2021). Motherhood and the moral load. *Think*, 20(58), pp. 55–68. doi: 10.1017/S1477175621000051

- Chae, J. (2015). "Am I a better mother than you?": Media and 21st-century motherhood in the context of the social comparison theory. *Communication Research*, 42(4), pp. 503–525. doi: 10.1177/0093650214534969
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory. A practical guide through qualitative analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Constantinou, G., Varela, S., & Buckby, B. (2021). Reviewing the experiences of maternal guilt – The “motherhood myth” influence. *Health Care for Women International*, 42, pp. 852–876. doi: 10.1080/07399332.2020.1835917
- Corradi, C. (2021). Motherhood and the contradictions of feminism: Appraising claims towards emancipation in the perspective of surrogacy. *Current Sociology*, 69(2), pp. 158–175. doi: 10.1177/001139212096491
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, Vol 1989 (No1), 139–167. Ανακτήθηκε από <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf>
- Damaske, S. (2013). Work, family, and accounts of mothers’ lives using discourse to navigate intensive mothering ideals. *Sociology Compass*, 7(6), pp. 436–444. doi: 10.1111/soc4.12043
- Davies, L. (2008). *Mothers who kill their children: A literature review* (Μεταπτυχιακή Εργασία). Stellenbosch University, Stellenbosch, South Africa.
- Dimri, S (2024, August 28–30). *The bird is freed? A discourse analysis of the populist brand of Elon Musk* [Conference Presentation]. Whither Integrative Humanities? Paths and Challenges, The English and Foreign Languages University, Hyderabad, India. doi.org: 10.5281/zenodo.14178747
- Douglas, S.J., & Michaels, M.W. (2004). *The mommy myth: The idealization of motherhood and how it has undermined all women*. New York, NY: Free Press.
- Dubois, E. & Szwarc, J. (2018, September 20–21). *Self-censorship, polarization, and the “spiral of silence” on social media* [Conference Presentation]. Internet, Policy & Politics Conference 2018, University of Oxford, Oxford, England. <https://blogs.oii.ox.ac.uk/ipp-conference/2018/papers/IPP2018-Dubois.pdf>

- Dupuis, M., & Long, S. (2025). X marks the spot: An examination of X and its transformation from Twitter. *Proceedings of the 12th European Conference on Social Media*, 12(1), pp. 38–46. <https://doi.org/10.34190/ecsm.12.1.3568>
- Fitzgerald, M. (2020). The history of blaming the mother for psychopathology in psychiatry. *History of Psychiatry*, 30(1), pp. 3–16. doi: 10.13140/RG.2.2.28207.07848
- Galea, G., Mainey, L. & Clugh, R. (2015). Using grounded theory method in social media studies: A scoping review. *International Journal of Qualitative Methods*, 24, pp. 1–13. doi: 10.1177/16094069251328155
- Gallagher Elkins, K. (2020). Introduction. Στο K. Gallagher Elkins (Επιμ), *Mary Mother of Martyrs. How motherhood became self-sacrifice in early Christianity* (pp. 9–18). Eugene, Oregon: Wipf and Stock Publishers.
- Green, M.C., & Brock, T.C. (2000). The role of transportation in the persuasiveness of public narratives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(5), pp. 701–721. doi: 10.1037/0022-3514.79.5.701
- Green, F.J. (2009). Feminist mothering: Challenging gender inequality by resisting the institution of motherhood and raising children to be critical agents of social change. *Socialist Studies / Études Socialistes*, 5(1), pp. 83–99. doi: 10.18740/S42K57
- Hallers-Haalboom, E.T., Groeneveld, M.G., van Berkel, S.R., Endendijk, J.J., van der Pol, L.D., Bakermans-Kranenburg, M.J., & Mesman, J. (2016). Wait until your mother gets home! Mothers' and fathers' discipline strategies. *Social Development*, 25(1), pp. 82–98. doi: 10.1111/sode.12130
- Haraway, D. (1988). Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist Studies*, 14(3), pp. 575–599. doi: 10.2307/3178066
- Harding, S. (1987). *Feminism & Methodology*. Bloomington, Indiana, USA: Indiana University Press.
- Hays, S. (1996). *The cultural contradictions of motherhood*. New Haven, Connecticut, USA: Yale University Press.

- Heath, M. (2018). Orthography in social media. Pragmatic and prosodic interpretations of caps locks. *Proceedings of the Linguistic Society of America*, 3, pp. 1–13. doi: 10.3765/plsa.v3i1.4350
- Holloway, J. (2014). *Γιατί ο Adorno; 2 κείμενα για την αρνητική διαλεκτική και την αρνητική αυτονομία*. Αθήνα: Στάσει Εκπίπτοντες.
- Hollway, W. (2001). From motherhood to maternal subjectivity. *International Journal of Critical Psychology*, Vol 2, 13–38. Ανακτήθηκε από <https://oro.open.ac.uk/8261/1/IJCP2Hollway.pdf>
- Holmes, C. (2006). *Born to do it? The social construction of motherhood* (Μεταπτυχιακή Εργασία). Simon Fraser University, Great Vancouver, Canada.
- Jackson, D., & Mannix, J. (2004). Giving voice to the burden of blame: A feminist study of mothers' experiences of mother blaming. *International Journal of Nursing Practice*, 10(4), pp. 150–158. doi: 10.1111/j.1440-172X.2004.00474.x
- Kirkpatrick, C. E., & Lee, S. (2022). Comparisons to picture-perfect motherhood: How Instagram's idealized portrayals of motherhood affect new mothers' well-being. *Computers in Human Behavior*, 137, pp. 1–13. doi: 10.1016/j.chb.2022.107417
- Magalhães, J.C., Iglesias Keller, C., & Gorwa, R. (2026). The Great Sysop: Elon Musk, X, and the emergence of platform illiberalism. *New Media & Society*, pp. 1–19. doi: 10.1177/14614448261424889
- McKenna, K.Y.A., & Bargh, J.A. (2000). Plan 9 from cyberspace: The implications of the internet for personality and social psychology. *Personality and Social Psychology Review*, 4(1), pp. 57–75. doi: 10.1177/089124320730056
- Miller, T. (2007). “Is this what motherhood is all about?”: Weaving experiences and discourse through transition to first-time motherhood. *Gender & Society*, 21(3), pp. 337–358. doi: 10.1177/089124320730056
- Miller, F., Davis, K., & Partridge, H. (2019). Everyday life information experiences in Twitter: A grounded theory. *Information Research*, Vol 24 (No2). Ανακτήθηκε από <https://informationr.net/ir/24-2/paper824.html>

- Morse, H., & Brown, A. (2022). The benefits, challenges and impacts of accessing social media group support for breastfeeding: A systematic review. *Maternal & Child Nutrition*, 18(4), pp. 1–18. doi: 10.1111/mcn.13399
- Narciso, I., Relvas, A.P., Ferreira, L.C., Vieira-Santos, S., Fernandes, M., de Santa-Bárbara, S., & Machado, I. (2018). Mapping the “good mother”: Meanings and experiences in economically and socially disadvantaged contexts. *Children and Youth Services Review*, 93, pp. 418–427. doi: 10.1016/j.childyouth.2018.08.029
- Narciso, I., Albuquerque, S., Ribeiro, M.F., Cunha Ferreira, L., & Fernandes, M. (2022). Parental attributions—Mothers’ voices in economically and socially disadvantaged contexts. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(15), pp. 1–13. doi: 10.3390/ijerph19159205
- Neyer, G., & Bernardi, L. (2011). Feminist perspectives on motherhood and reproduction. *Historical Social Research*, 36(2), pp. 162–176. doi: 10.2307/41151279
- Newton, G., Zappavigna, M., Drysdale, K., & Newman, C.E. (2024). From lived experience to lived expertise: How donor conceived witnesses claim and sustain epistemic authority. *Journal of Pragmatics*, 221, pp. 89–104. doi: 10.1016/j.pragma.2023.12.006 0378-2166
- O’ Reilly, A. (2008). *From motherhood to mothering: The legacy of Adrienne Rich's Of Woman Born*. New York, NY: State University of New York Press.
- Oto, T., Watanabe, J., Ito, Y., & Kotani, K. (2022). Social networking services as a tool for support of mothers: A literature review. *Women’s Health Reports*, 3(1), pp. 931–936. doi: 10.1089/whr.2022.0026
- Özdağ, C. (2016, October 13–15). *Atomization of Society and Group Identities: Obstacles Against Class Solidarity* [Conference Presentation]. Fourth International Philosophy Congress, Bursa, Turkey.
https://www.academia.edu/30857761/Cenk_%C3%96ZDA%C4%9E_ATOMIZATION_OF_SOCIETY_AND_GROUP_IDENTITIES_OBSTACLES_AGAINST_CLASS_SOLIDARITY
- Papacharissi, Z. (2002). The virtual sphere. The internet as a public sphere. *New Media and Society*, 4(1), pp. 9–27. doi: 10.1177/14614440222226244

- Paxson, H. (2004). *Making modern mothers: Ethics and family planning in urban Greece*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Paxson, H. (2006). Reproduction as spiritual kin work: Orthodoxy, IVF, and the moral economy of motherhood in Greece. *American Ethnologist*, 33(4), pp. 481–505. doi: 10.1007/s11013-006-9028-9
- Price, S.L., Aston, M., Monaghan, J., Sim, M., Tomblin, M.G., Etowa, J., Pickles, M., Hunter, A., Little, V. (2018). Maternal knowing and social networks: Understanding first-time mothers' search for information and support through online and offline social networks. *Qualitative Health Research*, 29(10), pp. 1552–1563. doi: 10.1177/1049732317748314
- Priel, B., & Besser, A. (2000). Dependency and self-criticism among first-time mothers: The roles of global and specific support. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(4), pp. 437–450. doi: 10.1521/jscp.2000.19.4.437
- Rich, A. (1995). *Of woman born: Motherhood as experience and institution*. New York, NY: W.W. Norton & Company.
- Rotkirch, A., & Janhunen, K. (2010). Maternal guilt. *Evolutionary Psychology*, 8(1), pp. 90–106. doi: 10.1177/147470491000800108
- See, R. (2025). “X is the voice of the people”: How Elon Musk styles X as a newsroom”, *Humanities and Social Sciences Communications*, 12, pp. 1–11. doi: 10.1057/s41599-025-06187-8
- Sharmin, S., & Afrin, S. (2026). Avoiding social judgment, seeking privacy: Investigating why mothers shift from Facebook groups to Large Language Models. *ArXiv*. doi: 10.48550/arXiv.2602.13941
- Smith, D. (1974). Women's perspective as a radical critique of sociology. *Sociological Inquiry*, 44(1), pp. 7–13. doi: 10.1111/J.1475-682X.1974.TB00718.X
- Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *Cyberpsychology and behavior*, 7(3), pp. 321–326. doi: 10.1089/1094931041291295
- Sutherland, J.A. (2010). Mothering, guilt and shame. *Sociology Compass*, 4(5), pp. 310–321. doi: 10.1111/J.1751-9020.2010.00283.X

- Takševa, T. (2018). Motherhood studies and feminist theory: Elisions and intersections. *Journal of the Motherhood Initiative for Research and Community Involvement, Vol 9* (No1), 177–194. Ανακτήθηκε από <https://jarm.journals.yorku.ca/index.php/jarm/article/view/40489/36661>
- The Care Collective (2022). *Το Μανιφέστο της Φροντίδας. Η Πολιτική της Αλληλεξάρτησης*. Αθήνα: Ροπή.
- Türe, D. (2021). *Negative emotions and shaming experiences of mothers* (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Middle East Technical University, Ankara, Turkey.
- Uttamchandani, S., & Lester, J. N. (2020). A discursive psychology study of epistemic primacy in an LGBTQ+ youth group's textual educational materials. *Discourse, Context & Media*, 33, pp. 1–9. doi: 10.1016/j.dcm.2019.100362
- Vissing, H. (2017). Maternal desires and compulsory motherhood: The metaphor of “the child of the night” in women's reproductive fantasies. *Journal of the Motherhood Initiative for Research and Community Involvement, Vol7* (No2), 65–71. Ανακτήθηκε από <https://jarm.journals.yorku.ca/index.php/jarm/article/view/40362>
- Vivas, E. (2025). *Ανυπάκουη μαμά: Μια φεμινιστική ματιά στη μητρότητα*. Αθήνα: Oposito.
- Volcano, A., & Rogue, J. (2013). Insurrections at the intersections: feminism, intersectionality and anarchism. Στο C. Deric Shannon, J. Rogue, A. Volcano, & L.J. Gaster (Επιμ), *Quiet rumours: An anarcha-feminist reader* (pp. 43–46). Chico, CA: AK Press.
- Wall, G. (2004). ‘Putting family first’: Shifting discourses of motherhood and childhood in representations of mothers' employment and childcare. *Gender & Society*, 18(5), pp. 573–594. doi: 10.1016/j.wsif.2013.07.006
- Wang, X., Wei, F., Liu, X. & Zhou, M. (2011). Topic sentiment analysis in Twitter: A graph-based hashtag sentiment classification approach. Στο B. Berrendt, A. de Vries, W. Fan, C. Macdonald, I. Ounis & I. Ruthven (Επιμ), *Proceedings of the 20th ACM Conference on Information and Knowledge Management (CIKM 2011)*, 24–28 October 2011 (pp. 1031–1039). New York, NY: Association for Computing Machinery. doi: 10.1145/2063576.2063726

- Weare, S. (2013). “The Mad”, “The Bad”, “The Victim”: Gendered constructions of women who kill within the criminal justice system. *Laws*, 2(3), pp. 337–361. doi: 10.3390/laws2030337
- Webb, H., Jirotko, M., Stahl, B.C., Housley, W., Edwards, A., Williams, M., Procter, R., Rana, O. & Burnap, P. (2017). The Ethical challenges of publishing Twitter data for research dissemination. Στο P. Fox, D. McGuinness, L. Poirer, P. Boldi & K. Kinder-Kurlanda (Επιμ), *Proceedings of the 2017 ACM on Web Science Conference (WebSci '17)*, 25–28 June 2017 (pp. 339-348). New York, NY: Association for Computing Machinery. doi: 10.1145/3091478.3091489
- Wojcieszak, M. & Mutz, D.C. (2009). Online groups and political discourse: Do online discussion spaces facilitate exposure to political disagreement? *Journal of Communication*, 59(1), pp. 40–56. doi: 10.1111/j.1460-2466.2008.01403.x
- William, M.L. Burnap, P. & Sloan, L. (2017). Towards and ethical framework for publishing Twitter data in social research: Taking into account user’s view’s, online context and algorithmic estimation. *Sociology*, 51(6), pp. 1149–1168. doi: 10.1177/0038038517708140
- Willig, C. (2015). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στην Ψυχολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Zimmer, M. & Proferes N. J. (2014). A topology of Twitter research. *Aslib Journal of Information Management*, 66(3), pp. 250–261. doi: 10.1108/AJIM-09-2013-0083

Ελληνόγλωσσες

- Βανδώρος, Σ. (2015). Εθνικισμός. Στο Σ. Βανδώρος (Επιμ.), *Εισαγωγή στις πολιτικές ιδεολογίες* (σσ. 109–128). Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.
Ανακτήθηκε από <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/4733>
- Βαρίκα, Ε. (2013). *Οι απόβλητοι του κόσμου, Μορφές του Παρία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πλέθρον.
- Γεωργιάδη, Κ. (2013). Η μητρότητα στην εποχή της υπογεννητικότητας: αντιλήψεις και εμπειρίες Αθηναίων γυναικών μεσαίας τάξης στον 21ο αιώνα. Στο Β. Καντσά (Επιμ.), *Η μητρότητα στο προσκήνιο. Σύγχρονες έρευνες στην ελληνική εθνογραφία* (σσ. 69–89). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Εμμανουηλίδου, Α. (2022, 26–27 Νοεμβρίου). *Ουδετερότητα-ηθική-αμοραλισμός: Ένας επικίνδυνος χορός τριγώνου σε μια αγαπητική αυτοποίηση* (Παρουσίαση σε Συνέδριο). Υβριδική Διημερίδα ΣΕΒΕ, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα. Ανακτήθηκε από <https://entropia.press/impartiality/>
- Ζαββού, Α. (2021). Η φεμινιστική προβληματική της διαθεματικότητας. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 156, σσ. 55–86. doi: 10.12681/grsr.25947
- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας: Εφαρμογές στην ψυχολογία και στην εκπαίδευση*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις.
Ανακτήθηκε από <https://www.openbook.gr/poiotiki-methodologia-ereunas/>
- Καναβέλη, Ε., & Κοσυφολόγου, Α. (2023). *Άπιαστη μητρότητα: Σύγχρονες όψεις της μητρότητας σε συνθήκες κρίσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Πλήθος.
- Μεγαλοοικονόμου, Θ. (2011). Ιδεολογίες του ψυχιατρικού εκσυγχρονισμού. Πανελλαδική Συσπείρωση για την Ψυχιατρική Μεταρρύθμιση. Ανακτήθηκε στις 10 Μαρτίου 2026 από <https://psyspirosi.gr/24-psyxiki-ygeia/419-2011-05-16-16-06-12>
- Σαμίου, Δ. (2013). *Τα πολιτικά δικαιώματα των Ελληνίδων, 1864-1952*. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας
- Τουνταςάκη, Ε. «Βιολογική», «γενετική» και «κοινωνικοσυναισθηματική» μητέρα: εννοιολογήσεις της μητρότητας και της οικογενειακότητας στον κοινοβουλευτικό λόγο αναφορικά με την ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή. Στο

- Β. Καντσά (Επιμ), *Η μητρότητα στο προσκήνιο. Σύγχρονες έρευνες στην ελληνική εθνογραφία* (σσ. 119–146). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Φίγγου, Ε. (2010). Ρητορικές κατασκευές της «ελληνικότητας» στον λόγο περί μετανάστευσης: Εθνική ταυτότητα και χρόνος. Στο Σ. Παπαστάμου, Γ. Προδρομίτης & Β. Παυλόπουλος (Επιμ), *Κοινωνική σκέψη, νόηση και συμπεριφορά. 29 Έλληνες κοινωνικοί ψυχολόγοι ανα-κρίνουν την επιστήμη τους* (σσ. 463–490). Αθήνα: Πεδίο.
- Φίγγου, Ε., & Σουρβίνου, Μ. (2013). Μετανάστευση και «ιδιότητα του πολίτη» στην Ελλάδα: Ομάδες εστίασης νέων συζητούν για το νέο μεταναστευτικό νόμο. *Scientific Yearbook- Department of Psychology, Vol10*, 419–445. Ανακτήθηκε από <https://ikee.lib.auth.gr/record/262826>
- Φουκώ, Μ. (1989). *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της Φυλακής*. Αθήνα: Εκδόσεις Ράππα.
- Φουκώ, Μ. (2004). *Η ιστορία της τρέλας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ηριδανός.
- Φουκώ, Μ. (2011). *Η ιστορία της σεξουαλικότητας. Η βούληση για γνώση*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Φουκώ, Μ. (2017). *Φυλακή και Κυβερνολογική. Δύο Κείμενα*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ακυβέρνητες Πολιτείες.
- «Φως στο Τούνελ: Σάρωσε τα πάντα στην τηλεθέαση η Αγγελική Νικολούλη». (2022, 2 Απριλίου). Ανακτήθηκε από: https://www.reader.gr/lifestyle/tv-media/408675_fos-toynel-sarose-ta-panta-stin-tiletheasi-i-aggeliki-nikoloyli
- Χαλκιά, Α. (2007). *Το άδειο λίκνο της Δημοκρατίας: Σεξ, έκτρωση και εθνικισμός στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Παράρτημα Α: Πίνακας 1

Κατασκευές της μητρότητας

Κυρίαρχη κατασκευή

Δευτερεύουσα κατασκευή

Η μητρότητα ως επίδοση

Ανταγωνιστική μητρότητα

Η μητρότητα ως μόχθος

Η μητρότητα ως θυσία

Η μητρότητα ως
παντοδυναμία

Η μητρότητα ως ευθύνη

Οι μητέρες ως

παντογνώστριες

Οι μητέρες ως ελεγκτικός
μηχανισμός

Η μητρότητα ως ηθική
ανωτερότητα

Η μητρότητα ως ιερή και
αμόλυντη

Πίνακας 1: Κατασκευές της μητρότητας

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.